I. MINEA

DIN TRECUTUL STĂPÂNIREI ROMÂNEȘTI ASUPRA ARDEALULUI

— PIERDEREA AMLAȘULUI ȘI FĂGĂRAȘULUI —

Extras din Convorbiri literare vol. XLVIII

— BUCUREȘTI —
„POPORUL", SOC. ANON. DE TIPOGRAFIE, LIBRĂRIE ȘI EDITURĂ
1914

www.dacoromanica.ro

I.

O scrisoare din 7 Aprilie 1456 a lui Iancu de Inidoara ne spune, că Românii din Făgăraș s'au ridicat în acest an cu armele în contra stăpânirii celei nouă de acolo. Inainte de această dată Românii asediaseră cetatea Făgărașului, în care pentru acest timp porunceà un castelan așezat de „comitele bistrițean și generalissimul armatei regale", ce erà acum Iancu de Inidoara. Românii făcuseră mari pagube, dar n'au putut luà cetatea. In scrisoarea amintită fostul guvernator al Ungariei roagă pe Brașoveni să permită „castelanilor acelei fortărețe a noastre" (castellanis ipsius fortalicii nostri) să poată cumpărà și transportà din oraș neîmpiedecați puști, pulbere și alte arme trebuincioase pentru a întărì și asigurà cetatea Făgărașului în contra unui nou atac eventual [1]).

Cari au putut fi motivele acestei răscoale zadarnice a Românilor făgărășeni?

Această răscoală nu poate fi pusă în legătură cu acele prefaceri sociale, pe cari le întâlnim în părțile ardelene ale Ungariei în prima jumătate a secolului XV. Aceste prefaceri cu caracterul unei întregi revoluții sociale interesează istoria Românilor din acele părți ale stăpânirii ungurești, unde ei locuiau în exclusivă majoritate. Răscoala generală a țăranilor, foști liberi, în 1437 — 8 este numai un episod din chinurile acestor prefaceri. Transilvania și părțile anexe stăpânite de Unguri aveà pe la jumătatea veacului XV, acea formațiune, care i-a rămas până la 1848. Din congregațiunea generală a nobililor, Sașilor și Săcuilor înjghebată în contra țăranilor

1) Hurmuzaki-Iorga, *Documente* XV_1, p. 43.

www.dacoromanica.ro

răsculaţi s'a desvoltat nu peste mult timp dieta provincială a Transilvaniei oficiale. Şi cum în 1437 această congregaţiune generală s'a constituit fără elementul românesc din Transilvania, ci chiar în contra Românilor, aceştia n'au fost reprezentaţi nici în dietele provinciale ardelene recunoscute ca atare de guvernul din Buda. Inainte de 1437 congregaţiunile generale se ţineau după districte şi în ele Românii totdeauna erau reprezentaţi. Prin „uniunea celor trei naţiuni" s'a declarat războiu permanent în contra Românilor şi tutulor acelora, cari vor mai îndrăzni să ceară drepturi în Ardeal. Din 1438 începând elementele constitutive ale dietei transilvane sunt nobilii, Saşii regali, reprezentanţii oraşelor săseşti, cărora li se ataşează Clujul, Vinţul şi alte oraşe, precum şi cele trei categorii de Săcui, cari uitaseră, că nu cu mult mai înainte, în 1430, şi ei fuseseră împinşi la răscoală de împilările oligarhice ale nobililor [2]). La Sighişoara (1 Sept. 1454), apoi la Turda (15 Sept. 1454) numai nobilii, Saşii şi Săcuii discută afacerile ardelene [3]).

In această privinţă congregaţiunea generală dela Mediaş [4]), (Dec. 1459) e tipică. Ceice cu conivenţa regelui Ungariei confiscaseră pe seama lor orice drept, hotărăsc unanim, că sunt fideli faţă de regatul Ungariei, dar îşi menţin şi mai departe uniunea lor, care singură le face posibilă păstrarea bunurilor, prerogativelor, libertăţilor şi privilegiilor existente. Ei jură că toţi se vor ridică cu armele pentru apărarea acestora dacă le-ar ameninţà *servi* iobagii sau altcine-va. Sub pretext că în Transilvania sunt inoportunităţi, uneori chiar vexaţiuni, diferite nenorociri şi neaşteptate jafuri, impostorii adunaţi în congregaţiune generală au mai hotărît modalităţile ajutorului mutual la caz de nevoie.

Regele Mateiaş, care lăsà să dăinuiască această uzurpare de drepturi, avù în curând prilejul să se convingă, că şi el poate fi acel „alt cineva", în contra căruia s'au ridicat cu armele cei reprezentaţi în congregaţia generală a provinciei ardelene.

Suferinţele Românilor le mai adăogà şi intoleranţa religioasă. Din vremea lui Ludovic I. autorităţile regelui începuseră să persecute pe Românii „schismatici". Cnezii, voevozii

2) Székely Oklevéltár, III, pag. 47—8.
3) *Ibidem.*, V. pag. 10—11.
4) *Ibidem.*, pag. 12 şi urm. = Hurmuzaki-Densuşianu, *Documente* II_2 120 şi urm.

www.dacoromanica.ro

și mai apoi nobilii români au fost amenințați cu deposedarea, dacă persistă în legea lor strămoșească. Preoții români erau izgoniți. Dar toate aceste măsuri draconice n'au avut efectul dorit. Biserica catolică ajutată de autoritatea regală, găsea proseliți numai printre cnezii ori alți Români ridicați la rangul de nobil pentru virtuți militare. In Banat, în țara Hațegului, în Maramureș, nobilitarea Românilor s'a făcut în massă, de când an de an erau lupte cu Turcii. Convertirea religioasă chiar și printre nobilii români a mers greu. Pe timpul regelui Sigismund cel puțin avem dovezi, că erau nobili români ortodoxi, precum este cazul stravropighiei din Peri. Chiar după anul 1428, când într'o formă mai severă Sigismund reînoește dispozițiile lui Ludovic I în contra religiei ortodoxe, găsim nobili români, cari prin 1430—40 își fac însemnările lor pe dosul documentelor regale în limba slavonă folosită de biserica românească. [5]).

Luptă strașnică în contra bisericii orientale eră și prin 1456. De astă-dată Ioan de Capistrano, cardinalul trimis la Iancu de Inidoara, visă pe lângă aureola de martir a predecesorului său Giuliano Cesarini și apostolatul printre Români.

Acest cardinal inzistă în toate chipurile pe lângă Iancu de Inidoara să dea concursul său puternic propagandei catolice printre Românii transilvăneni. In urma intervenției lui Ioan de Capistrano episcopul ortodox așezat în țara Hațegului, prin urmare nu departe de mânăstirea Prislopului întemeiată de popa Nicodim, este prins de către Iancu, care la 17 Ianuarie 1456 întrebă pe trimisul papal, unde să-i expedieze pe „perfidul" Vlădică. Inainte de această dată locuința din Inidoara a vlădicii a fost arsă, iar averea lui confiscată. La începutul lui Iulie Iancu poruncește pârcălabilor săi din Șoimuș, Inidoara și Deva să pună mâna pe toți preoții hirotonisiți de vlădica Ioan și să-i ducă înaintea lui Ioan Zechel, care va aveà grije să-i convertească la religiunea catolică. Argumentul hotărîtor pentru fiecare preot dintre aceștia eră sărăcia și deposedarea, dacă nu face apostasie.

Urît a fost sfârșitul vlădicii Ioan, după cum ni l-a păstrat legenda bisericii catolice. In fața lui Ioan de Capistrano s'a declarat convins de erezia, în care a fost pân'acum și de care

5) *Almanachul Societății istorice și arheologice din comitatul Hunyad.* 1900, fasc. 3, pag. 140. (A Hunyadmegyei történelmi és régészeti Társulat évkönyve).

www.dacoromanica.ro

lepădându-se a fost trimis la papa Calist III cu scrisori călduroase de recomandaţie. Despre Capistrano se spuneà de altfel, că în 3 luni a convertit 11.000 schismatici [6]). La 6 Ianuarie 1456 Ioan de Capistrano îndemnà pe nobilii şi autorităţile ardelene să extermine pe Românii şi Sârbii schismatici, să le ardă bisericile „sinagogele lui Satana" şi să alunge de pretutindeni pe preoţii schismatici, cum li se ziceà preoţilor români [7]).

Prigonitorii legii româneşti au trebuit să vază cu toate acestea, că nu se poate înfrânge cu uşurinţă stăruinţa poporului românesc în religia strămoşească şi nici concursul autorităţilor nu dă rezultatele aşteptate. Intreg aparatul administrativ fusese pus în acest sens în serviciul propagandei catolice. La 10 Fevruarie omul lui Ioan de Capistrano primise dela Iancu de Inidoara împuterniciri scrise, că se poate începe opera de distrugere a legii româneşti. Acest Mihai Zechel, căruia i se dăduseră „asigurările" în scris, aveà toată încrederea, că propaganda va fi încoronată de succesul mult aşteptat, că adică rezistenţa poporului va fi înfrântă. In scrisoarea sa către Ioan de Capistrano el propune drept prime măsuri, ca preoţii români, noui şi vechi, tineri şi bătrâni, să fie exterminaţi. Căci influenţa acestora este foarte mare

6) Relativ la Ioan de Capha vezi *A. D. Xenopol, Cel mai vechiu episcop român din Transilvania* în *Revista pentru istorie, filologie şi archeologie* VII (1893) pag. 386 : aci ni se dau documente relative la acel episcop după *Wadding*. Cf. *N. Iorga, Sate şi preoţi în Ardeal*, Bucureşti 1902 pag. 12 şi urm. şi Idem, *Istoria bisericii române I.* — Cf. *A. Bunea, Vechile episcopii româneşti* etc. Blaş, 1902 pag 6, şi urm. şi *Idem*, Ierarchia Românilor din Ardeal şi Ungaria, Blaş 1904 pag. 115—6. — *Z. Pâclişan, Cel dintâi vlădică românesc ortodox în Ardeal* [*Cultura creştină*, Blaj, an. III (1913) pag. 162] Cf. şi *Hodinka Antal, A munkácsi gör. kath. püspökség története*, Budapesta 1910, pag. 193—4, unde emite părerea neîntemeiată, că vlădica Ioan de Capha ar puteà fi identificat ca Ioanichie, mitropolit de Belgrad, care mai târziu a intervenit la regele Mateiaş, pentru ca preoţii români maramureşeni să fie scutiţi de contribuţiuni. Actele minoriţilor citate dovedesc însă, că vlădica Ioan îşi aveà reşedinţa în Ţara Haţegului.

Inainte de vlădica Ioan mai erà prin părţile Banatului un alt vlădică cu numele Matei [*Cipariu, Acte şi Fragmente*, Blaş, 1855 pag. XVI]. *A. Bunea* în lucrările citate îl consideră episcop aşezat conform uniunii dela Florenţa. V. *Ierarchia* etc., pag. 114 şi l-ar fi aşezat Iancu de Inidoara. Părerea mi se pare neprobabilă. Iancu, cum s'a văzut, aprobà şi sprijineà *catolicizarea*, nu *uniunea*, a cărei repercusiune în Ungaria e numai călugărul pribeag Macarie recunoscut ca Vlădică de oficialitatea Regelui Mateiaş. [Vezi *Idem, Ierarchia* etc., pag. 113 şi urm.].

7) *Történelmi Tár* 1911, pag. 187.

www.dacoromanica.ro

asupra poporului. El, Mihai Zechel, observase, că poporul din Inidoara şi regiunea Devei ar fi înclinat să-şi lase legea ortodoxă, dar îi ţine strâns Petru, protopopul preoţilor români din Inidoara (archidiaconus presbiterorum walachorum de Hwnyad) prin predicile sale cauterine şi nici chiar cei cari sunt convertiţi în sufletul lor nu îndrăznesc să primească botezul după ritul catolicesc, mai bine ar intrà în foc. [8]).

II.

Iată ce perspective surâdeau în Aprilie 1456 Românilor făgărăşeni sub obladuirea ungurească: asuprire politică şi socială pe de o parte, iar pe de alta prigonire şi siluire religioasă. In timpul, când celelalte părţi ale Transilvaniei şi alte ţinuturi locuite de Români subjugaţi fuseseră definitiv, deocamdată fără speranţă încătuşate în forma de stăpânire oligarhică ungurească, Făgăraşul aveà să lupte pentru situaţia veche privilegiată de stăpânire românească.

Din vremuri vechi această „ţară a Românilor" a aparţinut Ţării Româneşti formând mai târziu dimpreună şi cu teritoriul Amlaşului, ducatul transilvan românesc al domnitorilor din Ţara Românească. Domnitorul Ţării-Româneşti erà „herţeg de Amlaş şi Făgăraş". [9].) „Unirea lor (a Amlaşului şi Făgăraşului) cu Ţara-Românească atribuită legendarului Negru-Vodă, pe care tradiţia dela Câmpulung îl identifică cu tatăl lui Basarab — zice D. Onciul — s'a făcut probabil înainte de Basarab, fiul lui Thocomer, pe timpul interregnului din Ungaria, după stingerea dinastiei Arpazilor". Toţi acei, cari în 1456 locuiau ţara Făgăraşului, se pomeniseră supuşi ai Domnului Ţării-Româneşti, care pe timpul acesta erà Vladislav II, „fiul marelui voevod Dan" [10]).

Vladislav I, este pentru întâia oară constatat în documente ca Domn al Făgăraşului. La documentul din 20 Ianuarie 1368, unde în titulatură îşi zice „voevod transalpin şi ban de Severin", pe pecete găsim şi „duce de Făgăraş". Documentul şi altfel e unul din cele mai interesante. Regele „domnul

8) *Ibidem* pag. 194-5.

9.) Cuvântul *herţeg* e un evident împrumut săsesc. Herzog au zis Saşii veniţi în Ardeal pe la jumătatea secolului XII voevodului român, care stăpânea în „ţara Românilor", de care ţinea şi Făgăraşul. Şi tradiţia istorică păstrată la *Anonimus* numeşte *duci* pe voevozii români. Cf. şi Herzog *Ramune* din Nibelungenlied *V. D. Oneiul, Originile principatelor* pag. 20—21.

10) *Archiva istorică a României* I$_1$, pag. 142.

www.dacoromanica.ro

nostru natural" trimisese la el pe magistrul Demetriu, ca să încheie convenţie comercială între Braşoveni şi Ţara-Românească. Vladislav confirmă vechi drepturi privilegiale Braşovenilor, când a hotărît, că negustorii braşoveni şi cei, din Ţara Bârsei trecând cu mărfuri spre ţări streine vor plăti intrând în Ţara-Românească taxa tricezimală numai de 2 ori, odată la intrare, a doua oară la înapoiere. Prima taxă tricezimală o vor plăti în Câmpulung sau în apropiere, iar cu chitanţa semnată de tricezimatorul domnesc vor puteà trece liberi prin ţară. La înapoiere vor plăti altă taxă tricezimală lângă Dunăre, unde iarăş li se va da dovadă semnată de tricezimator. Dacă însă vor trece pe calea Brăilei, vor plăti taxa numai la întoarcere, în Câmpulung. Afară de aceste dispoziţii, cari privesc comerţul de transit „spre ţările streine" Vladislav I regulamentează şi comerţul Braşovenilor şi Bârsenilor în interiorul ţării sale. Făcând comerţ în interiorul ţării ei vor plăti taxa vamală „dreaptă şi veche" numai în Câmpulung sau în apropiere, fiind dispensaţi a plăti vamă şi la Slatina. Pe sigiliul acestui document Vladislav I se numeşte pe lângă „ban de Severin" şi „duce de Făgăraş" [11]).

La moartea lui Nicolae Alexandru regele Ludovic I al Ungariei a încercat să iee dela urmaşul în scaunul domnesc acum la Argeş posesiunile nordcarpatine. Dar prilejul de a face din Vidin un centru de expansiune în Balcani îl sfătui pe rege să încerce mai bine o împăcare cu Vlaicu. Posesiunile nordcarpatine au fost restituite Domnului român — acesta fù din partea regelui preţul împăcărei. La 10 Octomvre 1366 hotare *noi* se aşezau pe locul celor *vechi*, cari însemnau graniţa, până unde se întindea stăpânirea voevodului român în spre Sibiu. Pe lângă Severin aşa dară în toamna anului 1366 Făgăraşul de asemenea fusese restituit stăpânitorului de drept [12]). Drept aceea ducatul Făgăraşului a făcut parte din po-

11) Hurmuzaki-Iorga, Documente XV_1 pag. 1—2.

12) Astfel credem că trebuie interpretat documentul de hotărnicire din 10 Oct. 1366. Interpretarea e a d. prof. *D. Onciul, Titlul lui Mircea cel Bătrân şi posesiunile lui*, [*Convorbiri literare* XXXVI (1902) pag. 51 şi urm., 731 şi urm. şi'n special nota 1 dela pag. 732], care studiu rămâne cel mai bun asupra originei legăturilor Ţării-Româneşti cu Ungaria şi deci şi asupra originei Făgăraşului. — Explicarea lui *A. Bunea, Stăpânii Ţării Oltului* Buc. 1910 pag. 18 şi *Idem, Incercare de istoria Românilor până la* 1382, Buc. 1912 pag. 220—1, care admite o răzbunare a Domnului român pentru o încălcare a domeniului său la hotărnicirea făcută înainte de 24 Noemv. 1366, nu are nici un sprijin în documente.

www.dacoromanica.ro

sesiunile ardelene ale Țării Românești înainte de războiul, ce a urmat nu peste mult timp între Vladislav I și Ungaria. Domnul român intervenise în favoarea cumnatului său Sracimir în contra tendințelor de stăpânire peste Dunăre ale regelui Ludovic I, care sechestrase pe Sracimir și familia acestuia într'un castel din Croația, iar în Vidin formase banatul bulgăresc al Ungariei. Banii ungurești din Vidin în scurt timp ajunseră incapabili să se apere în contra Domnului din Târnova, Șișman. Acesta aveà și ajutor turcesc și, ce e mai mult, simpatia populațiunii băștinașe din țara fratelui său vitreg. In astfel de împrejurări numai atitudinea binevoitoare sau ajutorul efectiv al domnului Țării-Românești ar fi asigurat Ungariei banatul Vidinului. Acest banat erà însă o primejdie permanentă și pentru Țara-Românească, astfel că ajutorul lui Vladislav a trebuit să lipsească Ungurilor din Vidin. Situația acestora erà foarte critică în vara anului 1368. Insuși regele trebui să coboare cu armată în Bulgaria pentru păstrarea banatului vidinean. La 12 Noemvre regele erà cu armata sa în Bulgaria lângă Dunăre, în fața Severinului [13]).

La această dată banatul vidinean erà asigurat din nou pentru Ungaria. Se vede însă, că la curtea din Buda se formase convingerea, că domnitorul Țării Românești trebue pedepsit pentru neascultarea sa. In aceeaș toamnă armata regală condusă de Nicolae, voevodul Ardealului, plecà prin săcuime să surprindă pe Domnul român chiar în reședința sa. Lucrurile au eșit însă altfel. Dragomir, pârcălabul cetății Dâmbovița, a sdrobit oastea aceasta ungurească. Comandantul și fruntașii armatei acesteia au rămas morți pe câmpul de luptă. (Octomvre 1368). La 12 Noemvre, când regele erà în fața Severinului, poate va fi auzit de catastrofa celeilalte armate regale. Intr'o dispoziție posomorîtă și sub rele auspicii începe asediul cetății Severinului. Operațiunile armatei române le conduceà însuși Domnul. Primul atac contra cetății n'a reușit: armata regală a fost aproape nimicită și pusă pe fugă: regele și cu oștenii săi erà să pățească ca și Nicolae, voevodul Ardealului. Atunci intervine Nicolae de Gara cu cealaltă parte a armatei regale, față de care voevodul român simulează retragerea încercând să atragă pe

13) Nagy Gyula, *A Nagymihályi és Sztárai gróf Sztáray család oklevéltára I.* Budapesta, 1887, pag. 354—5.

www.dacoromanica.ro

Unguri în interiorul ţării sale. Dar aceştia s'au mulţumit cu ocuparea cetăţei Severinului, pe care Românii o părăsiseră[14]).

Invingător faţă de Unguri, Vladislav I atacă acum el însuşi. In Fevruarie următor Vidinul este silit să se predeà armatei române. Atunci ambiţiosul Angevin ajuns rege unguresc stătù la tocmeală cu Vladislav, biruitor pe toată linia : Cumnatul Domnului român, Sracimir, a putut reintrà în Vidin recunoscând firește suzeranitatea Ungariei, iar lui Vladislav i s'a restituit Severinul şi Făgăraşul. [15]). La 25 Noemvre 1369, Vladislav Domn al Ţării Românești, ban de Severin, de asemenea duce de Făgăraş, invită din reşedinţa sa Argeş pe toţi supuşii săi catolici, să primească cu toată cinstea pe ajutorul episcopului transilvan Dumitru, care va veni să sfinţească biserici [16]) : se stabiliseră deci la această dată raporturile de bună vecinătate cu ţara regelui.

Dispărând pericolul, ce ar fi însemnat pentru Ţara-Românească un banat unguresc la Vidin, Vladislav I a încercat să

---

14) Expunerea din cronica oficială o întregeşte un pasagiu dintr'un document dat mai târziu familiei lui Nicolae de Gara. Pasagiul e următorul : după ce se amintesc serviciile făcute regelui de către Nicolae de Gara se spune între altele, că a luat parte „in arduis ipsius Ludovici Regis expeditionibus et praesertim in partibus Valachorum licet iuvenem tempore, strenuum tamen et agilem in rebus bellicis exercitum ipsius Ludovici Regis ab adversariis pene oppressum et fugae subactum Banum Machoviensem protunc existentem suis banderiis et gentibus fultum virtuose restaurasse ; de hostibus vero eisdem gloriosum triumphum obtinuisse''..... [Hurmuzaki-Densuşianu, *Documente* I_2 pag. 640]. Pentru celelalte isvoare v. lucrarea mea „Relaţiunile politice dintre Ţara-Românească şi Ungaria sub Ludovic I''. *Conv. literare*, 1910, pag. 1121, şi urm. Mai nou : N. Iorga, *Geschichte des osmanischen Reiches I*, pag. 230 şi urm. ; *Idem*, *Condiţiile de politică generală, în cari s'au întemeiat bisericile româneşti în veacurile XIV—XV*. Analele Academiei române, II, 1913, precum şi *A. Bunea, Stăpânii Ţării Oltului*, Bucureşti 1910 şi *Idem, Incercare de istoria Românilor până la* 1382 Bucureşti 1912.

15) La 1 Iunie 1383 regina Maria dăruià episcopului transilvan Goblin satele Seliştea cu Galiş, Valea, Sibiel şi Cacova într'un timp de bună pace cu Ţara-Rom. Aceste sate în 10 Oct. 1366 erau arătate în stăpânirea Ţării-Rom. ca ţinând de Făgăraş. Drept aceea faptul înstrăinării acestor sate în 1383 — s'a zis — ar însemnà, că pentru această vreme şi Făgăraşul lipseà din stăpânirea românească. *D. Onciul, Titlul lui Mircea* etc., *Conv. lit.* l. c.

Cum vom vedeà mai departe, donaţiunea reginei din 1383 are altă explicaţie. La împăcarea din anul 1369 posesiunile amlaşene de mai târziu nu s'au restituit Domnului român şi acest fapt a făcut din Vladislav un aliat nemulţumit al regelui.

16) Hurmuzaki-Densuşianu, *Documente*, I_2, pag. 148—9. Cf. *Zimmermann-Werner-Müller, Urkundenbuch, etc.* II, pag. 334, unde în loc de „Con-

www.dacoromanica.ro

trăiască în prietenie cu puternicul vecin dela nord. Din acest timp avem primul hrisov despre o boerie făgărășană. In 1372 Iulie 15, Vladislav I dărueşte rudei sale Ladislau de Dobâca, Şinca de lângă Olt, Vineţia, Cuciulata, Dobâca şi Hoghizul. Pentru Făgăraş n'au isbucnit certuri între voevod şi regele Ludovic. Pierderea satelor româneşti, cari au fost încorporate la posesiunea regală Amlaş, Vlaicu şi urmaşii lui, ce e drept, niciodată n'au aprobat-o, ci totdeauna au considerat, că lipseşte ceva din întinderea de drept a ţării lor. De altă parte Românii din acele părţi provoacă turburări în nemulţumirea lor, că au fost despărţiţi de Ţara-Românească, cum erau acelea, la aplanarea cărora în 1383 trebui să intervină însuşi episcopul transilvan. Severinul rămâne şi mai departe mărul discordiei. Domnul român face totul, ca Severinul să se simtă cât mai legat de Ţara-Românească : pe lângă contrabalansarea propagandei catolice şi acest scop aveà să-l servească noua episcopie ortodoxă infiinţată în Severin (1370). In Făgăraş face donaţiuni boerilor săi, iar Făgărăşenilor poate le dărueşte moşii dincoace de munţi, pentruca unirea să nu mai poată fi desfăcută. Făgăraşul e numit „slobozie" într'un document domnesc.

Vladislav I pe de altă parte nu va înţelege să fie instrument al politicei ungureşti la Dunărea de jos, ci va aveà o atitudine potrivită intereselor ţării sale. Lucrul acesta n'a plăcut nici odată cercurilor din Buda. In curând Domnul român e considerat ca un prieten îndoielnic. Deşi în titulatura sa dintr'un document (1372, Iulie 15) se arată recunoscând suzeranitatea regelui Ungariei, Vlaicu a avut totdeauna o orientare politică independentă. In ajunul prăbuşirei stăpânirilor din Balcani Domnul român are rolul de arbitru al situaţiunei. Turcii, cari îşi făcuseră din Adrianopol reşedinţă,

---

dam Alexandri patris nostri" e „quondam domini patris nostri". Cf. şi C. *Auner* în *Revista catolică*, pe 1914 pag. 72 *Episcopia Milcoviei*. Acest episcop ajutor ar fi Rudolf de Bondychia i. p. Din textul acestui document reiese, că pe acest timp nu erà nicăiri în Ţară episcop catolic. Episcopatul vechiu dela Milcov erà în părăginä. Incercările de restaurare din 1371 şi 1374 n'au adus nici un rezultat. Aceste încercări arată cel mult, că Vlaicu trăind atunci în pace cu Ungaria le permitea şi că poate Clara doamna (cunoscută şi sub numele de *Slava*) favorizà aceste dibueli noi ale catolicismului pe pământ românesc.

Dar nu erà episcop catolic în Argeş, unde găsim reşedinţă episcopală catolică abia în 1832. Vezi însă *D. Onciul, Cursul de istoria Românilor* pe 1910—11, pag. 239 şi *Din istoria României*, Buc. 1914 pag. 32.

www.dacoromanica.ro

după ce odată simțiseră puterea românească—fiind complect înecată în Dunăre întreaga prima oaste de năvălitori turci pe teritoriul român,—îi caută prietenia. Ungurii întăresc în 1373 Orșova, ca să fie feriți de vre-o vizită neplăcută a oștii lui Vlaicu. La 6 Iulie 1374 știm, că în Ungaria căutau adăpost *primii* pribegi: ei spuneau autorităților regale, că nu sunt mulțumiți cu politica externă a lui Vlaicu; de fapt însă nu se vor fi împăcat cu tendința marelui voevod din Arg ș, care își desăvârșia puterea de singur stăpânitor voevod suprimând orice putere teritorială a cnezilor și altor voevozi și impunând principiul feudal cum a fost și în Anglia și Ungaria din timpul evului mediu, că singurul izvor al oricărui drept este persoana domnitorului [17]). Castelanii dela hotare primesc ordin să vegheze în această privință „ziua și noaptea". Cât timp a trăit Vladislav I, n'au mai îndrăznit să se lege de ei [18]). La schimbarea Domnului din Țara-Românească, Ungurii însă conform obiceiului consecvent în sec. XIV încearcă să aducă statul român în oarecare dependență. Frag-

17) Vezi pentru izvoare pag. 10 nota 1.

18) S'a susținut că Țara Făgărașului în toamna anului 1374 nu mai era în posesiunea Țării-Românești, deoarece un document din Septemvre al acestui an o arată în legătură cu Transilvania. [*D. Onciul, Titlul lui Mircea* etc., în *Conv. lit.* a. 1903 pag. 19]. Documentul e un zapis al lui Petru Chewgh, prin care vinde lui Ladislau de Dobâca niște pământ „terram suam trium aratrorum mensurae Regalis in territorio de Calidis aquis partium istarum Transylvanarum" [*Hurmuzaki-Densușianu, Documente* I$_2$ pag. 222—3]. Conventul de Cluj-Mănăștur redactează documentul. De ce nu redactează zapisul însă forul competent de Alba-Iulia? Autenticitatea dela început e cu drept bănuită. V. *A. Bunea, Stăpânii Țării Oltului*, Buc. 1910. nota 93 la pag. 54.)]. Faptul, că documentul arată teritoriul Apelor Calde *în părțile transilvane* ar arăta de fapt retragerea feudului Făgăraș, dacă Ludovic I considerà Făgărașul ca atare.

Dar data documentului e greșită, în ce fel conventul din Cluj-Mănăștur nu putea greși. Se zice adecă: feria quinta proxima ante festum exaltationis S. Crucis anno D. 1374. In 1374 însă Înălțarea sf. Cruci a fost tocmai Joia, adică *feria quinta* și datarea ar fi trebuit să fie feria quinta ipso die etc. Dacă ar fi fost vorba de Joia dinaintea acestei Joi a Înălțării sf. Cruci, adică 7 Sept., cum s'a admis, s'ar fi luat ca punct de plecare pentru ziua documentului, sărbătoarea *Nativitas Mariae*, care a fost la 8 Sept. Conventul din Cluj, pentru care paza călindarului era o meserie, nu puteà face greșeala aceasta în datare.

Documentul derivă din colecțiunea contelui Ios. Kemény. *Și apoi cum putea să vândă în Septemvre* 1374 *Petru zis Chewgh tria aratra mensurae regalis* — expresiune neobișnuită în documentele timpului — din teritoriul Apele Calde, când *acest teritoriu în întregimea sa făcea parte din sesiunea lui Ladislau de Dobâca, deci tocmai a cumpărătorului, și anume din* 15 *Iulie* 1372, *cum am văzut mai sus*?

www.dacoromanica.ro

mentele de ştiri, ce ne-au rămas, nu ne lămuresc în deajuns mersul evenimentelor. Se pare că şi Radu I, urmaşul lui Vladislav, ar fi avut la începutul domniei sale aceleaşi greutăţi cu Ungurii ca şi răposatul său frate. Ungurii atacă Severinul. Cu mari pierderi cuprind oraşul. La 19 Iunie 1376, se aminteşte banul unguresc de Severin Ion Trentul [19]). In aceeaş zi regele Ludovic I în Vişegrad răsplăteşte servicii făcute „la recâştigarea cetăţii şi ţării noastre severinene" [20]). Dar după Ion Trentul până la 1387 nu se mai amintesc alţi bani de Severin, iar la 19 Noemvre 1377 Ţara Românească e arătată în afară de orice atârnare de Ungaria, căci Ludovic promite Braşovenilor privilegii „dacă Ţara-Românească va ajunge sub puterea noastră" [21]). Stăpânirea ungurească nouă în Severin n'a fost aşà-dară de lungă durată. Românii lui Radu I, nu peste mult timp au recucerit Severinul. La 8 Mai 1377 se vorbea de o expediţiune regală, al cărei sfârşit se prevedea abià în a 2-a jumătate a lui Noemvre. Nu va fi oare aceasta expediţiunea nereuşită a lui Ludovic I contra noului Domn din Ţara Românească? [22]). In 30 Octomvre e scris documentul, care ne spune, că în această expediţiune în contra Ţării-Româneşti a murit Petru de Heem, castelan al Orşovei şi fratele fostului ban bulgar Benedict [23]). Severinul a rămas definitiv în stăpânirea Ţării Româneşti şi prin urmare Făgăraşul încă n'a putut lipsì din titlul şi întinderea stăpânirii lui Radu I, dela care nu ne-a rămas, decât amintiri în hrisoavele de mai târziu şi ştirea din o cronică, că ar fi fost ginerele lui Lazăr, despotului sârb. [24]). Impre-

19) H urmuzaki-Densuşianu, *Documente*, I_2, pag. 236.

20) N.Iorga. *Studii şi Documente*, XII, pag. 275—6.

21) *Hurmuzaki-Densnşiauu, Documente* I_2, pag. 243.

22) *Zichy Okmánytár*, IV, pag. 16.

23) Hurmuzaki-Densuşianu. *Documente*, I_2, pag. 248—9. Cf. Document din 1377, *ibidem.*, pag. 243.

24) Vezi *D. Onciul, Cursul de istoria Românilor* pe 1910—11 şi *Haşdeu, Negru-Vodă* în Etym. Magn. Rom. IV. Introducerea Buc. 1898. Aci e publicat în facsimile şi un hrisov atribuit acestui Radu I. *D. Onciul* a dovedit însă, că hrisovul nu e dela Radu I. Vezi Titlul lui Mircea etc., în *Convorbiri literare* 1903 pag. 23, nota 2 şi în general,. *Ibidem* pag. 24—25. Cf. şi *D. Onciul*, Originele principatelor române, Bucureşti, 1899 pag. 200 şi urm., nota 105. Prima soţie a lui Radu ar fi fost Calinichia (*Haşdeu, Negru Vodă* l. c.), a doua Ana, numită mai târziu Caterina [Acta Bulgariae ecclesiastica, Zagreb, 1887, pag. 101 apud *Auner* l. c. pag. 78]. Mai târziu sub influenţa istoriei lui *Bandini* s'ar fi zis Margareta (*Auner* l. c.) Relativ la soţia lui Radu I vezi şi *A. Lăpĕdatu, Marghita, Doamna Negrului voevod* în *Conv. lit.* XXXVI pag. 1112 şi urm.

www.dacoromanica.ro

jurarea însă că până la 1387, nu găsim bani ai Ungariei în Severin, ne face să presupunem, că în tot acest timp alături de Făgăraş şi Severinul a fost neîntrerupt în stăpânirea Ţării-Româneşti.

Numai aşà ne putem explicà că-n timpul acesta continuă a fiinţà episcopie catolică de propagandă în Severin, al căreia titular spuneà în titlul său, că păstoriii sale sunt încredinţaţi nu numai catolicii şi neofiţii din ţinutul spre sud dela Mureş până la Orşova şi spre răsărit până la munţii ardeleneşti, ci aveà în paza sa duhovnicească şi pe catolicii din Ţara-Românească. Din documentul scris în Argeş, la 25 Noemvre 1369, am văzut, că în vremurile vechi „din timpurile predecesorilor noştri", şi în special dela Alexandru I, bisericile catolice din Ţara-Românească erau supuse jurisdicţiunii episcopului transilvan. La 25 Noemvre amintit, Vladislav I anunţà şi ordonà castelanilor, boierilor, judeţilor şi altor „slugi" ale sale să primească cu cuvenita cinste pe episcopul sufragan trimis de către Dumitru, episcopul din Ardeal, să sfinţească biserici şi capele, să spovedească, să împartă penitenţe şi absoluţiuni, să miruiască, să viziteze locaşurile sfinte şi să reformeze moravurile.

Pe vremea aceasta episcop catolic nu erà în Ţara-Românească. Câţiva ani mai târziu, în 1371, apoi 1374 se fac încercări zadarnice de a restaurà vechea episcopie a Milcoviei. Nici nu mai aveà rost de a fi o episcopie catolică în Milcovul din secolul al 14-lea. Episcopia catolică ar fi avut rostul ei în reşedinţa Domnului, ori dacă acolo nu se puteà, în oarecare apropiere: astfel se va fi născut episcopia catolică din Severin [25]). Poate acesta a fost preţul împăcării între Radu I şi regele Ludovic I.

Dar numai după 19 Noemvre 1377 putem admite episcopul catolic cu reşedinţa în Severin. Ungaria, de organizaţiunea bisericească a căreia ţineà episcopul catolic din Ţara-Românească, puteà aveà acest fel de protectorat al catolicilor supuşi români numai cu buna învoire a Domnului român. In acest timp Radu şi în alte părţi ale ţării sale îngăduia fiinţarea oficialităţii catolice, Mânăstirea dominicană

25) Vezi părerea lui *Karácsonyi* care susţine că episcopia Argeşului e mai nouă decât cea din Severin. Părerea lui *Karácsonyi* rezumată apud. *A. Bunea, Stăpânitorii Ţării Oltului*, pag. 55 nota 111. Anterioritatea episcopiei catolice de Severin o arată şi titlul episcopului Grigorie din 1 Martie 1382; „episcopus Severini *necnon partium Transalpinarum*".

www.dacoromanica.ro

închinată Maicii Domnului a fost restaurată, dacă nu ridicată în Câmpulung de către soţia lui Radu I, pe care tradiţia o recunoaşte ca pe o catolică zeloasă.

Incă o împrejurare dovedeşte că Ludovic I, la sfârşitul vieţii sale a avut o ţară românească prietenă. La 9 Mai 1382, o bulă papală a lui Urban VI, ridică Argeşul la rangul de reşedinţă episcopală şi numeşte episcop pe minoritul Nicolae. Bula papală păstrată nouă numai în regestă s'a dat „la rugarea repetată a regelui Ungariei, Ludovic" (ad instantiam Ludovici Regis Hungariae). Incuviinţarea domnitorului român, a cărui reşedinţă era Argeşul, a fost prima condiţie, pentru ca papa să poată dà o astfel de bulă [26]). La 1 Martie 1382, Grigorie, episcop de Severin, care înainte de întemeierea episcopiei de Argeş, îşi zice şi episcop al ţării româneşti, hirotonisea un preot în mânăstirea catolică din Câmpulung [27]). Existenţa episcopiei catolice în Severin presupune raporturi normale cu Ungaria.

Episcopia catolică din Argeş peste puţin timp va fi avut zile rele. Ludovic I moare la 11 Septemvre 1382 lăsând Ungaria pradă războiului civil, iar Dan I n'a mai avut nici un motiv să trăiască în prietenie cu Ungaria, de unde aveà să ceară or să ià acele sate româneşti, cari în 1369 fuseseră desfăcute dela Făgăraş. Pare a fi fost un domn cu veleităţi de cucerire nu numai la nord, ci şi la sud, peste Dunăre.

Dan I a luptat atât peste hotarele nordice cât şi peste cele sudice ale ţării sale. El a făcut parte dintre sprijinitorii pretendentului la tronul ungar Carol de Durazzo, în al cărui interes a năvălit cu oaste puternică în părţile Mehadiei. El a stăpânit ca şi tatăl său nu numai Făgăraşul, ci şi Severinul. La 3 Octomvre 1385 dăruieşte mai multe posesiuni mânăstirilor Tismeana şi Vodiţa. Cu această ocaziune Dan dăruieşte între altele mănăstirii şi „Dunărea dela padina nucului până la podul de sus, ce duce la Rusava (Orşova)", ceeace însemnà, că în toamna anului 1385 şi cetatea Severinului erà în posesiunea Ţării-Româneşti. [28]).

26) Karácsonyi, Az Argyasi piispökség, Budapesta 1905 Cf. însă părerea că cea mai veche episcopie latină în ţara Basarabilor ar fi cea dela Argeş. *D. Onciul, Din istoria României*, Buc. 1914, pag. 32 şi *N. Iorga, Condiţiunile* etc. în An. Acad. R. II. pag. 4 şi urm.

27) Hurmuzaki-Densuşianu, Documente I_2, pag. 276.

28) Original slavon la archivele statului, M-rea Tismeana S. I. S'a publicat şi la Ştefulescu, M-rea Tismana ed. II. pag. 148. Interpretarea aceasta a hrisovului lui Dan s'a făcut mai întâi la *D. Onciul, Titlul lui Mircea* etc. [*Conv. lit.* XXXVI pag. 29]. Pentru legăturile lui Dan I cu Carol pretendentul vezi *Fejér, Cod. Dipl. X* 3 pag. 312 şi urm.

www.dacoromanica.ro

Pentru ca să fie câştigat de către regine, regenta îi dărueşte ca anexă la Făgăraş şi Amlaşul, aşà că la moartea lui Dan I[29]) fratele şi urmaşul său Mircea moşteneşte Amlaşul şi Făgăraşul. Mircea a stăpânit tot timpul posesiunile nordcarpatine. E drept, că începând din 1387 găsim până în 1392 bani severineni în documentele regale. Din aceleaşi documente reiese însă, că aceşti bani ungureşti zişi de Severin stăpâneau numai districtele româneşti din comitatele limitrofe ale Ungariei, iar reşedinţa lor era în Kewe, sau Lugoj. In 27 Iunie 1387 Mircea întăreà Tismenei aceleaşi posesiuni, cari le confirmase Dan I, în toamna anului 1385, iar în 1390, Ianuarie 20, an în care documentele ungureşti aşişderea amintesc ban severinean, Mircea în tratativele sale cu Polonii se întitulà în înveoli pe lângă Domn al Ţării-Româneşti între altele şi duce al Făgăraşului şi Amlaşului şi *comite* al Severinului [30]). Amlaşul la 1 Iunie 1383 fusese dă-

29) Hurmuzaki-Densuşianu, *Documente* I_2 pag. 321 an. 1390. C. Litzica *De cine a fost ucis Dan, fratele lui Mircea*? [*Omagiu lui Titu Maiorescu*, Bucureşti, 1900 pag. 54 şi urm]. *D. Onciul* susţine,că şi Vladislav I a avut în stăpânire Amlaşul fără cetatea cu acest nume. [*Curs universitar* pe 1909—1910 pag. 212 şi urm., *Idem, Titlul lui Mircea cel Bătrân şi posesiunile lui* în *Convorbiri literare* a. XXXVI pag. 51 sqq şi 731 sqq Cf. şi părerea lui *N. Iorga, Lupta pentru stăpânirea Vidinului in 1365—9. [Conv. literare* XXXIV. 1900 pag. 981 nota 1.) unde se susţine că Amlaşul n'a fost dat lui Vladislav I. Amlaşul e numit adecă în titulatura Domnilor Ţării-Româneşti numai începând de sub Mircea. Părerea d-lui *Onciul* însă fiind interesantă se impune să o rezumăm : Părţile amlăşene afară de cetate au ţinut de ducatul făgărăşean al lui Vladislav I, neavând însă vre-o numire separată. După Vladislav I intervenind ostilităţi cu Ungaria se perde ducatul transilvan şi atunci o parte din fostul ducat se uneşte cu posesiunea regală Amlaş, aşa că sub Mircea or poate Dan restituindu-se Ţării-Româneşti feudele transilvane pe lângă Făgăraş apare în titulatură totdeauna şi Amlaşul, ca fosta posesiune regală încorporată ducatului transilvan. „Această numire ţinutul o are numai dela Mircea încoace ; până atunci erà coprins în ţinutul Făgărașului". Asupra sfârşitului lui Dan I vezi şi special *D. Onciul, studiile citate.* — Mult discutatul pasagiu al lui *Chalkondyles* relativ la sfârşitul lui Dan I se reduce — după părerea noastră — la faptul, că cronicarul bizantin nu pricepea *vechiul drept de succesiune la tron* în Ţara-Românească. Din cercetările făcute anume până acum în această direcţiune rezultă, că până la Mircea cel Bătrân urma la tron conform unui vechiu obiceiu al *dreptului românesc* fratele Domnului răposat şi nu fii acestuia. După Vladislav I urmează frate-său, Radu ; iar după Dan I vine Mircea şi nu fii lui Dan. Mircea schimbă vechiul obiceiu sancţionând succesiunea fiului prin luarea lui Mihail I ca coregent O formulă specială vedem apărând cu perzistenţă în hrisoave şi consacrând succesiunea fiului mai mare. Formula se găseşte până sub Radu III cel Mare, când prin amestecul străinilor deven se uzor e dreptul de succesiune la tron.

30) *Hurmuzaki-Densuşianu, Documente* I_2, pag. 322. Relativ la bani severineni ungureşti din anii 1387—1392 vezi *Ibidem*, pag. 307 şi urmi

www.dacoromanica.ro

ruit episcopului transilvan Goblin, dimpreună cu 4 sate românești (cum quator villis Olachalibus) adică Săliște cu Galeș, Valea, Cacova și Sibiel (31) și probabil numai după moartea acestuia întâmplată la 1386 (32) a trecut în posesiunea Țării Românești.

De fapt știrile, ce le avem, nu ne dau icoana clară a împrejurărilor. Episcopul Goblin moare în 1386. Nu cunoaștem ziua, când s'a restituit Amlașul lui Dan I. sau poate Domnul român l-a reluat cu forța în stăpânire? Mircea la suirea sa pe tron moștenește relațiuni încordate cu Ungaria, dar are Severinul, Amlașul și Făgărașul; căci ce altceva însemnau acei bani ungurești, cari pândeau cu nerăbdare prielnicul moment să puie mâna pe fortăreața dela Dunăre? Mo-

327-8; 328-9, 333-4, 339, 340-1, 348 și urm., 350, 351; *Codex dipl. patrius* V pag. 177-9, 180; *Fejér, Cod. Dipl.* X/8 pag. 288, 290-1, 312 și urm. 346-7; *Mon. Hung. hist* Dipl. XXXV pag. 111, 115, 119; *Gelcich-Thallóczy*, Diplomatarium relationum reipublicae Raguzanae cum regno Hungariae, Budapesta 1887 pag. 108 și urm. — Documentul lui Mircea din 27 Iunie 1387 pentru Tismeana e publicat de *Hașdeu, Archiva istorică III* pag. 191-3 și *Ștefulescu, op. cit.* Dacă acum deci Mircea confirmă mănăstirii aceleași posesiuni, aceasta însemnă, că el stăpânește Severinul și deci și Amlașul și Făgărașul. Faptul, că totuși găsim bani ungurești în documente dela Sigismund pentru această vreme, trebuie explicat prin împrejurarea că raporturile lui Mircea cel Bătrân cu țara lui Sigismund au fost încordate până în 1392 [*Atti* della società Ligure di Storia patria XIII pag. 152].

Noi avem însă un hrisov dela Mircea, care până acum a dat motiv la felurite interpretări. E un hrisov pentru mănăstirea *Cozia*, căreia îi întărește stăpânire peste toate bălțile dela Săpatul până la gura Ialomiței etc. Starețul mănăstirei e amintit în document, Sofronie, [*Original slavon la Arhivele Statului, M-rea Cozia* XL_1 (S. I.)]. Hrisovul are titlul cel lung al lui Mircea „Domn a toată Ungro-Vlahia și al plaiurilor și încă al părților tătărești și Amlașului și Făgărașului herțeg și Banatului de Severin domn și de amândouă laturile peste toată Dunărea până și la marea cea mare și cetății Dârstorului de sine stăpânitor" In a sa *Gechichte des rum. Volkes I* pag. 281 nota 1 *N. Iorga* scria: „die Urkunde von „1387" scheint erst. später enstanden zu sein". Era o *îndoială* întemeiată, dar totuși hrisovul continuă să fie privit ca din 1387.

Așa-l consideră acelaș autor în *Not le unui istoric cu privire la evenimentele din Balcani.* [An. Acad. Rom. Sec. II. vol. XXXV, 1913, pag. 34 (150) și nota 6] cum l-a considerat încă Hașdeu în *Istoria critică* și *Etymologicum Magnum Romaniae IV Introducere.*

S'a publicat documentul la *Cipariu, Archivu pentru filologie și istorie,* Blaș, 1867 pag. 77-8: aci se publică o copie românească scoasă de pe condica mănăstirii la 28 Dec. 1826. Hrisovul are aci data 27 Iunie 1387. Era o dată evident împrumutată dela hrisovul pentru Tismeana [V. *Hașdeu Archiva istorică* III pag. 191-3 și *Ștefulescu, M-rea Tismeana*]. Originalul slavon s'a publicat, cu lipsuri de cetire însă în *Sbornik*, IX (1893), pag. 327-8 de *Miletici* și *Agura.*

Am cercetat originalul slavon și am constatat, că *hrisovul de fapt e nedatat.*

www.dacoromanica.ro

mentul acela n'a mai sosit și în 1393 documentele regale nu mai au bani de Severin. Sigismund descoperì în Mircea cel mai firesc aliat, căruia, ca să-l atragă și mai mult în sfera sa, îi va dà și cetatea Branului. Sigismund în 1392 recunoaște o stare faptică, când căută alianța lui Mircea recunoscându-i Amlașul, Făgărașul și Severinul. Amlașul și Făgărașul, chiar dacă Ludovic I le-a considerat mai înainte ca feude, prin faptul, că Mircea și Dan dimpreună cu Radu le stăpânesc și pe vreme de relațiuni încordate, devin parte integrantă din moștenirea fiecărui Domn, parte constitutivă a țării trecând prin aceleași evoluțiuni sociale, ca și țara de dincoace de munte.

Afară de hrisovul de donațiune din 1372 rămas dela Vladislav I, unde ni se spune, că ducatul său nordcarpartin e o slobozie (nova plantatio), nu mai știm nimic despre Făgăraș până la Mircea cel bătrân, dela care iarăși avem hrisoave pentru boerii făgărășene. Aceste hrisoave au o deosebită importanță, căci ele ne arată, că țara Făgărașului aveà aceeaș fizionomie socială ca și Țara Românească. Donațiunile către boeri credincioși se fac în aceleași condițiuni ca și în Țara Românească. Astfel Mircea cel bătrân dărueste

---

Marginal și scris de o mână mai târzie găsim, ce e drept, cifrele 6895. Se mai menține chiar și deosebirea de cerneală. Deci aceste cifre nu pot fi pr vite ca data hrisovului.

Textul hrisovului însuși nu admite însă data de 1387. In hrisov se amintește ca stareț al mânăstirii *Sofronie*, care a fost stareț mai târziu.

La 20 Mai 1388 [*Hașdeu, Istoria critică*, București, 1875 pag. 130 —1, original slavon la Archivele Statului, *M-rea Cozia*, S. I.] stareț erà Gavrilă. [Cozia și Cotmeana se unificau acum ca conducere. Vezi însă *D. Onciul, Originile principatelor române*, Buc. 1899, pag. 203 din nota 105]. Hașdeu în *Etym. Magnum* IV. Introducere C.C.I,XIII. susținea tocmai pe aceasta bazat, că Sofronie în 20 Maiu 1388 erà mort și de aci urma, că documentul amintit pentru Cozia e anterior lui 20 Maiu 1388. Hrisoave mult mai târzii însă amintesc pe starețul Sofronie, precum pe lângă inscripțiunea de pe clopotul dăruit mânăstirei de Mircea și fiul său Mihail în 69 21, indiction 6 (*Hașdeu, Istoria critică* pag. 132) și hrisovul din 1415 Martie 28 orig. slav. la *Arhiva Statului, M-rea Cozia*), ca să amintim cele mai târzii vești despre Sofronie în timpul domniei lui Mircea cel Bătrân.

Mai avem, ce e drept, un hrisov al lui Mircea din 6898, indiction 13, Septemvre 4 (= 1389), prin care Domnul dă mânăstirei Cozia locul din Jiblea și din Priboia de jos, luat de către Domn dela boerii Stanciul, Costea ș. a., în schimbul satului Orlești dela Olt (*fragment slavon la Archivele Statului, întregit după condica Brâncovenească, M-rea Cozia* XIII *netreb.* S. I.) Acest hrisov e *terminus, ante quem* nu poate fi datat hrisovul cel discutat. Mircea dă hrisovul acesta fiind în Ribnik (=Râmnic) și între alții de față erau *popa Kir Nicodim, popa Gavrilă* și *Sarapion* (?). Ar urmà deci că și în anul

www.dacoromanica.ro

lui Stanciul, stareţul, şi fratelui acestuia Călin satul Scorei (1391, Dec. 27). Boerii Micul şi Stoica primesc în 1400 jumătate din satul Mândra. In 1417 Mircea dărueşte lui Borcea şi Calian „credincioşilor boeri ai domniei mele" Branişteа, Urasii şi vadul Şercăei. Boerul Costea aveà dela acelaş Mircea Viştea de jos, Viştea de sus şi jumătate din Arpaş [33]).

Hrisoave pentru boerii făgărăşene avem apoi dela Vlad Dracul. La 18 Iulie 1435 Vlad dă mai multora satul Mărgineni [34]), iar mai târziu, probabil în 1437, Ianuarie 20 dă boerului Roman, fratele Stanciului, moşiile Voivodeni, Săsciori-Loviştе şi partea lui Voicul şi Vlad din Sâmbăta de sus, de asemenea muntele Moşul şi apa Făgăraş [35]).

Interesant e hrisovul dat de acelaş Vlad jupânului Stan Ciulmonescul şi celor cinci feciori ai lui, căci ne-a păstrat mai multe numiri vechi din topografia românească a Făgăraşului : „şi le-am dat lor jumătate din Voila şi din hotar şi din cealaltă jumătate le-am mai dat lor a treia parte şi

1389, Septemvrie 4, tot Gavrilă erà stareţul Coziei şi nu Sofronie. — Şi un alt motiv ne îndeamnă a rectificà, că discutatul document pentru Cozia e posterior anului 1402—3. In titulatura complect de lungă a lui Mircea cel Bătrân se pot distinge două faze pentru exprimarea posesiunilor suddunărene : în prima fază Mircea se numeşte : despot al teritoriilor lui Dobrotici şi domn al Silistriei (20 Ianuarie 1390 = *Hurmuzaki, Documente I*, pag. 322, precum şi 6 Iulie, 1391 = *ibidem* pag. 334.—5). Dar în hrisoavele începând cu cel din 1406, Noemvrie 23 (*original slavon la Arhivele Statului, M-rea Tismana*, S. I.) până la 10 Iunie 1415 Mircea îşi exprimă stăpânirea suddunăreană aşà : „domnind..... şi peste amândouă laturile Dunării întregi până la marea cea mare şi . . . . stăpânitor al cetăţii Dârstorului Din această a doua fază face parte şi hrisovul discutat şi deci în acest timp trebue aşezat.

31) Hurmuzaki-Densuşianu, *Documente* I_2, pag. 278.

32) *Erdélyi Történelmi Ertesitö* I, 1912, pag. 45 : Series episcoporum Transylvaniensium emendata et correcta.

33) Vezi I. Puşcariu, *Două documente privitoare la revolta boerilor din Ţara Făgăraşului în favoarea lui Mihnea Vodă numit cel rău* (An. Acad. Rom. seria II, Tom. XXXIII, 1911 pag. 71 şi urm.) Cf. şi N. Densuşianu, *Monumente* etc. pag. 8 şi urm.

34) *Ibidem*. Astfel corectăm data de an.

35) Hurmuzaki-Densuşianu, *Documente* I_2, pag. 573—4. Hrisovul ni s'a păstrat numai în traducere ungurească din sec. XVIII. Traducătorul a cetit greşit data, când a datat hrisovul în 1432, Ianuarie 20, căci la această dată Alexandru II Aldea domnea în Târgovişte. Divanul domnesc al acestui hrisov încă nu admite ca documentul să fie din 1432, căci pentru acest timp unii din boerii, cari figurează în documentul lui Vlad Dracul, sunt de fapt membrii în divanul lui Alexandru-Aldea. Din comparaţia cu celelalte hrisoave rămase dela Vlad Dracul rezultă, că documentul e mai probabil din 1437, când găsim divanuri aproape identice.

www.dacoromanica.ro

le-am dat locul lor din sat din Părău, ce se chiamă Căcâcea și Apa morii până în Râul cel sec și de ceea parte de apa morii până în pârâul cel tinos ce se chiamă matca și din calea din sat până în Olt, ocolul hotarului din Olt pe râul cel sec în sus până în Gruiul Fetelor și de acolo direct peste dumbravă și peste câmp și peste dealuri, peste un corn de deal până în pârâul, ce se chiamă Ludișorel și pe pârâu în jos până în Olt. Și le-am dat pe munte Jneapănu și din vârful muntelui a Părăului până în mijlocul Oltului; și le-am dat lor loc de moară în Olt, în Voila și apa morii, apă de două roate și i-am slobozit să poată duce apa din râu până la moară, pe unde ar vreà ei, și să fie slobozi în apa lor a pescui și a mai face și alte mori și vârtoape și dârste, iară nu alții și din sus de sat până în hotarul Voivodenilor și din jos de sat până în Olt... Și le-am dat lor să fie boeri și slobozi împreună cu boerii Domniei mele și le-am dat lor țigani 15... Și le-am dat lor parte din ocină și le-am dat lor jumătate din Cioruș din Țara Românească și a treia parte din Mislea și a treia parte dela Plopeni și jumătate din Cocorești și moșia lor dela Moinești (1437, Aprilie 21) [36]).

Eder pomenește și pentru 1441 un hrisov al lui Vlad Dracul pentru boerii ardelene [37]). Acelaș Vlad a transferat apoi pe un preot dela mânăstirea catolică din Târgoviște la mânăstirea din Cârța, ceeace a provocat protestarea egumenului de acolo [38]).

Referitor la Amlaș avem amintită numai o singură donațiune domnească. Sașii s'au plâns lui Ștefan de Hederfaia, că locuitorilor scaunului Miercurii — învecinat cu Amlașul — nu li se permite să-și trimită porcii la ghindă în pădurile Amlașului. Ștefan le-a răspuns, că el a primit dela rege această moșie cu aceleași drepturi, cu care o avusese înaintașul său dela Vlad voevod [39]). Acest Vlad voe-

(36) N. Iorga, *Studii și Documente*, XII, pag. 276—8.

(37) *Idem, ibidem*, II, Prefața după Eder, *Analecta*.

(38) Eder, *Observationes*, pag. 55—6. ap. *N. Iorga op' cit.*

(39) *N. Iorga, Studii și documente* III. Excursuri la prefață, consideră donațiunea ca făcută de către Vlad Dracul cum o admisese de mult și *Hașdeu Istoria critică* I. Buc. 1875 pag. 24. — Cf. însă *D. Onciul, Titlul lui Mircea* etc. în *Conv. lit.* XXXVII (1903) pag. 228 nota 6. — E drept, că Ștefan a luat moștenirea în posesiune la 1464, or puțin mai înainte. Dar donațiunea a putut fi făcută predecesorului său. Protocolul nu-i zice lui Vlad „quondam" ceeace ar pleda poate pentru părerea lui *D. Onciul.*

www.dacoromanica.ro

vod este iarăşi Vlad Dracul, căci Vlad Ţepeş n'a stăpânit nici odată statornic în Amlaş, precum vom vedeà în cele următoare.

III

Până la Vladislav II (? —1456) nici un rege unguresc n'a găsit cu cale şi nici folositor să se atingă de posesiunile nordcarpatine ale Ţării-Româneşti, deşi atunci, când pericolul turcesc ajunge prea ameninţător, când Turcii năvălesc în Ungaria, fie peste Serbia, fie peste Ţara-Românească, sunt şi Domni munteni, cari de nevoie se învoiesc cu sultanul, lasă trupele turceşti să treacă prin ţară, ca să pustiască Ardealul — unii sunt siliţi să meargă chiar cu cetele turceşti. Nici slăbănogii urmaşi ai lui Mircea n'au avut vre-o turburare în posesiunile lor transilvane pentru o asemenea atitudine oportunistă. Ce e mai mult, locuitorii transilvăneni apelează la protecţiunea domnitorului din Ţara-Românească. Pe Mihail I (1418—1420) îl vedem chiar, că asigură pe Saşii transilvăneni de bunăvoinţa sa în cazul vreunui conflict ce l-ar aveà Ţara-Românească cu Transilvania [40]).

Găsim, ce e drept, o încercare a guvernului din Ardeal de a pedepsì pe Românii făgărăşeni şi adică în următoarele împrejurări: In 1431 Alexandru II Aldea fusese silit să se închine sultanului, iar în anul următor oastea Ţării-Româneşti a însoţit trupele turceşti în expediţia lor contra Transilvaniei. Urmarea a fost, că vecinii dela nord au rămas pentru totdeauna supăraţi pe Ţara-Românească a lui Alexandru Aldea până la moartea acestuia (1435). Deşi îl dureà inima să se despartă de creştini, totuşi în ochii lumii Aldea a trebuit să pară prieten mai mult Turcului, decât regelui ungar, astfel că oraşele săseşti din Ardeal sau şpanul Săcuilor l-au considerat de acum înainte ca pe un vecin, dela care se pot aşteptà numai buclucuri duşmănoase. Pretendentul Vlad, şi el fiu natural al lui Mircea cel Bătrân, s'a îngrijit apoi din belşug, ca neîncrederea şi duşmănia Ungariei oficiale faţă de Domnul Ţării-Româneşti, să continue neîntrerupt.

La 1 Maiu 1434, şpanul Săcuilor scrià Braşovenilor, că peste câteva zile va venì cu oaste între ei spre a împedicà

(40) Hurmuzaki-Densuşianu, *Documente* I$_2$, pag. 502.

www.dacoromanica.ro

pe Turci de a trece din Muntenia în Ardeal; în acelaş timp aminteşte Braşovenilor să nu se lase înşelaţi de către Românii, cari au de gând să conducă pe Turci în contra fortăreţelor ardelene mărginaşe [41]). La 2 Iulie, acelaş şpan săcuesc scrie Braşovenilor şi-i roagă, ca să se urce pe munţi cu toate trupele lor şi să extermine pe „necredincioşii Români din Făgăraş". Mânia şpanului contra Făgărăşenilor eră atât de mare, încât îndemnă pe Braşoveni să le ia acelora chiar femeile şi copii. Căci trupele lui îi fugăresc din alte direcţiuni [42]).

Pentru cari motive urmăreà şpanul săcuesc pe Făgărăşeni, cari erau supuşi direcţi ai Ţării-Româneşti şi pentru ce s'au răsculat Românii făgărăşeni?

Două motive s'ar puteà luà în discuţie: Făgărăşenii să fi dat contingent armat trupelor munteneşti, cari veniseră în 1432 cu oastea turcească asupra Ardealului. Dar răzbunarea autorităţilor ardelene contra Făgărăşenilor, cari în acest caz n'ar fi făcut altceva decât a urmà pe domnitorul ţării lor, ni se pare prea tardivă la sfârşitul anului 1433, când însemnarea amintită spune, că s'au întâmplat turburările cu Românii făgărăşeni. De aceea mai probabil ni se pare, că răscoala Făgărăşenilor a avut caracter politic. Sigismund, regele, va fi încercat să desfacă Ţara Făgăraşului de Alexandru Aldea şi s'o încorporeze poate Transilvaniei, sau s'o dee pretendentului Vlad, ceeace a provocat ridicarea cu armele a Românilor din Făgăraş.

Răscoala Făgărăşenilor coincide cu timpul, când Iliaş, domnitorul Moldovei, se închină Polonilor, dela cari sperà ajutor contra veleităţilor de stăpânire ale fratelui său, Ştefan. Şi Alexandru-Aldea, pe lângă că-şi pierduse razemul puternic, ce i-l oferià Moldova lui Alexandru cel Bun, mai intrase şi cu

(41) *Hurmuzaki-Densuşianu, Documente* I_2, pag. 589.

(42) *Ibidem*, pag. 590. După *Székely Oklevéltár* I, pag. 129. *Hurmuzaki-Iorga, Documente* XV_1, pag. 26, după o copie dela Braşov dă anul 1438 (?) *Szabó* în *Székely Oklevéltár*, a citit 1434. Mai probabil pare a fi anul 1434 nu numai fiindcă în 1438 nu se face vre-o altă amintire despre răscoala Făgărăşenilor, care dacă ar fi fost şi ar stà în legătură cu evenimentele revoluţionare contimporane din Transilvania, ar fi avut loc înainte de Iulie acest an, luna, pe care o dă documentul citit sub data 1438. Din contră o însemnare pe un vechi codice zice: „finis huius libri sub anno Domini 1433 tempore disturbii cum Olachis de Fogaras". (*Századok*, 1884, pag. 341). Turburările din Făgăraş erau deci la sfârşitul anului 1433 şi s'au continuat în 1434 până vara, precum ne spune documentul, a cărui dată o discutăm.

www.dacoromanica.ro

Turcii la învoială și trupe de ale sale însoțiseră pe Turci în 1432 contra Transilvaniei lui Sigismund. Să nu se fi folosit oare de noua situațiune politică defavorabilă lui Alexandru Aldea acel Vlad pretendentul, care după solemnitatea investirii în sunet de surle și trâmbițe la Nürnberg se văzuse silit a mai aștepta încă în Transilvania după scaunul domnesc, la care râvneà cu atâta nerăbdare nervoasă? Sigismund în anii 1432—4 nu puteà—căci avea alte treburi — să-i dea deocamdată ajutor, cu care se alunge pe Aldea închinat Turcilor. Acelaș împărat și rege puteà ordona însă să-i se ia lui Aldea feudele transilvane. Dintr'o scrisoare a lui Vlad către Brașoveni știm, că Sigismund dăduse lui Vlad sarcina să apere marginile dinspre Țara-Românească. N'am puteà oare presupune în astfel de împrejurări, că i se va fi dat și Amlașul și Făgărașul?

N'avem date precise, decât că Făgărășenii la sfârșitul anului 1433 erau în toiul răscoalei și că în Iunie următor, răscoala făgărășeană erà aproape înecată în sânge după cruzimi ne mai pomenite, comise în contra lor.

De ce se făcuseră Făgărășenii vinovați, ca să se proclame o cruciată de exterminare în contra lor, cum reiese din scrisoarea șpanului săcuesc? Lupta contra Făgărășenilor e proclamată și dusă cu mijloace prea brutale, șpanul în mănia-i maghiară ar voi să-i extermine. Incercările șpanului au rămas însă numai ca un memento pentru Făgărășeni, ce îi așteaptă sub stăpânirea ungurească.

Mai târziu, când Vlad Dracul ajunge Domn, împarte recompense printre cei d'intâi boierilor făgărășeni. Să conchidem de aci, că Făgărășenii l-au ajutat în special spre a-și câștiga tronul? După insuccesul din toamna anului 1435, Vlad în țara Făgărașului își face preparativele pentru a intrà din nou în Muntenia. La 16 Iulie 1436, erà în Făgăraș, unde ratificà învoieli încheiate în numele său de niște boieri cu Brașovenii, iar la 5 Septemvrie erà în Boița făgărășeană cu oastea gata de plecare spre Țara-Românească, unde se va puteà stabili definitiv de acum înainte. In felul acesta e firesc, că Făgărășenii dau poate contingent numeros oștirii lui Vlad Dracul, astfel că compensațiile acordate de Domn după această dată unor boieri din Făgăraș pot aveà explicarea în această participare numeroasă și încoronată de succes.

www.dacoromanica.ro

iar nu în împrejurarea, că Vlad ar fi avut ţara Făgăraşului încă de când trăia Aldea. [43]).

Un fapt este sigur : In tot cursul domniei sale Vlad Dracul a stăpânit Făgăraşul şi Amlaşul, după cum Făgăraşul l'a avut şi Vladislav II până, poate, puţin mai înainte de 6 Aprilie 1456. La această dată regele Ladislau V porunceşte Saşilor să se ridice cu armele şi să apere posesiunile comitelui Iancu de Inidoara. Căci Vladislav, Domnul muntean, a atacat acele posesiuni întocmai precum şi nişte sate săseşti, a dat foc, pe unde a umblat şi a făcut mari pagube. Regele e informat, că Vladislav îşi va continuà atacurile, deşi el, regele, i-a scris să se astâmpere (44).

Cari erau acele posesiuni ale Huniadeştilor, pe care le atacase şi prădase Vladislav II, ne-o spune scrisoarea comitelui perpetu bistriţean, scrisă cu o zi mai târziu decât scrisoarea regală. Din scrisoarea către Braşoveni reiese clar, că Făgăraşul erà în Aprilie 1456 posesiune a lui Iancu de Inidoara, care-şi aveà aci castelanii săi. De mai înainte ştià Vladislav II că Iancu de Inidoara umblă să-i ia posesiunile nord — carpatine. „Şi cât m'am jurat eu cu părintele meu Ionaş voevodul — scrià Vladislav II Braşovenilor — el tot n'a ţinut seamă de asta, nici slujba mea nu i-a fost dragă ; căci nu-i ajunge gubernatoria Ţării ungureşti, ci trimite să-mi răpească ocina mea adevărată şi ţărişoara mea Făgăraşul şi Amlaşul şi umblă cu gând rău asupra mea. Dar dacă şi-a călcat el făgăduinţa şi jurămintele, ce a făcut cu mine şi dacă a călcat peste slujba mea, Dumnezeu să se răzbune asupra celui ce n'a păzit dreptatea,. Iar domnia mea cu toată nevoia mea nu voiu părăsi ce este al meu odată cu capul"(45).

(43) N'am dat note pentru aceste evenimente, căci ele vor fi arătate amănunţit în lucrarea, ce prepar asupra vremii lui Vlad (I). Dracul.

(44) Hurmuzaki-Iorga. *Documente XV*$_1$, pag. 42—3=*Documente III*$_1$, pag. 70—1.

(45) I. Bogdan. *Documente privitoare la relaţiile Ţării-Româneşti cu Braşovul şi cu Ţara ungurească*. Vol. I. Bucureşti, 1905, pag. 85—7. Se susţine, că această scrisoare nedatată este dinainte de Ianuarie 1453, când Iancu erà guvernator al Ungariei. V. nota. Faptul însă, că scrisoarea vorbeşte de Iancu ca guvernator nu ne îndreptăţeşte să presupunem imediat, că scrisoarea este de pe vremea, când Ladislau V nu erà ales şi recunoscut rege al Ungariei, fiindcă Iancu şi după aceea a îndeplinit funcţia de guvernator, iar străinătatea îl considerà şi mai departe guvernator al Ungariei Vezi *Fraknói Vilmos, A Hunyadiak és a Jagellók kora*, Budapesta, 1896 (*Colecţia Szilágyi*) pag. 118 şi urm. In modul acesta scrisoarea poate fi socotită mai aproape de anul 1456. Tot aşa de bine însă scrisoarea aceasta poate fi firesţe anterioară anului 1453, cum va reieşi din cele următoare.

www.dacoromanica.ro

Pentru a pricepe purtarea lui Iancu de Inidoara față de Vladislav II, e necesar să rezumăm împrejurările politice externe moștenite și trăite de acest fiu al lui Dan și să ne întoarcem la vremile turburi ce au urmat după omorîrea lui Vlad Dracul, precum și la greutățile ce aveà să întâmpine Vladislav II într'un timp, când după bătălia dela Cossovo ofensiva Ungariei contra Turcilor intrase într'o epocă de stagnare.

IV.

Evenimentele, cari s'au desfășurat în Țara-Românească în cursul anilor 1447—8 nu sunt încă destul de lămurite. Isvoarele documentare, ce le avem, sunt sau insuficiente sau pline de contradicții. Toate aceste isvoare sunt însă de acord, că în 1447 Domnul Țării-Românești erà înlocuit de către Iancu de Inidoara. De asemenea mai toate cronicele contimporane sau de mai târziu pun înlocuirea lui Vlad Dracul în legătură cu reținerea lui Iancu de Inidoara în Țara-Românească, când, înfrânt, grăbeà dela Varna spre Ungaria. Dar afară de cronici, cari prin închisoarea lui Iancu de Inidoara în Țara-Românească vor să explice răzbunarea acestuia contra lui Vlad Dracul negăsind alt motiv pentru brusca schimbare a guvernatorului, nici un alt document nu face amintire, că Iancu ar fi fost prins în Țara-Românească după înfrângerea dela Varna. Din contră, evenimentele, cari au urmat imediat după catastrofa dela Varna, nu admit ca Vlad Dracul, ale cărui trupe încă luaseră parte la expediția nenorocoasă contra Turcilor să fi prins pe Iancu de Inidoara. Dacă reținerea lui Iancu în Țara-Românească ar fi fost un fapt real, cum s'ar puteà explică participarea lui alături de Vlad Dracul și flota burgundă la expediționea pe Dunăre în 1445? Este probabil, că Iancu în Țara-Românească va fi așteptat sfărâmăturile oastei sale și știri despre cardinalul Iulian și despre rege, a căror soartă nu erà cunoscută cu deplină s'guranță. Un document dat de Iancu în 1444 popii Gherasim, care erà starețul mânăstirilor Vodița și Tismana, ne îndreptățește a crede, că după bătălia dela Varna acì va fi făcut popas în drumul său spre Ungaria. Căci documentul e dat în Orșova, la 20 Noemvre [46]).

(46) Ștefulescu, *Mânăstirea Tismana*, pag. 162—8. Numele lunei este șters. In nici un caz însă nu poate fi Septemvre, cum s'a propus, căci Iancu, care totdeauna a însoțit pe rege în drum spre Varna, nu puteà da în prezența regelui document. In felul acesta documentul trebuie să fi fost dat la întoarcere, probabil pentru ospitalitatea acordată de către călugării mânăstirilor amintite.

www.dacoromanica.ro

Dar Iancul n'avusese niciodată încredere deosebită în Vlad Dracul. După bătălia dela Ialomița îl înlocuise cu Basarab II, așa că nici după expediția din 1445, n'a avut de ce să-și schimbe sentimentele față de Domnul român. Acesta nu-și pricepea rolul său în a fi o unealtă a politicei imperialiste a lui Iancu. Isvoarele amintesc două lucruri, pentru cari Iancu a mers contra Domnului român. Dlugosz [47]) amintește amestecul neplăcut pentru Iancu, pe care Vlad l-a avut în trebile Moldovei în favoarea cumnatului său Roman II [48]). Dacă știrea dată în această formă de Dlugosz nu corespunde cu totul adevărului, este indiscutabil, că Vlad n'ar fi văzut bucuros ca Petru, cumnatul guvernatorului Ungariei, să ajungă Domn în Moldova în locul lui Ștefan II și ar fi susținut pe cumnatu-său Roman, fiul lui Iliaș. Pe de altă parte acelaș Vlad, care avea Chilia, n'ar fi cedat-o niciodată Ungurilor, ceeace s'a întâmplat nu peste mult timp.

Iancu aveà să mai răzbune față de Vlad soarta lui Basarab II și deci a Dăneștilor cari îi erau înrudiți.

Expediția se făcù în cea mai mare taină. La 31 Septemvre se știà, că armata lui Iancu va pleca „contra dușmanilor regatului". Procese se amânau pentru 13 Ianuarie, ba chiar 5 Iunie 1447 [49]). La 17 Octomvre 1446 Iancu erà în Feldioara [50]). La 11 Iunie scrià Iancu din Seghedin, ca Sașii să se pregătească pentru a respinge pe Turci, căci sosirea acestora se așteaptă din zi în zi. Sașii erau provocați, ca în câteva zile să fie la Sebeș. Dar Iancu își schimbase într' aceea și scopul și direcția. Căci către Feldioara trecuse prin Apold, unde erà la 1 August [51]). O scrisoare din 15 Ianuarie 1447 dă ca motiv al intrărei dușmănești a lui Iancu în Țara-Românească faptul, că Vlad se aliase cu Turcii și restituise acestora mai multe mii suflete de creștinii desrobiți în ultimele lupte [52]). La această dată Iancu nu se înapoiase din

(47) I. Dlugosz. *Historia Polonica*, II, Lipsiae, 1712, pag. 33—4.

(48) Amestecul acesta în forma arătată de Dlugosz nu este probabil, întru cât Roman răpune pe Ștefan II abiă în Iulie 1447, când Vlad erà mort.

(49) Nagy Gyula. *A Nagymihályi és Sztárai gróf Sztáray család oklevéltára*, II, Budapesta, 1887.

(50) Schwandtner, *Scriptores rerum Hungaricarum*, II. 38. — Scrisoarea lui Iancu contra lui Frideric III, publicată fără să se dee locul. Locul îl stabilește R. Wolkan în *Eine ungedruckte Rede des Eneas Sylvius Piccolomini* în *Mitteilungen des Instituts f. oesterreichische Geschichtsforschung*, XXXIV (1913) fasc. 3, pag. 522.

(51) I. Pușcariu, *Documente* (manuscris la Academia Română), pag. 69.

(52) Schwandtner, *op. cit.*, II, pag. 40.

www.dacoromanica.ro

Țara-Românească, unde era hotărît să facă ordine definitivă conform părerilor sale. Vlad plăti cu viața îndrăsneala de a se fi opus planurilor imperialiste ale lui Iancu. Cei doi copii ai săi căutară scăparea la Turci [53]). Dan, fiul lui Basarab II, rămâne Domn. El caută legătură de înrudire cu Domnul Moldovei dela care are ajutoare, când fu atacat de către Vlad, fiul lui Vlad Dracul. La 22 Februarie 1447 Iancu întors din expediția contra lui Vlad era la Buda veche [54]).

La 4 August 1447 „Vladul voevod, Domnul Țării-Românești feciorul marelui și prea bunului creștin Vlad voevod"

(53) Cronica lui Ioan de Thurocz apud Schwandtner, *op. cit.* I, spune, că Iancu de Inidoara a prins pe Vlad dimpreună cu fiul său mai mare și i-a tăiat. Bonfini în *Hist. Pannonica sive Hungaricarum rerum decades, etc.* Coloniae Agripinae 1690, pag. 357, adaogă, că „în oare-care oraș". Cronica oficială zice, că altui voevod al părților acelora, adică fiului răposatului Dan, i-a scos ochii. Bonfini povestește de asemenea, că Vlad și fiul său mai mare au fost decapitați, iar fiul cel mai mic a fost orbit. Dlugosz după ce amintește că Vlad a fost omorît dimpreună cu fiul său, adaogă că Iancu a orbit de altfel și pe Stanculon, căruia îi promisese domnia. *Chalkondyles, De rebus Turcicis*, lib. VII redă faptul, că Iancu a omorît pe Vlad dimpreună cu feciorul său, fiindcă vroia să așeze în domnie pe Dan, fiul lui Basarab. Urmând povestirea aceluiaș cronicar însă Dan este acela, care omoară pe Vlad părăsit de oștirea sa în fața dușmanului. Acest cronicar bizantin are însă informațiuni nu totdeauna sigure; el scrie din auzite și totdeauna așà ticlueste evenimentele, ca ele să apară în legătură. Ca și știrile din ceilalți cronicari bizantini, informația lui Chalkondyles trebuie controlată. Pornind dele o versiune a letopisețului sârbesc și bazându-se pe un hrisov din sec. XVI. *St. Nicolaescu* este acela, care a pus pentru întâia oară la îndoială veracitatea acestor știri din cronicari. Căci fiul mai mare al lui Vlad Dracul, Mircea, fusese omorît de Basarab II, iar Vlad, care îi urmă lui Mircea după etate precum și Radu — ceilalți doi fii — au scăpat dinaintea urmăritorilor. St. Nicolaescu [*Documente slavo-române*, etc. București, 1905, pag. 3—4. notă], găsind un document al lui Vlad Vintilă, în care figurează următorul pasagiu: „Și am aflat domnia mea în sfânta mânăstire ce este scrisă cartea Vladului marelui voevod celui bătrân și ce l-a ajuns moartea la satul Bălteni; de așișderea cartea lui Vladislav voevod cel bătrân le-au adus înaintea domniei mele și am citit domnia mea acele cărți... Și iarăși au adus călugării dela sf. mânăstire și cartea lui Basarab voevod cel bătrân", presupune că Vlad Dracul este acela, care a murit la Bălteni din Ilfov. Documentul acesta de fapt se referă însă la dania făcută de jupân Tudor Logofătul mânăstirii Snagovului. Drept aceea trebuie considerat timpul, când acest Tudor și cărui Domn i-a fost logofăt în divan. Acel Domn, care-l are în divan pe Tudor Logofătul, este Vlad Călugărul și prin urmare tot Vlad Călugărul este acela, pe care l-a ajuns moartea la satul Bălteni și nu Vlad Dracul. Despre refugiarea copiilor lui Vlad Dracul la Turci v. *Kritobulos, Viața lui Mohamed II* (traducere ungurească de Szabó K. în *Mon. Hung. hist. Scriptores*, XXII) și *Chalkondyles* l. c.

(54) *Történelmi Tár*, 1902, pag. 62. Expediționea o amintește în special și un document mai târziu. Vezi *Hurmuzaki-Densușianu, Documente* I, pag. 758 (doc. din 1 Febr. 1448).

www.dacoromanica.ro

întăreşte nişte moşii unor moşneni" (55). Să fi reuşit oare Vlad a alungà neamul dănesc din domnie? In Iulie 1447 Vladislav rudă cu Iancu de Inidoara se refugià cu toate lucrurile şi întreagă averea sa din Muntenia la Braşov. Insuşi Iancu scria Braşovenilor să primească şi să găzduiască bine pe ruda sa (56). Dinaintea cui fugeà acela, care trebue să fie Vladislav II de mai târziu? 57).

Ştirile remase nu îngădue pentru anii 1447—1451 nici o aproximativă legătură a evenimentelor. La 7 Martie 1448 Iancu de Inidoara scria Braşovenilor, că a dispus ca banii săi să circule şi 'n părţile transalpine şi-i invită, că alăturea de Sibieni să se sfătuească cu „oamenii fruntaşi" ai Ţării-Româneşti, cărora încă le-a scris (58). De ce nu scrie însă Iancu Domnului român şi de ce se adresează boerilor? Cronicele de acord ne permit să avem convingerea, că după Vlad Dracul a urmat *Domn* din neamul dănesc şi poate sub numele *Dan* al cronicelor este a se înţelege partidul dănesc. Este posibil să fi fost lupte între neamul dănesc şi urmaşii lui Vlad Dracul în anii 1447 până în 1451, când avem primul hrisov dela Vladislav II. In timpul expediţiunei de pe *Câmpia Mierlei* în Ţara-Românească erà voevod Vlad (islav), care trăia în relaţiuni bune cu naiful de Nicopole (59), iar la 17 Decemvre 1449 *Ra-*

(55) N. *Iorga, Studii şi Documente*, II, pag. 169.

56) Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV_1, pag. 34.

57) Analele sârbeşti amintesc moartea unui Dan voevod în Iulie 1. Nu s'ar puteà oare presupune, că data de an a letopiseţului sârbesc v. *Spomenik* III, pag. 126—7 este greşită şi că adevăratul an ar fi 1447, când în aceeaş lună fiul lui Dan e silit să părăsească Muntenia şi să se refugieze la Braşov?

58) *Hurmuzaki-Iorga, Documente*, XV_1, pag. 34.

59) *Ibidem* pag. 35. S'a propus, că acest Vlad ar fi Vladislav de mai târziu. De ce însă acest Vlad erà numit la 20 Iulie 1447 „Ladislaus" (*Ibidem* pag. 34). şi tot Vladislav ar fi acel „Radozla Wayvoda transalpinus", despre care Iancu scria la 17 Decemvre 1449 (*Ibidem* p. 36), că are cele mai bune intenţiuni faţă de Ungaria şi conducea tratativele de pace ale Ungariei cu sultanul? Ce rost ar aveà această continuă schimbare de nume? — Să admitem o scurtă domnie a lui Vlad, fiul lui Vlad Dracul, în acest timp? Chalk., Kritobulos spun, că fii lui Vlad Dracul s'au refugiat la Turci. Chalk. adaugă că Dan, urmaşul lui Vlad Dracul, s'a pus bine cu Turcii, dând cronicarul prin aceasta a înţelege, că e vorba de Vladislav II? Radu erà prea tânăr ca el să fie acel Radozla voevod transalpin, deşi Radozla e forma bosniacă a numelui Radu. Numai dacă Vladislav II înainte de domnie se va fi zis Radu şi dacă Vlad s'a citit ca prescurtare pentru Vladislav, putem admite identificările făcute. Vlad Ţepeş în 1456 domnia pentru întâia oară, ceeace reiese din documentul omagial faţă de regele Ungariei din 6 Sept. 1456... [...in adepcione prima huius Valachie dominacionis...] Vezi, *I. Bogdan, Documente privitoare* etc. pag. 85 nota 1, 314 şi urm., *D. Onciul, Din istoria României*, Buc. 1914 pag. 184.

www.dacoromanica.ro

Dozla voevod transalpin urma tratative cu Turcii pentru o pace cu Ungaria. *Chalkondyles* și *Luccari* scriu, că Dan a luat cu Muntenii săi parte alăturea de Iancu la lupta de pe Câmpia Mierlei, pe când alte izvoare, cari ne-au păstrat știrea despre participarea Românilor, nu dau numele Domnului român, care a luptat la Cossovo.

Iancu de Inidoara ales guvernator credeà, că-și va restabili aici gloria perdută în apropierea Varnei. Prin o victorie asupra Turcilor ar fi restabilit încrederea creștinătății în brațul său providențial și ar fi adaos o nouă aureolă înaltei sale funcțiuni. La 12 August el erà în drum spre vadurile Dunărei [60]). La 29 Septemvre trecu Dunărea [61]). Prima deziluzie o avu îndată după trecerea Dunării. Devotatul până acum, George Brancovici nu vroì să se alieze cu armata lui Iancu; Țara-Românească însă și-a trimes contigentul său. Prădând înaintà armata lui Iancu până la Cossovo, unde avu întâlnirea cu armata condusă de însuși sultanul și în număr cu mult mai mare a Turcilor. Trei zile ținu lupta. In 17 Octomvre fură numai ciocniri de avantposturi, dar în ziua următoare lupta se începù din ambele părți generală cu toată furia. Numai noaptea puse capăt luptei, al cărei rezultat rămâne nedecis. Toată noaptea spre Sâmbătă dușmanii se neliniștiră reciproc prin săgeți și tunuri. Iar în zorile zilei de Sâmbătă reluară lupta. Armata creștină mult mai mică opuse împotrivire strașnică. La ora 1 din zi lupta o câștigaseră Turcii, după ce atacaseră și luaseră printr'un crâncen asalt și tabăra de care. Insuși sultanul se coborîse de pe cal și luptă între ienicerii săi. Iancu condus de un Român cunoscător al locurilor fugind a putut scăpà teafăr, până când a ajuns în mânile lui Gheorghe Brancovici, care-l ținù prins câtă-va vreme. Puțini vor fi scăpat din cei 24 sau 47.000 ostași, cât se spune, că aveà Iancu față de 150.000 Turci ai Sultanului. [62]).

60) *Monumenta Hungariae historica, Diplomataria*, XXXIII, pag. 151—2.

61) Incă Bonfini, pag. 338, *op. cit.*, știà, că trecerea Dunăreis'a făcut după unii pe la Cuvin, iar după alții pe la Severin.

62) Schwandtner, *Scriptores* II, pag. 52 și urm.; *Monumenta Hung. hist. Dipl.* XXXIII, pag. 152—3; Fejér, *Genus*, etc. 129—134, 126—139; Dlugosz *op. cit., lib.* XIII; Chalkondyles ed. Bonn., pag. 355 și urm.; Bonfini, *op. cit.* pag. 338—40; Thurocz, cap. XLVI; *Dukas, Hist. Byzantinae*, ed. Bonn. pag. 222; Hurmuzaki-Densușianu, *Documente* I_2, pag. 754—5.

Relativ la participarea Românilor trebuie observat următoarele: Cronicari bizantini, apoi Bonfini, Eneas Sylvius în scrisoarea sa din 25 Noemvre 1448 către papa Nicolae V (*Fontes rerum Austriacarum. Diplomataria et*

www.dacoromanica.ro

Infrângerea armatei lui Iancu la Cossovo a avut urmări îndelungate pentru desfășurarea evenimentelor balcanice viitoare. Murad II își încheià astfel cariera triumfătoare față de cel mai temut dușman al său, Iancu de Inidoara. Ungaria în urma absenței regelui, pradă ambițiilor oligarhice s'a dovedit incapabilă de a păstrà poziținea dominantă în sud-estul european, pe care cu atâtea sacrificii, talent și devotament i-o câștigase Iancu de Inidoara prin luptele sale din anii 1440—43. Pe de altă parte erà evident, că dușmanii Huniadeștilor vor căpătà curaj în urma înfrângerii dela Cossovo: tot mai mult și tot mai pe față se va accentuà necesitatea aducerii pe tron a lui Ladislau Postumul. Ambiția și sufletul lui Iancu va fi adesea rănit văzând, cum toți se conjură în contra neamului său de Român ridicat prea sus după părerea oligarhilor din Ungaria. Intre astfel de împrejurări erà clar, că stăpânirea turcească, fie direct, fie indirect, va ajunge în Serbia până la Dunăre, iar în Țara-Românească până la Carpați. Moldova sbuciumată de sfâșietoare lupte interne era deocamdată mai la oparte de tendințele înaintării nominale sau efective turcești.

Acta LXVII: *Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini* ed. *R. Wolkan.* pag., 73 și urm.) amintesc participarea Românilor la luptă și la expediție, asemenea și Luccari. Bonfini spune chiar, că atacul de Sâmbătă dimineața l-au început Românii, iar Eneas Silvius știe, că un Român a fost acela, care a scăpat pe Iancu dela moarte. Dar Chalkondyles explică, că Dan, amicul lui Iancu de Inidoara, comandà aripa stângă și că Românii lui Dan văzând rezultatul defavorabil al luptei au trimes vorbă Turcilor, că ei bucuros trec de partea lor, dacă li se promite impunitatea. Turcii le-au promis, dar trecuți odată Românii afară din linia de bătae creștină, s'au trimis vre-o 20.000 Turci să-i măcelărească, după ce au predat armele. Numai Chalkondyles are această știre, pe când isvoarele mai apropiate de Iancu, ba nici chiar acesta nu amintește că ar fi fost părăsit în cursul luptei de Români. Neverosimilitatea știrii din Chalkondyles o arată faptul că pe vremea luptei fiul lui Dan, Vladislav, erà în bune relațiuni cu naiful din Nicopole. Eneas Silvius în scrisoarea sa amintește, că după ce a doua zi numai apusul soarelui puse capăt luptei, în întunericul nopței o ceată nu mică de *Unguri* a fugit de pe câmpul de bătae nevoind să aștepte soarta zilei următoare. Cu nici un cuvânt nu amintește însă despre o defecțiune a Românilor. Iar înainte de toate mare semn de întrebare pentru știrea lui Chalkondyles e chestiunea: fost-a Dan (IV) Domn al Țării Românești?

Cronicile turcești, cari totdeauna sunt defavorabile creștinilor și mai au cusurul de a fi cu mult mai târzii, căci cea mai veche e alcătuită la sfârșitul sec. XV, deci posterioară și lui Chalkondyles — prezintă rolul Românilor deosebit de celelalte isvoare. Românii ar fi vroit să treacă pe la Nicopole, ca să pustiască raiaua turcească de acolo, dar Firusbegoglu, Mohamedbey și Hassan-bey au atacat armata română pe la spate și au omorît pe

www.dacoromanica.ro

Iancu ca atare e mulţumit, dacă despotul sârb dacă Domnul Ţării-Româneşti negociază în numele său pacea cu Turcii Un document din 21 Mai 1449 ne spune, că George Brancovici a fost autorizat să înceapă tratative de pace cu Turcii în numele guvernului provizor dela Buda. Condiţiunile, pe cari despotul sârb la duceà Turcilor, erau următoarele: Ţara-Românească să plătească haraciul numai pe jumătate pentru timpul învoielii de pace; la jumătate să se reducă haraciul şi contingentul de armată, pe care Serbia aveà să-l deà Turcilor. Fruntaşii şi locuitorii ţărilor, asupra cărora Iancu vroise să exerciteze hegemonia Ungariei, să nu fie opriţi de către Turci de a veni pentru afacerile lor în Ungaria. Negustorii turci să poată veni cu mărfurile lor numai până la Haram, Severin, Keve şi Caransebeş. Anumite locuri va desemnà despotul pentru negustorii creştini în Turcia. Afacerile judecătoreşti se vor tratà prin judecători delegaţi de ambele părţi. Dacă însă Turcii n'ar voi să primească aceste condiţiuni, George Brancovici este autorizat să ofere condiţiile păcii încheiate de Turci cu regele Sigismund în 1429 : Ţara-Româ-

mulţi dintre Români (Thúry Iózsef, *Török történelirók* I Budapesta 1893 pag. 23—6, pag. 62,146 şi urm). Seadeddin aminteşte, că în luptă a murit banul român şi banul săcuiesc. După isvoarele turceşti povesteşte lupta dela Cossovo şi Leunclavius, *Hist. Musulmanae Turcorum*, etc., Frankfurt, 1591, pag. 518. Acestei povestiri a cronicarilor turci li se opune scrisoarea lui Vladislav II către un prieten al său din Ardeal (Hurmuzaki-Iorga, *Documente* XV$_1$, pag. 35). In această scrisoare Vladislav II spune prietenului său rezultatul luptei dela Cossovo comunicat de naiful de Nicopol, care-i erà aşa dară prieten. Il vedem totuşi exprimându-şi temerea, că Turcii îl vor atacà, poate pentru contigentul dat armatei lui Iancu de Inidoara.

De unde şi-a luat Luccari informaţiunea despre lupta dela Cossovo şi felul, cum prezintă participarea Românilor? Luccari şi-a scris notele sale istorice pela 1590 folosind între alte izvoare şi memoriile boerului Murgul, ambasador al lui Dan voevod, până la care Luccari dă oarecare listă a Domnilor. [*Haşdeu, Etymologicum Magnum Romaniae.* IV. Introducerea. Buc. 1898 pag. VI]. Ştirea lui Luccari are multă asemănare cu povestirea lui Chalkondyles, pe care poate l-a cunoscut, dar în faţa tăcerii altor izvoare i-a primit informaţiunea dim nuând-o. In al său *Copioso ristretto degli annali di Raguza*, [ed. Veneţia, 1605, pag. 96; ed. Raguza 1790 pag. 162 şi urm] scrie, că Dan „Re di Valachia" a luat parte la lupta dela Cossovo, că „menato disordine della parte de Valachi, i barbari che si credevano vinti, restarono vincitori".

După ce povesteşte iarăşi fuga lui Iancu de Inidoara, revine la Dan, despre care adaogă, că speriat de succesele Turcilor, le-a oferit şi plătit acestora tribut. „Dan Rè di Valachia ispaventato dalla troppa felicità dè Turchi, ancorche come pratico delle cose conoscesse che la pace comperata condanari ordinariamente partorisce servitù fece nondimento pace con

www.dacoromanica.ro

nească să plătească haraciul întreg dimpreună cu oile; Serbia, Bosnia să deà întreg haraciul împreună cu contingentul armat. [63]) Tratativele de pace au durat mult timp. Abià la 20 Noemvre 1451 s'a încheiat armistițiul cu Turcia. Pacea definitivă o anunță Iancu de Inidoara la 6 Februarie 1452. Vladislav II, Domnul Țării-Românești încă a fost printre mediatorii acestei păci [64]). Tocmai de aceea la 6 Februarie Iancu scria Brașovenilor și despre noile raporturi cu Vladislav II: că s'a făcut pace pe trei ani și că în această pace a fost coprins și Vladislav II „așà ca noi — scrià Iancu — să nu permitem a se ridicà nimeni cu puterea contra numitului Vladislav și să-l atace". In acelaș timp Iancu atrage atenția Brașovenilor, că Vlad, fiul răposatului Dracul, are de gând să plece în contra lui Vladislav „fără știrea și voia noastră". Brașovenii sunt rugați să-l prinză și să-l expedieze pe aceeaș cale a Moldovei, pe care venise [65]). Atât de conștiincios voià Iancu să observe pacea încheiată cu Turcii, fiindcă aveà mare nevoie de această pace, ca să poată aranjà afacerile interne ale regatului unguresc. Vlad Țepeș tratat atât de vitreg din partea lui Iancu, când a ajuns mai târziu Domn, aduceà aminte Brașovenilor toate acestea: cum nu l-au îngăduit pe teritoriul lor, cum au hotărît să-l prinză și să-l piarză, „pentru dragostea lor față de Domn, Vladislav voevod" [66]).

Intre astfel de împrejurări, nesupărat de nimeni, Vladislav stăpâneà Amlașul și Făgărașul, care a rămas și fost al Țării-Românești și-n timpul turburărilor succesiunii în domnie. Iar Brașovenii și celelalte orașe săsești puteau să facă comerț cu orientul, fiindcă domnitorul român căutà să

Murat obbligandosi all' imposizione del tributo, sic come tutto cio consta dalle memorie di Murgul suo oratore''. Din memoriile ambasadorului Murgul Luccari împrumută acest amănunt despre tribut și închinarea lui Dan, care-l găsim și la Chalkondyles, *l. c.*, unde însă e povestit imediat după instalarea lui Dan în scaunul domnesc și înainte de lupta dela Cossovo. Ne îndoim însă, că Luccari ar fi cetit în memoriile amintitului ambasador muntean despre disordinea imputată Muntenilor, care disordine ar fi provocat catastrofa armatei lui Iancu. Scrisoarea cardinalului Piccolomini desminte categoric atare „desordine".

63) Hurmuzaki-Densușianu. *Documente*, I_2, pag. 760—1

64) Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV_1, pag. 36, fireşte admițând identificarea.

65) Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV_1 pag., 37.

66) I. Bogdan, *Documente*, etc. pag. 309. și *Hurmuzaki-Iorga*, ibidem

www.dacoromanica.ro

le fie binevoitor. In tratatul de pace iscălit de sultan la 13 Aprilie 1452 [67]) s'a inserat anume clausula, ca la denunţarea păcii pe trei ani, comercianţii celor ce vor fi duşmani să se poată retrage nevătămaţi şi nepăgubiţi de pe teritoriile înduşmănite.

Şi de altfel acest tratat de pace are o deosebită importanţă, pentru că scoate în evidenţă situaţiunea internaţională de drept a Ţării-Româneşti, pe care a avut-o, cu mici întreruperi, după moartea lui Mircea cel Bătrân până la Radu dela Afumaţi sau poate mai bine zis 1526, anul căderii puterii ungureşti la Mohaci şi dela care încolo şi o mare parte a Ungariei este pentru aproape două secole atrasă în sfera de influenţă imediată a puterii otomane.

Pacea s'a încheiat pe trei ani. Nici unul dintre contractanţi nu va atacà teritoriile celuilalt, iar la teritoriul ungar se aminteşte în special Chilia şi împrejurimile. Incepând dela Severin nici Ungurii, nici Turcii nu vor aveà dreptul să facă fortificaţii pe malurile Dunării. Gheorghe Despotul, care încă mijlocise pacea şi ai cărui oameni încă au luat parte la tratative, va primì înapoi ce-a avut în Bosnia şi pe fii săi, rămânând însă dator să plătească Turcilor tributul promis.

Vladislav, Domnul român, îşi va îndeplinì obligaţiile faţă de sultan, fie prin tribut, fie printr'alte servicii. Va dà de asemenea ascultare şi va împlinì îndatoririle sale faţă de Ungaria şi faţă de guvernatorul ei. Domnitorul român va aveà pace, cât timp va corespunde acestor îndatoriri. Dacă însă el s'ar sustrage, partea interesată îl va puteà constrânge la îndeplinire, ceeace să nu însemneze însă turburarea păcii. Cât timp va ţineà pacea, Vladislav va fi Domn, iar dacă în acest interval ar murì, nici Turcii, nici Ungurii, să nu aibă voie de a pune Domn în Ţara-Românească decât pe acela, pe care îl va fi ales Ţara. Alesul apoi va trebuì să se conformeze tratatului de pace până la sfârşitul celor trei ani.

De aceea participase armata munteană la victoriile şi înfrângerile armatei ungureşti, ca să ajungă între ciocan şi nicovală? Căci erà evident, că oricărui Domn i-ar fi imposibil să trăiască în termeni buni în acelaş timp şi cu Ungurii şi cu Turcii. Numai aşà se explică continuele frecări, pe cari

67) N. Iorga. *Acte şi Fragmente*, III, pag. 23 şi urm.

www.dacoromanica.ro

vom vedeà, că le-a avut Vladislav II cu Ţara Ungurească şi din cari a rezultat pierderea Făgăraşului şi Amlaşului.

Pentru Ungaria şi pentru Iancu de Inidoara în special pacea cea nouă erà umilitoare. Tratatul de pace stabileşte la suprafaţă o egală sferă de influenţă atât pentru Ungaria cât şi pentru Turcia în Serbia şi în Ţara-Românească, deşi în fond cele două ţări erau legate cu tribut şi alte angarale faţă de Turci, ceeace nu ştim să fi avut faţă de Ţara-Ungurească. De fapt mai multă nevoie de pace aveà Iancu decât Turcii. Guvernatorul Ungariei, după înfrângerea dela Cossovo s'a putut convinge, că o cooperare a puterilor creştine în contra Turcilor este imposibilă, că Ungaria nu e în stare a desrobì popoarele balcanice ajunse sub jugul otoman. Şi pentru Ţara-Românească şi pentru Serbia, a căror menţinere în sfera intereselor imediate ale politicei ungureşti fusese idealul lui Iancu, pacea cea nouă însemnà înrăutăţirea situaţiunii. Aproape de sfârşitul vieţii sale guvernatorul cu părere de rău trebui să vază, că aceste ţări sunt tot acolo, unde le aflase el la începutul luptelor sale cu Turcii. Mohamed II încheià cu Ungurii pacea învingătorului. Alte probleme se prezentau înaintea lui ca să fie rezolvite: trebuià să sfârşească mai repede cu rămăşiţele puterii bizantine din Constantinopol, din care mai târziu să-şi pornească trupele pentru lupta hotărîtoare, ce se va dà în jurul problemei, cine va stăpânì la cursul de jos al Dunării. Ambii contractanţi au trebuit să fie convinşi în sufletul lor, că pacea încheiată erà numai un armistiţiu, o epocă de pregătire pentru ceasul hotărîtor, ce va să fie.

Din aceste motive poate observăm, că Iancu are o purtare mai conciliantă faţă de Ţara-Românească. Abià după lupta dela Cossovo s'a convins Iancu, că e mai bine a vedeà în domnitorul român un aliat, decât vasal supus discreţiunii sale. Răsturnarea lui Vlad Dracul fusese o mare greşală politică, căci dibăcia acestuia l-ar fi scăpat poate de catastrofa dela Cossovo. Un lucru însă nu l-a priceput acest Român ajuns guvernator al Ungariei, că în Domnii celor două ţări româneşti, ar fi putut aveà cei mai naturali aliaţi în contra oligarhiei ungureşti, care urà de moarte pe Românul ajuns atât de sus, ori cât de mult servià acesta din urmă interesele ungureşti şi ale religiei catolice. Deşi tratatul de alianţă cu Bogdan II pare că ne permite să bănuim, că a fost o vreme, când Iancu s'a gândit serios la ceva asemă-

www.dacoromanica.ro

nător. In documentul acesta din 11 Febr. 1450 se prevede cazul când Iancu şi cu ai săi ar găsi prietenesc azil în Moldova lui Bogdan II. Căci iată ce interesant pasagiu are documentul: „Tot aşa, dacă s'ar întâmpla—Doamne fereşte—părintelui nostru [Iancu de Inidoara] vre-o strâmtoare, ţara noastră să fie deschisă Măriei Sale şi să poată intra în ea după buna sa voie şi fără nici-o piedică cu boierii săi şi cu toate oştile sale şi în bună voie să poată ieşi cu toţi boierii şi averile sale". Nu peste mult Ladislau Postumul va fi ales şi încoronat ca rege şi alţii vor căutà să răstoarne situaţiunea privilegiată, la care Iancu ajunsese prin calităţile sale. Calităţile celor noui vor fi, că sunt oamenii noului rege. O epocă de şicane şi supărări se începe pentru familia Huniadeştilor. Iancu făcuse totul, ca Ladislau Postumul să fie înlăturat şi probabil numai înfrângerea dela Cossovo i-a zădărnicit planul de a aduce altă casă domnitoare Ungariei. Tratatul de alianţă cu Bogdan II s'ar putea interpreta şi aşa, că Iancu s'a gândit să dea Ungariei o dinastie proprie din neamul său. Dar Bogdan II nu peste mult timp e înlăturat şi noul Domn moldovean era aderent al Polonilor, iar faţă de Ţară-Românească Iancu culegea roadele politicei sale greşite de mai înainte. Pacea încheiată cu Turcia în ultimul an al guvernatoriei sale, l-a trecut deocamdată la pensie chiar şi din punctul de vedere al meritelor sale militare [68]).

Iancu aveà însă şi motive de ordin mai intim, ca să nu fie prea supărăcios cu Vladislav II: acesta-i erà rudă [69]).

68) *I. Bogdan, Cinci documente istorice slavo-rom.* în An. Ac. Rom. S. II. Tom. XI şi *V. Pârvan*, Alexăndrel Vodă şi Bogdan Vodă, Buc. 1904. pag. 43-4. — Iancu începuse tratative diplomatice să întroneze în Ungaria casa de Aragonia. Cf. *Fraknói Vilmos, Hunyadi János és Aragoniai V Alfonz* [*Katholikus Szemle* 1911 pag. 229-242].

69) Inrudirea Huniadeştilor cu Domnii Ţării-Româneşti are urmă toarele temeiuri: Nicolae Olahul (1493—1568), român catolic ajuns primat de Strigoniu, a scris în cartea sa: *Hungaria et Atila* [ed. Kollar. Viena, 1763 pag. 55-8] că Marina, sora lui Iancu de Inidoara s'a măritat cu Manzilla de Argeş din neamul Dăneştilor şi a avut fii pe Stanciul şi Stoian. Fii lui Stanciul au fost Dan şi Petru. Când Dracula ajuns Domn prinde pe Stanciul şi-l omoară, Stoian s'a refugiat la regele Mateiaş şi în Ardeal s'a căsătorit cu Borbala Hunzar. Din această căsătorie s'a născut primatele Nicolae, apoi Matei, Ursula şi Ileana. — In testamentul aceluiaş primate (14 Sept. 1562) citim, că el lasă regelui boem, Maximilian, inelul împodobit cu chipul unui vultur, care inel a aparţinut odinioară unchiului său după tată, voevodului român Mihnea. [A Hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat tizenegyedik évkönyve. Deva 1900 pag. 116—7]. De aci ar re-

www.dacoromanica.ro

Vladislav II a căutat să fie în bună pace cu begii dunăreni. Am văzut că naiful din Nicopole în 1448 îi era prieten. In sensul păcei încheiate între Ungaria şi Turcia aceeaş bună pace trebuia s'o observe el şi faţă de regatul dela nord. Aceasta însă nu însemnă înlăturarea definitivă a neînţelegerilor, cari le puteà aveà cu aceşti vecini pretenţioşi. Diferendele cu Ardealul învecinat au ţinut lanţ în cursul întregei sale domnii şi deşi a fost scurtă durata acesteia, documentele ne vorbesc despre mai multe păci încheiate cu Vladislav II. Saşii şi autorităţile din Ardeal îl spionau necontenit, nu numai în posesiunile transilvănene, ci şi în interiorul Ţării-Româneşti. Şi deosebirile de păreri erau vecinic la ordinea zilei.

Nu stà în puterea comitelui bistriţean, ca să oprească neplăceri mici sau mari, pricini mai mult sau mai puţin neplăcute, pe cari Braşovenii şi alţi Saşi din Ardeal le puteau face lui Vladislav II. Boeri şi pretendenţi pribegi nu lăsau pe de altă parte, ca pacea cu Ţara Românească a lui Vladislav II să fie durabilă. La 24 Septemvre 1452 Vladislav

---

zultà, că Mihnea erà fratele lui Manzilla de Argeş. Astfel Nicolae Olahul susţine, că şi Mihnea era din neamul Dăneştilor.

Se va întrebà orişicine : cum e posibil, că primatele e coborîtor din odrasla dănească, când Mihnea a fost din familia Drăculeştilor? Nu avem a face şi aci cu o scornitură, invenţie genealogică, prin care primatele căutà să acrediteze originea sa domnească, cum este şi versiunea legendară a originei Huniadeştilor, care le coboară neamul din voevozii Ţării-Româneşti? Acelaş primate în altă parte [*Mon. Hung. hist.* Dipl. XXV pag. 310 şi urm.] susţine, că tatăl său era din neamul Drăculeştilor şi că Mihnea Vodă —*si bene memini*—era patruus al tatălui său. Iar în opera citată mai înainte scrie, că Petru de Argeş, fiul Stanciului *„patruelis meus"* i-a comunicat, că Turcii l'au făcut „în aste zile" Domn în Muntenia. Dar Turcii apoi au trimis pe un altul, cu care a avut luptă, a fost răniţi, prinşi de boieri şi că a fost alungat „parteque narium truncata". Cine era acest Petru de Argeş? Din epitaful lui Petru Schiopul ştim, că el se considera din neam Corvin „din familia regală Corvină a Valahiei" [*N. Iorga, Oameni şi fapte* I. pag. 77 şi *Vatra* II. pag. 299; *Idem, Contribuţiuni la istoria Munteniei în a doua jumătate a secolului XVI-lea*, An. Acad. Rom. Seria II. Tom. XVII, 1895-6 pag. 2 şi în special nota 3]. Fiul lui Mihnea II, Radul VIII încă îşi zicea *Radu Michnea Corvin* [*Hurmuzaki-Bogdan, Documente* Supl. II_2 pag. 525, 526, 527, 529, 530]. Neamul Mihneştilor era deci înrudit cu Corvin şi ştii şi cum vom vedea, legătura de înrudire s'a făcut prin căsătoria lui Vlad Ţepeş cu o rudă a regelui Mateiaş. Din Dlugosz, *op. cit.*, loc. cit. ştim, că Petru II, voevod moldovean, a luat în căsătorie pe o soră mai bătrână a lui Iancu, fapt care-i aduce sprijinul cumnatului său pentru recâştigarea tronului. Erà firesc de altfel, că domnitorii români să caute înrudire cu puternicul Român din Ungaria. Dăneştii alungaţi tocmai atunci,

www.dacoromanica.ro

se plânge Beaşovenilor, că deşi sunt în plină pace, totuşi ei hrănesc în oraşul lor pe duşmanii săi şi cere isgonirea lor. E posibil să fi fost vizat prin această scrisoare Vlad Ţepeş, pe care am văzut că Braşovenii au căutat să-l omoare. Vladislav mai roagă pe Braşoveni să-i prinză pe un oarecare Cernic, român din Făgăraş, care se refugiase la Codlea împreună cu alţi tovarăşi, după ce furase mai multe mii de oi ale armatei muntene [70]).

Insuşi Iancu îşi mai păstrase din purtarea sa arbitrară de mai nainte faţă de Ţara Românească: el a încercat să-i ia lui Vladislav Amlaşul şi Făgăraşul. Dar Vladislav s'a împotrivit şi poate pacea cu Turcii a mai salvat pentru Ţara-Românească ducatul transilvan. Dela Vladislav II avem ultimul hrisov românesc referitor la posesiuni în ţara Făgăraşului: In 1452, la Sf. Gheorghe dă boerului Stanciu Mailat a treia parte din satul Dejani împreună cu munţii Presaca, Isvorul şi Zârna [71]).

Relaţiunile lui Vladislav II cu ţara, în care mai poruncia încă Iancu de Inidoara, pare să fi continuat variabile. Din acest

când Iancu erà în culmea puterii, nu e natural să fi căutat a se înrudi cu conducătorul destinelor Ungariei, în care îşi pusese încrederea întreagă creştinătatea? Iancu de Inidoara sprijineşte pe Basarab II (1442 — 1443), susţine pe fiul acestuia Dan IV, iar în Iulie 1447 am văzut, că scria Braşovenilor să primească şi să găzduiască bine pe ruda sa (proximus noster) Vladislav, care fugeà în Ardeal cu tot ce aveà.

Pe lângă altele nu tot din astfel de consideraţii va fi sprijinit regele Mateiaş pe Dan pretendentul contra lui Vlad Ţepeş?

Un document de mai târziu (1499) aminteşte nişte Dăneşti pierduţi în familii ungureşti şi catolicism. Voevodul Ardelean hotărniceşte în 1499, trei moşii, pe care le avuseseră Petru şi Albert, fii unui Dan voevod «fili condam Dank Voevode» (*N. Iorga, Studii şi Documente* XI, pag. 217).

Referitor la înrudirea Drăculeştilor cu Huniadeştii, mai ştim, că Vlad Ţepeş a avut de soţie pe o rudă a regelui Mateiaş. La 11 Fevruarie 1462 Vlad Ţepeş scria lui Mateiaş, că Turcii între altele l-au îndemnat să refuze căsătoria (sperneret nuptias) (*I. Bogdan. Vlad Ţepeş*. Bucureşti, 1895, pag., 78 şi urm.) Căsătoria s'a făcut însă, ceeace reese din scrisoarea agentului venetian. Acesta scrià la 4 Martie guvernului său, că Turcii vor să răzbune, „la crudelità fata per dito Valacho che hora e homo del dito Signor Re (=Mateiaş), et ha tolto una soa parente per moglie" (*Columna lui Traian* pe 1883 pag. 34). — E posibil, ca soţia lui Vlad Ţepeş să fi fost din familia lui Mihai Szilágyi, unchiul lui Mateiaş, şi aşà ne-am puteà explicà mai bine multa atenţie şi grije ce o purtà Mihai Szilágyi Domnului român, precum vom vedeà mai departe.

70) *Hurmuzaki-Iorga, Documente XV*$_1$, pag. 38.

71) *I. Puşcariu, Două documete*, loc. cit., şi *Idem Fragmente* etc. I pag 59.

www.dacoromanica.ro

punct de vedere domnia lui Vladislav II seamănă cu vremea lui Alexandru I. Astfel Braşovenii opreau nişte arme şi scuturi, pe cari Vladislav prin omul său, Radu Nenciul, le cumpărase în Braşov [72]).

Dacă a putut să-şi păstreze Făgăraşul, Vladislav II n'a putut stăpâni mult timp Amlaşul. In 1453 Saşii sunt introduşi în posesiunea Tălmaci, ceea ce însemna perderea Amlaşului pentru Ţara românească [73]). Pentru astfel de aliaţi şi prieteni, cum era Iancu de Inidoara, nu putea Vladislav să se certe cu Turcii.

Din vremea lui Petru II, Domnul moldovean cumnat lui Iancu de Inidoara, Chilia era păzită de o garnizoană ungurească. Bogdan II a promis iarăş, că nu va încerca nimic în contra stăpânirii ungureşti în Chilia. Mai multe sate din-prejurul acestui oraş dunărean fuseseră populate cu Unguri. Conform păcii încheiate cu Turcii, nici Ungurii, nici Turcii n'aveau voie să întărească târgurile şi oraşele începând dela Severin până la Dunăre, aşa dar nici Chilia şi vecinătatea ei, prevăzută şi în tratatul de pace ca posesiune ungurească. In primăvara anului 1453 Iancu voia însă să trimită la Chilia nişte arme prin Ţara-Românească. Vladislav scria Braşovenilor în urma înştiinţării, ce probabil i se făcuse, că armele, care sunt trimese de Iancu la Braşov să i-le aducă mai întâi la Târgovişte, de unde pe ascuns vor fi trimese la Brăila, iar de aci la Chilia, ca nu cum-va să afle Turcii despre aceasta. [74]) Chilia formase obiectul deosebitei atenţiuni a lui Iancu de Inidoara. O scrisoare din 6 Martie a lui Ladislau Postumul ne spune, că Iancu ridicase în Chilia şi o biserică pentru minoriţi [75]).

Dar la 24 Septemvre într'o scrisoare către Braşoveni Iancu aminteşte pacea, ce a făcut-o de curând cu voevodul „părţilor transalpine". In ce a constat această pace şi ce a premers ei, nu se spune. Probabil Vladislav II a protestat cu armele contra răpirii Amlaşului. Din scrisoare reiese, că Braşovenii au suferit pagube

72) *I. Bogdan. Documente privitoare la relaţiile Ţării româneşti* etc. pag. 88—9.

73) *Hurmuzaki-Densuşianu* Documente II 2 pag. 41.

74) *Hurmuzaki-Iorga, Documente*, XV$_1$, pag. 38. — Arme şi alte obiecte dela Huniadeşti s'au găsit în cetăţi dunărene, precum Ismail, când Aron Vodă în 1595 asedià şi cucerià aceste cetăţi ajunse la sfârşitul sec. XV în mâna Turcilor. (*Monumenta Hungariae hist. Dipl.* XXXII ed. *Veress.* pag. 192).

75) *Történelmi Tár* 1901 pag. 164—5.

www.dacoromanica.ro

înainte de această dată din partea lui Vladislav, căci Iancu sfătuește pe Brașoveni să trimită la Vladislav un om de-al lor: Domnul român le va face dreptate și va da satisfacție pentru pagubele suferite [76]). Nu vor fi fost aceste pagube ale Brașovenilor represalii ale lui Vladislav II față de Ungaria? Amlașul a trebuit să fie restituit conform acestei păci. Iancu de Inidoara avea tot interesul, ca Domnul român să nu nutrească intențiuni dușmănoase într'o vreme, când relua ofensiva în contra Turcilor. Poate aci e cheia, cu care deslegăm chestiunea păcii celei nouă cu Vladislav II.

V.

Eră evident, că Mohamed II considera pacea din 1452 numai ca armistițiu, în cursul căruia avea să șteargă ultima urmă de stăpânire bizantină în peninsulă. După inlăturarea acesteia se va da marea luptă pentru stăpânirea dela Dunăre. Mohamed II știa foarte bine, că cea din urmă hotărește soarta stăpânirii musulmane în Europa asigurându-i în aceste părți heghemonia. Impăratul din Constantinopol eră apărat doar de poziținea strategică admirabilă a orașului. Bizanțul de acum era asemenea unui bătrân, de care lumea se mira, că mai trăește. Prin urmare eră de prevăzut, că ultimul Paleolog nu va da mult de lucru planurilor lui Mohamed II. Constantin XI credea încă în ajutorul apusului catolic. La ectenii, în 12 Decemvre 1452, se pomeni în Hagia Sofia papa alături de patriarhul Grigore, care fugise. Dar eră prea târziu, ori poate inutil a căuta scăparea în astfel de mijloace: totul eră numai o comedie. Când trupele lui Mohamed II apărură înaintea Constantinopolului, toată lumea prevedea sfârșitul frumosului oraș, care fusese gymnasium optimarum artium. La 16 Ianuarie 1453 regele ungar Ladislau V, anunța pe papa că Constantinopolul va cădeà, dacă nu i se va da grabnic ajutor [77])

76) *Hurmuzaki-Iorga, Documente*, XV$_1$, pag. 39.

1) *N. Iorga. Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XV-e siècle.* Paris 1899 II. pag. 512—3. Cf. și pag. 29 și urm. Asupra încercărilor înfăptuiri unirii religioase vezi *Ludvig Pastor, Geschichte der Päpste* I. Freiburg i. B. 1891. pag. 3—13 și urm. Cf. și *Atti della società ligure, XIII* pag. 233 și urm.; *W. Norden, Papstumund Byzanz; S. P. Lambros*, Παλαιολόγεια καὶ Πελοποννησιακά (vezi *Échos d'Orient* 1914 pag. 156 și urm.)

www.dacoromanica.ro

Ajutorul aşteptat n'a sosit, iar din 29 Maiu Turcii erau stăpânii Bizanţului. Abia acum se trezeşte lumea apuseană din nepăsarea, cu care privise la sforţările desperate ale ultimului Paleolog. Republicele italiene presimt greutăţile comerciale, ce le vor aveà. Se vorbeà, că Turcii vor ocupà Caffa, Trapezuntul, Silistria, Belgradul şi Semendria. Humaniştii sunt cei dintâi, cari deplâng cu lacrimi sincere căderea ultimului azil al culturei antice. Ei încep cei dintâi şi agitaţiile pentru un războiu general contra Turcilor. [78]) Nici unul din ei însă nu erà personagiu cu greutate politică, aşa că politicianii îşi văzură de interesele lor. Ideea de cruciată cuprinde, ce e drept, iarăş toate spiritele de elită. In ziua de sf. Gheorghe din anul 1454, dieta imperială adunată în Regensburg a început să se ocupe cu ideia unei cruciate. Trimişii statelor creştine sorbiră frumoasele vorbe ale cardinalului Piccolomini. Rezultatul consfătuirilor însă au fost proiecte, cari s'au amânat pentru dieta ce urmà să se întrunească la 20 Septemvre, în Francfurt. Nici aici însă nu s'a făcut mai mare ispravă. S'a hotărît, ca regele Ungariei să fie învitat a nu mai încheià pace cu Turcii. Papa şi republicele italiene să prepare o flotă. Regele Franţei să fie invitat a contribuì la lupta contra Turcilor, iar şefii statelor direct interesate să se adune la Wiener-Neustadt, ca să discute pregătirile imediate. In Februarie 1455 abia tratà împăratul cu solii trimişi pornirea unei cruciate pentru primăvara ce se apropià, aşà că într'un timp, când principii germani înşişi constatau, că „pretutindeni în imperiu erà ceartă şi nici o pace", rezultatul nouei consfătuiri au fost iarăşi numai proiecte. Nu peste mult timp împăratul va aveà un pretext cu moartea papei Nicolae V întâmplată la 24 Martie, pentru ca totul să se amâne pentru primăvara anului 1456 [79]).

Mohamed II va fi acela, care va mişcà pe cei interesaţi. In vara din 1454 Mohamed II năvăleşte cu armată mare în Serbia, voind să restabilească în această parte domnia până la Dunăre a tatălui său. [80]) Intenţiunea sultanului erà şi ocuparea Semendriei şi Belgradului. Iancu de Inidoara înştiinţat de mai înainte despre intenţiunile turceşti îşi adunase armată şi la 10 August erà la Keve, în drum spre Serbia.

78) *N. Iorga, Geschichte des osmanischen Reiches*, II, pag. 53.

79) Pentru planurile de cruciată v. *N. Iorga, Geschichte des osmanischen Reiches, II, loc. cit.* şi în special *Pastor, Geschichte der Päpste. l. c.* —

80) *Monumenta Hung. hist. Diplomataria*, XXXIII, pag. 185 şi urm. *Teleki, Hunyadiak Kora X*, 430—1.

www.dacoromanica.ro

In 29 Septemvre el trecuse Dunărea înaintând în direcţiunea Şabaţului. Sultanul ajuns până sub Semendria, auzind de apropierea lui Iancu a ordonat retragerea, mai multor begi lăsând paza teritoriului sârbesc ocupat. Nu departe de Cruşeria întâlni Iancu de Inidoara trupele turceşti. La 1 Octomvre s'a dat lupta, în care Turcii au fost sdrobiţi. Abia după înfrângerea armatei turceşti, în 7 Octomvre s'a unit cu trupele ungureşti ginerele despotului, Ulric Cilli cu trupele sale. Sultanul, despre care la 10 August se ştia, că este în Sofia, n'a mai încercat să schimbe această înfrângere. Iancu cu trupele sale se întoarse pe la Vidin. Imprejurimile acestui oraş fură prădate, pustiite şi incendiate. Oraşul n'a fost însă luat. Noua ofensivă turcească deocamdată nu reuşise aşadară în această parte [81]).

Mai mult rezultat, obţinut fără nici o jertfă, a avut expediţia maritimă turcească în Marea Neagră. Flota turcă având 50—60 corăbii, făcù de fapt numai o plimbare de inspecţie pe lângă posesiunile pontice genoveze şi Cetatea-Albă a lui Petru Aron. Mai mare a fost spaima creştinilor. Dar apariţiunea pentru a doua oară a flotei turceşti pe lângă coastele nordice ale Mării Negre însemnà ameninţarea posesiunilor de acolo ale Genovezilor. De frică Petru Aron, care însuşi începuse politică de expansiune contra posesiunilor genoveze, se învoeşte a plăti tribut Turcilor, 2000 galbeni ungureşti pe an. [82]) Deşi acest Petru Aron a aşteptat schimbarea în bine a împrejurărilor, precum făceau şi Genovezii ! Poate însă tocmai năzuinţele lui de expansiune în dauna Genovezilor l-au îndemnat a plăti Turcilor amintitul bir de pace.

La 5 Octomvre 1456 Sultanul nu primise tribut dela Petru Aron. Vechea cronică Moldovenească ne-a lăsat însă ştirea de neînlăturat : „In zilele acestuia (Petru), Moldovenii au început a plăti dajde Turcilor". Astfel voià Petru Aron probabil să previe primejdia, ce s'a deslănţuit nu peste mult

81) *Monumenta Hung. hist. Diplom.* XXXIII, pag. 186—7, 187—8, 189-90. *Dukas, op. cit.*, pag. 316—7, *Bonfini*, ed. cit., pag. 343. — Cf. şi *Makuscev, Monumenta hist. Slavorum Meridionalium vicinorumque populorum* II, în *Glasnik, Belgrad*, seria II, XV (1883) pag. 81 şi urm.

82) *Hurmuzaki, Documente* II_2, 661 şi 670—1. — *I. Bogdan, Vechile cronice moldoveneşti până la Ureche*, Bucureşti, 1891 pag. 224—5, 238—9, etc. Neînţelegeri între Moldoveni şi Genovezi au fost şi mai înainte, ca la 17 Mai 1452 v. *Atti* etc. l. c. pag. 223.

www.dacoromanica.ro

timp asupra capului său. Vlad Ţepeş instalat în Ţara-Românească îi păştea lui Petru zilele domniei[83])

Ofensiva turcească continuă, ce e drept, victorioasă în 1455. Trupe turceşti atacară în Mai şi Iunie iarăşi teritoriul sârbesc. In Iunie Turcii intrau în Novobrdo, bogat în mine şi nu peste mult ocupară teritoriul până la Morava, având Trepce, Prizrend şi Bihorul[84]). In acelaş an Turcii închideau „strîmtorile", astfel că posesiunile genoveze de pe malul Mării Negre numai pe uscat mai puteau aşteptă ajutor. Noul Papă, Calist III, a jurat sărbătoreşte, ce e drept, că nu-şi va acordà linişte, până ce nu va redà lumii creştine Constantinopolul şi la 14 Aprilie comunică regelui Ungariei intenţia sa de a alungà pe Turci din Europa. Solii împăratului însă în curând au comunicat lui Iancu de Inidoara, că lupta comună contra Turcilor s'ar puteà începe numai în Mai 1456. La 17 Septemvre Iancu porneà din Inidoara către Braşov, de unde probabil va merge în Moldova şi Muntenia „cum va fi voia lui Dumnezeu" scrià lui Capistrano, cardinalul trimis pentru înfăptuirea nouei cruciate în Ungaria [85]). La 15 Noemvre Iancu erà în Braşov şi acordà supuşilor lui Vladislav II dreptul de a venì din Muntenia să vânză şi cumpere lucruri ori şi unde în Ardeal, pe cari apoi le pot duce în pace acasă. De asemenea Braşovenii îşi pot continuà comerţul în siguranţă la Munteni. Tot acì se

83) Prin nimic nu se adevereşte presupunerea că Alexandrel ar fi plătit „peşcheşuri" Turcilor. Din actul dat logofătului Mihul (*Hurmuzaki, Documente*, II 2 pag. 669) nu reiese, că Moldova ar fi mai plătit *tribut* Turcilor, ci că jafurile, pe cari Turcii le făceau nepedepsiţi până atunci Moldovei, întreceau suma anuală ce se oferia acum, sau cel puţin făceà atât. Explicarea aceasta este însă mai mult o *formulă* pentru ca să nu se stîrbească înaintea poporului *popularitatea* Domnului. Actul în sine este însă o *închinare*, („Supunem capul nostru acestui păgân...") prin care Petru Aron socotia, că va preîntâmpina căderea, ce ştia, că i se pregăteşte. — Declaraţiunile lui Luca Brzeski, sol polon la dieta din Regensburg, nu pot fi luate *ad litteram* pentru Moldova, căci în primul rând Petru Aron şi boerii săi ar fi amintit în 1456 tributul, ce s'ar fi plătit mai înainte.

N'avem deci motiv să primim părerile desvoltate şi adoptate în cel mai recent studiu asupra acestei chestiuni: *N. A. Constantinescu, Inceputurile şi stabilirea suzeranităţii turceşti în Moldova*, Bucureşti 1914, pag. 14 şi urm. Cf. şi *I. Ursu, Ştefan cel Mare şi Turcii*, Bucureşti 1914, pag. 6—8. Recensie bună asupra cărţ i lui N. A. Constantinescu a publicat *Gh. Zagoriţ* sub t tlul: *Stabilirea suzeranităţii turceşti în Moldova* punând lucruri *noi* în d scuţie (*Conv. lit.* 1914 pag. 710—728).

84) *Gelcich-Thallóczy, Diplomatarium relationum reipublicae Ragusanae cum regno Hungariae*, Budapesta 1887, pag. 580; *Mon. Hung. hist. Dipl.* XXXIII. pag. 191.

85) *Történelmi Tár*, 1901, pag 182

www.dacoromanica.ro

face amintire, că între Vladislav şi Iancu au fost duşmănii, certuri, dar Iancu vrând, ca ţara ungurească să se bucure de vechea pace şi linişte, reià relaţiunile prieteneşti cu Vladislav II [86]). Iancu a putut aveà întâlnire în Braşov cu Vladislav sau cu solii acestuia, ca să se stabilească o linie de conduită, care să înlăture neînţelegerile între aliaţi. Iancu aveà toată intenţia, ca să-şi câştige nu numai neutralitatea, ci şi concursul lui Vladislav II în conflictul cu Turcii, de partea cărora începuse să se dea Petru Aron. Ideea luptei în contra Turcilor îl preocupà acum pe Iancu mai mult decât oricând. La 4 Decemvre ofereà în viitor ajutor efectiv şi Genovezilor închişi pe malurile Mării Negre. Pentru aceste scopuri prietenia şi concursul lui Vladislav II puteau fi acum de cel mai mare preţ în ochii lui Iancu de Inidoara.

Acesta aveà nevoe de pace în Ţara Românească şi pentru a aranjà afacerile interne ale ţării ungureşti. In ultimii doi ani el avuse mult să lupte cu camarila dela curtea regelui condusă de contele de Cilli. Ulrich, fiul, moştenise ura tatălui, comitele Frederic. Duşmanii au căutat chiar să omoare pe Iancu, iar când printr'o alianţă Huniadeştii erau să se împace cu familia de Cilli, muri mireasa, care erà să facă apropierea între cele două neamuri. Aceste necazuri interne au paralizat chiar şi ofensiva lui Iancu contra Turcilor. Repetăm însă, că Iancu n'a ştiut să-şi facă din Vladislav II un părtaş şi colaborator al planurilor sale de mărire.

Despre pacea făcută cu domnitorul muntean aminteşte şi o scrisoare a lui Iancu din 23 Decemvre, acelaş an. Un oarecare Radul Hahuţ năvălise în Ungaria împreună cu Turcii, jefuise o cetate regală (Saan?) şi alte părţi. Iancu scrià din Bistriţa, ca Braşovenii să trimită soli la Vladislav II şi să întrebe, ce rost au aceste atacuri ? [87]). Deocamdată însă astfel de atacuri trebuiau lăsate nerăzbunate. Ungaria, care după ce stăpânirea turcească ajunsese până la Morava, se pregăteà să deà marea luptă cu Turcii, aveà absolută nevoie de liniştea şi prietenia Ţării Româneşti, dacă nu chiar

86) *Hurmuzaki-Iorga, Documente*, XV_1, pag. 41.

87) *Hurmuzaki-Iorga, Documente* XV_1, pag. 42. Acì Saan e identificat cu Bran. Dar nu Branul, ci „Terch" în acest timp erà cetate regală şi apoi Braşovenii ar fi ştiut înainte de Iancu, că Vladislav a atacat Branul. Alţii (*Hadtörténelmi Közlöny*, 1912, pag. 60) au citit Sam şi l-au identificat cu Jamul din Banat. — Saan erà de altfel şi insula dunăreană din preajma Severinului. In acest Saan (Adakaleh ?) erà de fapt o fortăreaţă regală.

www.dacoromanica.ro

de concursul ei războinic. Obiectul luptei, ce se va dà, erà foarte important: lămurirea chestiunei, cine rămâne stăpân în Europa sudestică. Iancu degradat acum în comite bistrițean voià să recâștige vechea încredere a creștinătății în vitejia brațului său liberator. In astfel de împrejurări Vladislav II trebuià lăsat în scaunul Țării Românești.

Dacă n'ar fi intervenit nimic, dacă Iancu de Inidoara n'ar fi găsit un candidat mai docil, Vladislav ar fi rămas la locul său. Ori — poate va fi cerut Iancu, ca Vladislav să rupă cu politica lui oportunistă față de Turci. Căci chiar dacă în preajma anului 1456 s'ar fi întâmplat căsătoria lui Vlad Draculea, mai târziu Țepeș, cu o rudă a fostului guvernator, poate cu cineva din familia lui Mihail Szilágyi, nu erà totuși motiv, ca Vladislav II să fie abandonat, sortit pierzării. Alte motive par să fi făcut din Vlad Țepeș o primejdie oficială din partea Ungariei pentru Vladislav II. Vlad, adăpostit în Ardeal, se înconjură în cursul timpului cu o ceată mare de pribegi. Mai târziu Basarab IV cel tânăr, se tânguià Brașovenilor pentru purtarea boerilor, „vrăjmașii întregii creștinătăți. Căci mai întâi ei au adus pe Vlad Voevod împotriva lui Vladislav Voevod și l-au tăiat" [88]).

Vladislav II s'a putut mânià mai înainte pe vecinii săi dela nord și atunci, când Iancu i-a luat Amlașul și a încercat să-i ià și Făgărașul, el a putut opune un refuz atât de categoric, încât puternicul guvernator dădù înapoi. E posibil, că Amlașul i-a fost chiar restituit, căci altfel cum ar fi încheiat și observat pace cu Ungaria și Ardealul Vladislav, care ținea atât de mult la neștirbita posesiune nordcarpatină? In 1456 lucrurile erau însă cu totul altfel. Vlad Draculea erà personagiu iubit și demn de încredere la curtea din Buda, făcuse făgădueli surâzătoare pentru rege [89]), după cum ne spune o scrisoare din 17 Decembrie 1456, și prin legăturile sale grăbeà disgrația oficială și căderea lui Vladislav II. Lui Vlad Țepeș i s'au făcut deci toate înlesnirile ca să poată răsturna pe Vladislav II.

Regele Ladislau V știà la 6 Aprilie 1456, că Vladislav a incendiat și jefuit domeniile comitelui perpetuu de Bistrița și unele sate săsești. Regele scrisese Voevodului român să se astâmpere. Pe de altă parte provoacă pe Sași să se ri-

88) *I. Bogdan, Documente privitoare la relațiunile....*, etc., pag. 149—150.
89) *Hurmuzaki-Iorga, Documente*, XV_1, pag. 46—7.

www.dacoromanica.ro

dice cu armele şi să apere posesiunile Huniadeştilor [90]). Unde erau acele posesiuni ale Huniadeştilor, pe cari le atacase Vladislav II? Scrisoarea lui Iancu din 7 Aprilie ne arată, că nu poate să fie vorba de moşiile din Ţara Haţegului sau de alte moşii ale Huniadeştilor, cari stăpâneau cele mai mari întinderi din Ardeal şi Ungaria, ci e vorba de Ţara Făgăraşului şi poate şi a Amlaşului învecinată cu multe sate săseşti. Din scrisoarea regală reiese, că Vladislav a atacat posesiunile Huniadeştilor, iar din scrisoarea lui Iancu de Inidoara, că Românii din Făgăraş au prins armele, ca să alunge autorităţile şi castelanii aşezaţi de noul stăpânitor în Făgăraş, Iancu de Inidoara. Căci altfel nu ne putem explică cum Iancu, comite perpetuu de Bistriţa şi generalissim al armatelor regale, vine să deà ordine relativ la Ţara Făgăraşului, pe care el în scrisoarea sa n'o numeşte posesiune regală, cum ar fi trebuit să fie, dacă regele Ungariei ar fi luat-o dela Ţara Românească fără s'o deà Huniadeştilor. Iancu vorbeşte în scrisoarea sa de fortăreaţa „noastră", de castelanii „noştri", cari la Braşov vor cumpără arme şi pulbere necesare pentru apărarea cetăţii. Ţara Făgăraşului o luase Iancu de Inidoara, iar Amlaşul fusese restituit Saşilor: aşa trebue să înţelegem, cum Vladislav II atacă «satele săseşti» amintite în scrisoarea regală.

Dar nu numai Vladislav II n'a admis fără energică protestare cu armele stăpânirea ungurească în Făgăraş, fiindcă din aceeaş scrisoare vedem — ceeace erà firesc — şi pe Românii făgărăşeni răsculaţi contra deslipirii ţării Făgăraşului de Ţara Românească.

Anul 1456 e un an, care trebue ţinut minte, fiindcă însemnează un fapt, care trebue revendicat de urmaşi chiar cu mai multă stăruinţă decât Vladislav II. Acum se pierdù pentru întâia oară Făgăraşul. Amlaşul fusese pierdut şi mai înainte, căci în 1453 mai ajunsese posesiunea Saşilor, după cum e constatat în stăpânirea acestora şi la 14 Februarie 1457, când Saşii îngăduiesc lui Vlad Călugărul să-şi adăpostească pretenţiunile şi planurile sale în Amlaş [91]). Iancu de Inidoara prin luarea Amlaşului şi Făgăraşului a preparat căderea lui Vladislav II. Aceasta erà aplicarea aceluiaş sistem

90) *Ibidem*, pag. 42—3.
91) *Ibidem*, pag. 47.

www.dacoromanica.ro

nenorocit politic, prin care Serbia ajunsese la ruină cu concursul binevoitor al regilor Ungariei.

Prin aceste fapte însă Iancu de Inidoara se făceà singur imposibil în Orient. Hegemonia în Balcani nu se va câștigà prin instrumente oarbe, cari execută porunci venite dela Buda sau din Ardeal, după cum mai târziu nu s'a ajuns la nici un rezultat prin procedee analoge din Constantinopol sau Petersburg. Regele și împăratul Sigismund cu un deceniu mai înainte ajunsese la fel imposibil prin politică similară, căci după o luptă îndelungată în contra puterii turcești, a lăsat moștenire o Ungarie destrămată înăuntru și neajutorată în politica externă. Serbia fusese împinsă spre prăpastie, iar Bosnia subjugată Turcului. Asemenea procedee vor scoate și Țara Românească definitiv din sfera politicei ungurești. Orice Domn venit din Ardeal, chiar cu ajutor unguresc nu va puteà rămâne unealtă pentru aspirațiile regelui dela Buda. Iancu de Inidoara făceà rău serviciu Țării Românești prin amestecurile sale inoportune în trebile acesteia. De aceea și el cu câtevà zile înainte de a murì servind politica imperialistă ungurească la cursul de jos al Dunării, s'a văzut silit să lupte nu pentru hegemonia în sudestul european, pe care o pierduse, căci sângeroasa despresurare a Belgradului din acelaș an, în care își încoronase prin luarea Făgărașului nefasta-i politică față de Țara Românească, erà lupta pentru hotarele Țării-Ungurești. Belgradul, cum s'a dovedit mai târziu, erà ultima fortăreață, ultimul obstacol, dincolo de care se vedeà marșul triumfal al armatelor turcești spre Buda, reședința regilor Ungariei. Imbibat de trufia imperialismului unguresc Iancu nu înțelesese a urmà calea cea adevărată față de domnitorii dela Dunăre și din Balcani : aceștia nu voiau să aibă stăpâni, ci cel mult protectori.

Lupta dată împrejurul posesiunii Făgărașului și Amlașului erà lupta românească pentru neatârnare față de Ungaria. De acì înainte politica turcofilă va cuprinde tot mai mult teren în Țara-Românească și va trebuì să treacă afară de încercarea lui Vlad-Țepeș din 1461—2 mai mult de un secol, pentruca dimpreună cu Domnii și Țara să privească iarăși în vecinul dela nord un aliat la lupta contra Turcilor. Din partea Românilor făgărășeni răscoala lor erà protest contra încorporării la Ardeal, la dominațiunea ungurească, pe care

www.dacoromanica.ro

nu o voiau, fiindcă o cunoşteau din experienţa fraţilor lor subjugaţi în imediata lor apropiere.

Din nefericire lupta angajată a fost funestă pentru Vladislav II. Cronica ţării ne spune, că „au perit de sabie în mijlocul Târşorului". Boerii, cari chemaseră pe Vlad din Ardeal, au pus să-l asasineze. Vlad nu voià să mai aştepte. Iancu de Inidoara n'aveà motiv să împiedice planurile lui Vlad, căci acesta înlătură pe acela, care n'a renunţat nici odată la Amlaş şi Făgăraş. La 15 Aprilie Vladislav II dedeà hrisovul lui Mogoş pentru satele Corbii pe Argeş în jos, Corbii din Piatra şi peste moşiile Miceştii şi Mălurenii [92]). Inainte de 26 Iunie fusese asasinat. La 3 Iulie, când Iancu de Inidoara plecà în contra Turcilor veniţi asupra Belgradului, el încredinţează lui Vlad paza Braşovenilor şi altor Saşi din Ardeal [93]).

VI.

Ajuns în domnie Vlad Ţepeş trebue să urmeze aceeaş politică oportunistă, pe care o avusese înaintaşul său: rezervă faţă de Ungaria şi politică de conservare faţă de Turci. Cronicari bizantini [94]) prezintă lucrurile, că Vlad la început a plătit tribut Turcilor. Dar *Ienicerul* povesteşte la evenimentele

92) *Archiva istorică*, I$_2$, pag. 142.

93) *Hurmuzaki-Iorga*, XV$_1$, pag. 44.—Cf. şi *Comentariile papei Pius II.* — Mormântul lui Vladislav II e la Mânăstirea Dealului, zidită de el, iar chipul lui e zugrăvit la intrarea Mănăstirii Viforâta. *Musceleanu* în *Monumentele strămunilor*, Bucureşti, 1873, pag. 51—2 citise pe piatra mormântală greşit 6960 (1452), de fapt este 6963 (1455) luna August, a 22-a zi. Cf. *A. Lăpedatu, Mormintele domneşti dela Mănăstirea Dealului* în *Convorbiri literare*, XXXVII, 1903, pag. 433—4 şi *St. Nicolaescu, op.cit.*, pag. 325. Descrierea lui Lepădatu este: „Piatra sepulcrală ce prezintă mai mult interes este aceea, care acopere mormântul lui Vladislav II. Ea are forma unui capac de sicriu (cu două feţe reunite în unghiu) şi e aşezată în partea dreaptă a năii bisericii atât de aproape de zid încât e acoperită mai pe jumătate de podeaua stranelor."—Asupra asasinării lui Vladislav II v. şi cronica mănăstirii catolice din Târgov'şte, în care după ce i se dă durata domniei de 15 ani, domnie dată în *Cronica Ţării*, se spune mai departe: — traducându-se probabil vre-o versiune a cronicei indigene —: „postea in Törgschor, ubi aedificavit ecclesiam, a siccariis in medio foro occisus fuit". (*Archiva istorică*, II pag. 46 şi urm.)

94) *Chalkondyles, De rebus Turcicis* lib. IX; *Dukas, Historiae Byzantinae* ed. Bonn. pag. 343—5; cf. şi povestirea Ienicerului sârb în *Archiva istorică* I$_2$ pag. 8 şi urm., precum şi *Kritobulos, Viaţa lui Mohamed II*, traducere ungur ască în *Monum. Hung. histor. Scriptores* XXII liber 1.

www.dacoromanica.ro

anului 1461, că Vlad era dator sultanului tributul pe trei ani. Chestiunea aceasta până la descoperirea de date *noi* rămâne deschisă. Faptul, că la suirea pe tron a regelui Mateiaș ofensiva turcească în contra Ungariei se face prin și peste Serbia, dovedește, că Vlad în toamna anului 1456 când veniseră turcii să trateze pace, nu s'a învoit, ca Țara Românească să fie deschisă trupelor turcești, când acestea ar voi să treacă în Ardeal. S'au învoit Turcii să încheie pace față de refuzul categoric al lui Vlad? De altfel apare firesc lucru, ca Vlad după întronarea lui Mateiaș să fi refuzat a plăti tribut Turcilor, așa că în 1461 de fapt nu-l-ar fi dat de trei ani. Desfășurarea evenimentelor pare a confirma presupunerea, că Vlad nu și-a luat nici-o obligațiune față de Turci în toamna anului 1456. Mahomed II era ocupat de o candidată cu alte treburi și vom vedea, că abia în 1462 încercă să supună și Țara-Românească. Până la acest an Vlad a avut pace din partea Turcilor. Nu tot acelaș lucru se poate spune despre Ungaria, cu a cărei conivență ocupase Vlad tronul. Tocmai cunoscând intențiunile schimbăcioase ale Ungariei, Vlad a căutat să-și întărească poziția înăuntru. Și-a format o armată și o gardă aleasă numai din oameni devotați, iar pe boerii suspecți i-a omorît confiscându-le averile și îmbogățind cu ele pe favoriții săi [95]). Lucrurile de altfel s'au schimbat în acest timp și în Ungaria cu o iuțeală vertiginoasă. Din cruciata provocată și trâmbițată în toată lumea abia s'a înjghebat o armată, ca să se despresoare Belgradul asediat de Turci. Tocmai la timp sosise Iancu de Inidoara cu armata sa; căci cetatea era aproape distrusă de Turci. Atacul general turcesc din 22 — 23 Iulie nu reușì, iar în ziua următoare Iancu putea să anunțe pretutindeni marea sa victorie asupra Turcilor. [96]) Bătrânul despot în timpul asediului căutase refugiu în Țara-Românească [97]).

Toată lumea catolică în frunte cu papa a sărbătorit despresurarea Belgradului. Se discuta chiar o acțiune în contra Turcilor pentru primăvara anului 1457, ceea ce firește a rămas numai intențiune. Impăratul avea alte treburi, iar Ladislau V căută să se răzbune contra neamului Huniadeștilor. Bătrânul erou muri adică la 11 August și nu mult după el, la

95) *Chalkondyles, loc. cit.*
96) *Monumenta Hung. hist.* Dipl. XXXIII, pag. 208 și urm.
97) *Kritobulos* ed. cit. II, § 146.

www.dacoromanica.ro

sfârşitul lui Octomvre, închise ochii Ioan de Capistrano [98]). După moartea bătrânului Iancu toată oligarhia ungurească se coalizează, ca să nimicească neamul de Român, care li se părea că a ajuns prea sus. Această prigonire a Huniadeştilor se face sub auspiciile regelui. Acesta pare că răsuflă mai uşor după dispariţiunea eroului, care cu îndărătnicie românească luptase pentru triumful cauzei creştinătăţii şi Ungariei.

Vlad Ţepeş afiliat politicei Huniadeştilor se vede silit a se acomoda împrejurărilor celor nouă. La 6 Septemvre jură în Târgovişte credinţă lui Ladislau Postumul, adăogând, că el voeşte să calce pe urmele acelor urmaşi ai lui Mircea, cari au făcut totdeauna servicii Ungariei şi sacrosanctei coroane şi au apărat credinţa strămoşească [99]). La 10 ale aceleeaş luni Domnul român scrie Braşovenilor, că a venit la el un sol al Turcilor, cari caută să-i impună condiţii grele. Vlad aminteşte Braşovenilor, că el observă făgăduinţele făcute la 6 Septemvre, dar aşteaptă, ca şi ei să-şi facă datoria. Iată că a venit momentul încercării. Pretenţiunile Turcilor sunt grele nu atât pentru el, căci el uşor îşi aranjază afacerile sale cu Turcii. N'o poate însă face din cauza Braşovenilor, fiind-că Turcii cer, ca Ţara-Românească să fie totdeauna deschisă pentru a trece şi a transporta pe Turci în Ardeal şi în Ţara-Ungurească şi pretind, ca şi Ţara Românească să ia parte la aceste atacuri. El nu se poate învoi la aşaceva ; de aceea a reţinut pe solul turc, până când îi vine răspuns dela Braşoveni. Vlad îi roagă să-i trimită până în Duminica viitoare vre-o 200, sau 100 sau chiar numai 50 oameni aleşi şi Turcii văzând puterea Ungariei vor fi mai puţin pretenţioşi. Cu o fină ironie îi face atenţi Domnul român, că dacă se grăbesc, pentru ei se grăbesc, pentru apărarea şi folosul lor [100]) Ajutorul cerut nu i-a venit însă lui Vlad. Pe de altă parte în ambele documente amintite mai în urmă, Vlad îşi zice între altele şi Domn de Amlaş şi Făgăraş, deşi la această dată numai Făgăraşul îi fusese restituit. Nu e firesc în astfel de împrejurări, ca Vlad să reclame poate cu forţa ceea ce credea, că-i se cuvine?

Un conflict a isbucnit nu peste mult timp între Vlad şi Ungaria, fără să aibă însă urmări mai însemnate pentru a

98) *Hurmuzaki-Iorga, Documente XV*$_1$, pag. 45.
99) *Hurmuzaki-Densuşianu, Documente* II$_2$, pag. 73—4.
100) *Ibidem*, pag. 46.

www.dacoromanica.ro

putea provoca o nouă orientare politică a lui Vlad. La 17 Decemvre 1456 Ladislau de Inidoara, fiul mai mare al răposatului erou, scria Braşovenilor să ajute pe Dan voevod, ca să câştige tronul Ţării Româneşti, fiindcă Vlad Voevod nu şi-a ţinut promisiunea, pe care ca pribeag o făcuse regelui şi lui, căci face neplăceri „regatului şi părţii transilvane" Dan e trimis în numele regelui [101]). Prin aceste neplăceri nu putem presupune altceva decât pretenţiunile lui Vlad Ţepeş asupra Amlaşului şi estradării sau alungării pribegilor. Ori poate regele Ladislau V căuta să înlăture pe Vlad, pe care-l considera prieten al Huniadeştilor? Dan „prinţul" trăise la curtea imperială.

Dan a trebuit să mai aştepte. Unchiul regelui, contele de Cilli, e omorît la Belgrad de oamenii lui Ladislau de Inidoara — după o altercaţie vehementă. Oligarhia ungurească văzu în acest omor semnalul dat de Ladislau pentru a pune mâna pe puterea deţinută de tatăl său. De aceea se face o conjuraţiune generală în contra urmaşilor lui Iancu de Inidoara. Regele într'un moment de spaimă, că va împărtăşi soarta unchiului său, a jurat în catedrala din Timişoara bătrânei văduve, că Ladislau nu va fi pedepsit pentru omorul contelui de Cilli. Dar la 14 Martie următor Ladislau şi Mateiaş sunt invitaţi la palatul din Buda şi arestaţi. Ladislau peste două zile îşi aşază capul sub barda călăului pe piaţa sf. Gheorhge din Buda. Un murmur surd de nemulţumire cutremură întreaga Ungarie, care ţinea cu Huniadeştii. Regele pleacă dimpreună cu Mateiaş la Praga, crezând că astfel scapă de urmărirea poporului revoltat şi de remuşcările conştiinţei sale. In Ungaria, în special în părţile dela răsărit, a isbucnit răscoală generală condusă de unchiul decapitatului, de Mihail Szilágyi. Căci regele înainte de a pleca la Praga pe lângă faptul, că confiscă averea Huniadeştilor, dăduse la 20 Aprilie şi un manifest-pamflet, în care se criticau toate actele lui Iancu bătrânul: între invinuiri era şi aceea, că a înlocuit şi omorît pe voevozii munteni şi moldoveni credincioşi regelui şi i-a înlocuit cu alţii, obligaţi sieşi. [102]).

Nu era aci o aluzie transparentă între altele la omorîrea lui Vladislav II şi întronarea lui Vlad Ţepeş? Acesta de data aceasta ţine cu Huniadeştii în lupta contra partidei regale.

101) *Hurmuzaki-Iorga, op. cit.* XV_1, pag. 46—7.
102) *Hurmuzaki-Densuşianu, Documente* II_2, pag. 87—88.

www.dacoromanica.ro

Ungaria întreagă era împărţită în două tabere, cari se luptau cu înverşunare. Pacea încheiată la 8 Septemvre în Caşovia între delegaţii ambelor partide n'a avut lungă durată. [103]) Cronica oficială aminteşte supărarea şi revolta poporului şi adaogă, că în fruntea mişcării s'a pus Mihai Szilágyi, care aducând trupe dinăuntru şi dela popoare din afară a atacat părţile transilvane şi în scurt timp a supus întreaga Transilvanie. [104]). La 9 Octomvre Mihai asedia Sibiul şi poruncia confiscarea averilor lui Nicolae de Ocna, fost prieten al Dăneştilor. [105]) Saşii din Ardeal adică ţineau cu regele habsburg [106]).

Cari erau acele trupe streine, despre cari aminteşte cronica oficială? Mai târziu vedem, că Mihai Szilágyi se interesează foarte mult, ca Vlad Ţepeş să aibă pace din partea oraşelor săseşti. El intervine şi la regele Mateiaş, care în 3 Martie 1458 scria Sibienilor să nu facă neplăceri lui Vlad „credinciosul nostru sincer iubit". Regele îi provoacă, ca să năzuiască a câştiga prietenia domnitorului român, fiindcă, dacă vor lucra în contra acestuia şi şi-ar atrage pedeapsa Ţării Româneşti, regele nu-i va ajuta. In acelaş sens le scrie şi Mihai la 6 Martie sfătuindu-i să înlăture pe cale pacinică diferendele cu Vlad, căci el nu va interveni la acesta pentru ei [107]). In aceeaş vreme, în care Szilágyi ardea Sibiul, Domnul român va fi trimis trupele sale în Amlaş să pustiască şi jefuiască, cu care ocaziune fu incendiat Tâlmaciul. Vlad mai avea să răzbune faţă de Sibieni şi ajutorul, ce aceştia îl dedeau lui Vlad Călugărul. Căci la 14 Martie 1457 el se plângea Sibienilor, că ţin la ei pe Vlad Călugărul şi l-au lăsat să intre în Amlaş. [108]) *Vlad ocupă acum Amlaşul.*

103) *Iványi Béla, Egy* 1457. *évi ismeretlen békekötés* (*Történelmi Tár* 1911, pag. 313).

104) *Thuroczy*, cap. LXI apud *Schwandtner, Scriptores etc.* I.

105) *Teleki oklevéltár* II pag. 66.

106) *Székely okmánytár* I pag. 174—5.

107) *Hurmuzaki-Iorga, Documente* XV$_1$, pag. 48—9=*Hurmuzaki-Densuşianu* II$_2$. cf. XV$_1$, pag. 54.

108) *Hurmuzaki-Iorga, Documente* XV$_1$, pag. 47. Corectă e data 14 Martie, cum o dă *Bogdan, Documente privitoare* etc., *loc. cit.*, şi nu 14 Februarie ca ap. *Iorga*. Acesta este atacul din Amlaş amintit şi de naraţiunea săsească v. *I. Bogdan, Vlad Ţepeş*, Bucureşti 1896 precum şi *Gr. Conduratu, Michael Beheims Gedicht über den Woivoden Wlad II. Dracul*, Bucureşti, 1903, (teză de doctorat) *Anhang*, şi în legătură cu cel din 1460, cum ne spune inscripţia murală dela Braşov în *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, Braşov, 1903 pag. 2. Greşită e data 1463 pentru intrarea războinică a trupelor lui Vlad în Amlaş precum o dă *Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum* ed. *Ios. Trausch*, Coronae, 1847 pag. 31.

www.dacoromanica.ro

Legăturile strânse între Vlad şi Mihai Szilágyi răsculat contra domniei lui Ladislau V le lămureşte şi scrisoarea pe care domnitorul muntean o trimite din Rucăr la 2 Decemvre Braşovenilor. In această scrisoare cetim lucruri foarte interesante, că Braşovenii vor avea pace cu Vlad şi vor avea deschise trecătorile numai câtă vreme nu vor fi duşmanii lui Mihai Szilágyi. «Dar la aceasta—scria Domnul român—mă învoesc numai câtă vreme va ţine el pace cu voi, atâta şi eu» [109]).

Lucrurile din Ungaria se schimbă prin moartea neaşteptată a lui Ladislau V la 20 Noemvre. In Ianuarie următor e aclamat rege Mateiaş, care însă va avea foarte mult de lucru, până să-şi poată consolida tronul. Frederic III nu admite ridicarea lui Mateiaş pe tron, oligarhii din Ungaria s'au pus în legătură chiar cu George Podiebrad, încoronatul şef de bandă boem, iar Saşii din Ardeal sprijineau tendinţele lui Frideric III de a ajunge pe tronul Ungariei. In astfel de împrejurări Vlad ar fi fost supus la grea încercare, dacă sultanul şi-ar fi îndreptat puterea sa armată în contra Ţării Româneşti. Expansiunea turcească avea însă alte obiective mai imediate. In 1458 Turcii ocupă teritorii din Serbia până în imediata apropriere a Belgradului. Regele Mateiaş face, ce e drept, o plimbare până la Belgrad (Octomvre 1458), Turci însă s'au retras şi rezultatul acestei plimbări războinice a regelui fu prinderea unchiului său Mihai, care e închis apoi în cetatea Şiriei, fiind acuzat că conjurase contra nepotului său rege [110]).

Luptele căpitanilor unguri cu Turcii continuă în Serbia şi în 1459. Aci la 20 Ian. 1458 murise Lazăr, urmaşul lui G. Brancovici şi după el fură lupte pentru tron şi neînţelegeri, prin cari se perdu către Turci întreaga Serbie. Ungaria lui Mateiaş ar fi dorit, ca ea să moştenească frânturile puterii sârbeşti. Nu peste mult timp se auzia vorbindu-se sus şi tare despre planurile lui Szilágyi, care fusese liberat, de a uni teritorul Belgradului cu acela al Semendriei şi cu celelalte părţi rămase dela Brancovicesti. Aceste planuri însă n'au reuşit. In Iulie 1459 Turcii au ocupat Semendria rămânând să mai rezolve numai problema, cine să stăpânească Bosnia? In aceste lupte contra Turcilor Szilágyi este prins la sfârşitul anului 1460 şi îşi sfârşi viaţa în Ianuarie viitor sub barda

109) *I. Bogdan, Documente privitoare etc.*, pag. 93.
110) *Monumenta Hung. hist. IV. Acta extera I* pag. 6, 19—21, 25, 36, 38, 39, 40.— *Zichy Okmánytár* X pag. 40.

www.dacoromanica.ro

călăului în Constantinopole. Trupele turceşti conduse de Ali Mihalogli ajunseră de astă dată în Ungaria până la Futak [111]).

In zadar încercase Pius II să urnească lumea creştină în contra Turcilor prin reprezentanţii puterilor creştine adunaţi în congresul deschis la Mantua în 26 Septemvre 1459. Papa promise că însuşi va lua parte şi trupele erau să fie conduse de împăratul. La 15 Ianuarie 1460 Frederic III anunţa însă, că e împedecat a porni deocamdată în fruntea cruciaţilor. Nici un rezultat n'a avut dieta imperială ţinută de împărat în Septemvre 1460 la Viena. In zadar scria Pius II la 11 Octomvre lui Frideric III despre datoria de onoare, pe care o avea Germania. Impăratul se ocupa cu intrigi contra lui Mateiaş, care mai avea de lucru şi cu mulţi duşmani din ţara sa. Abia la 3 Aprilie 1462 s'a făcut împăcarea între Mateiaş şi împărat. Problema atacului contra Turcilor era lăsată la Dunărea de jos pe seama lui Vlad Ţepeş [112]).

Norocul a fost, că ofensiva turcească s'a făcut în acest timp în contra resturilor de putere independentă din Asia mică, după ce se regulase situaţiunea puterii turceşti în Morea. In locul trupelor creştine, despre cari dogele Veneţiei scrisese principilor creştini ai Asiei, că vor veni să recucerească Constantinopolul, în Anadol trecu puternica armată turcească sub conducerea personală a sultanului. Rezultatul acestei expediţii fu desfiinţarea stăpânirii autonome din Boli, închinarea de o camdată numai prin daruri a ginerelui împăratului din Trapezunt, lui Uzun Hassan şi dărâmarea ultimului rest de putere creştină în Trapezunt. Toţi membri familiei imperiale trapezuntice fură transportaţi la Constantinopol şi omorîţi, iar principesa Ana fu silită să îmbrăţişeze islamismul şi să intre în haremul lui Mohamed. Acesta era jalnicul sfârşit al puterii casei Comnenilor. Inainte de sfârşitul toamnei sultanul era întors în Europa şi putea pregăti expediţia decisivă pentru stabilirea puterii sale şi în Ţara Românească.

In tot acest timp Vlad-Ţepeş are amestec continu în afacerile interne ale Ardealului. Oraşele săseşti în special au fost silite să simtă puterea domnitorului român. Pe de o parte pribegi erau adăpostiţi prin aceste oraşe, cari împrumutau

111) *Munumenta Hung. hist.* IV, *Acta extera* 1, pag. 67, 78—9, 77.—*Ibidem, Diplomataria*, XXXIII, pag. 248—50.— cf. *Kaprinai, Hist. dipl.* II, pag. 481.

112) Relativ la tentativele de cruciată vezi şi *H. Prutz, Pius II Rüstungen zum Türkenkrieg* etc. München 1912.

www.dacoromanica.ro

unor pretendenţi refugiaţi de asemenea acolo speranţa, că mai curând ori mai târziu vor fi ajutaţi, ca să ajungă pe tronul Ţării-Româneşti. Vlad-Ţepeş avea în acest timp şi alte motive de a lupta în contra Saşilor. Aceştia în cursul conflictului, pe care regele Mateiaş l-a avut cu Frederic III, ultimul împărat încoronat la Roma (1452, Martie 19), au fost de partea împăratului, aşa că Vlad, prietenul lui Szilágyi, era firesc să caute a ţine în frâu tendinţele antidinastice ale Saşilor din Ardeal. Anul 1458 pare a fi fost un an de pace cu Ardealul. La 25 Mai 1458 din Gherghiţa Vlad cerea Braşovenilor nişte meşteşugari, iar la 13 Iunie trimitea un om al său, ca să discute nişte chestii intime cu Braşovenii [113]). La sfârşitul anului însă relaţiile se înrăutăţiră. Nu ştim anume motivele. La 21 Ianuarie 1459 de lângă Sighişoara pretendentul Basarab scria Braşovenilor, că cu tot dorul şi dragostea ce-o are faţă de ei, nu găseşte oportun să vie acum în mijlocul lor, fiindcă-i ştie prădaţi şi chinuiţi [114]). Necazurile ce le-au avut Braşovenii, ni le destăinuiesc scrisorile lui Dan pretendentul.

Mateiaş împăcat adică cu Saşii nu ezită să jertfească pe Vlad. Poate chiar împăcarea au condiţionat-o Saşii de alungarea lui Vlad din Ţara-Românească. Aceştia puteau spera pe lângă răzbunarea neplăcerilor făcute, eventual şi posesiunea neturburată a Amlaşului şi Făgăraşului. Dan pretendentul trimis în ţara Bârsei, pentru ca cu ajutorul Ardelenilor, Bârsei şi Săcuimii să meargă contra lui Vlad, ajuns în 2 Aprilie la Feldioara constata, că Vlad a prins pe negustorii din Braşov şi Bârsa, le-a luat averile, i-a omorît, trăgându-i în ţapă, a adunat şi omorît trei sute de băeţi din Braşov, şi ţara Bârsei, cari se aflau în Ţara-Românească pentru ca să înveţe limba, ceeace în limbagiul secolului XV şi XVI era, ca să spioneze; pe solii trimişi la el i-a prins şi i-a aruncat în lanţuri [115]). După amintita dată, de oarece Braşovenii ţineau cu Dan, Vlad năvăli în ţara Bârsei, unde pustii satele şi locurile, pe unde a trecut, pe prizonierii făcuţi i-a dus lângă capela sf. Iacob şi de-a lungul Sprenghiului i-a tras în ţeapă, a dat foc Braşovului vechi şi bisericii sf.

113) *Hurmuzaki-Iorga, Documente* XV$_1$, pag. 49.—Asupra soţiei lui Uzun-Hassan, vezi mai nou *Ch. Diehl, [illegible] rine ou Théodora* în *Byzantinische Zeitschrift*, 1913 pag. 88—9.

114) *Idem*, pag. 50.

115) *I. Bogdan, Documente etc.*, pag. 101, 103; — *Hurmuzaki-Iorga, Documente* XV$_1$, pag. 50—51.

www.dacoromanica.ro

Bartolomei, pe care a prădat-o. Pe când Saşii braşoveni vedeau cu spaimă pe Domnul român, care cu o sălbatică bucurie pedepsea pe Saşi înfigându-i în ţapa lui favorită, el a trimis pe un căpitan al său să ocupe şi prădeze Codlea şi fiind-că n'a putut-o lua, l-a tras şi pe acesta în ţapă. [116]). Acest atac al lui Vlad în ţara Bârsei s'a făcut după 1459, 2 Aprilie.

In zadar aşteptau însă Braşovenii răzbunarea dela Dan în 1459. La 10 Aprilie regele Mateiaş reînoeşte dispoziţiile regelui Sigismund, cari opreau pe Braşoveni să vânză arme în Ţara Românească, ceea ce însemna, că o duşmănia. [117]). Această măsură însemnà ostilitate faţă de Vlad Ţepeş, dar duşmănia nu a înaintat mai departe. In primăvara anului 1460 găsim însă din nou în Ţara Bârsei pe Dan pretendentul. Dimpreună cu boerii săi la 2 Martie 1460 Dan, care îşi zice şi Domn al Amlaşului şi Făgăraşului, autorizează pe Braşoveni să se despăgubească pentru pagubele avute dela Vlad prin confiscarea tuturor mărfurilor muntene aflate în Braşov [118]). Grozav fù însă sfârşitul acestui Dan pretendentul. La 22 Aprilie 1460 se ştià în Ungaria nereuşita expediţiei tânărului pretendent. Vlad i-a sdrobit trupele, cari credeau, că vin la victorie. Numai 7 inşi au scăpat dintre oamenii lui Dan. Restul au fost omorîţi sau prinşi. Vlad învingătorul ordonă, ca bărbaţii prinşi să fie traşi în ţapă, de asemenea şi femeile, de ţâţele cărora ordonă să se ţintuiască copii. Lui Dan i se săpă groapa, lângă care fu aşezat; preoţi în odăjdii negre îi citiră prohodul şi abia după ce fusese slujit ca un mort, i se rostogolì capul în groapa pregătită, unde găsì odihnă şi trupu-i ciuntit [119]).

Căutat-a Vlad să-şi răzbune pentru concursul dat lui Dan pretendentul? La 28 Aprilie 1460 Ioan Geréb, care aveà posesiuni în Făgăraş, scrià din Vingard Braşovenilor, că a auzit despre intenţiunea lui Vlad de a năvăli în Ardeal împreună cu Turcii. El cere informaţiuni urgente dela Braşoveni. Aceştia erau datori să trimită ajutor în acele părţi ale Ardealului, contra cărora s'ar îndreptà

116) V. naraţiunile germane ap. *I. Bogdan, Vlad Ţepeş*, Bucureşti, 1896, pag. 14—15; — *Gr. Conduratu, Michael Beheims Gedicht* etc. *Anhang.*

117) *Hurmuzaki-Iorga, Documente* XV$_1$, pag. 52.

118) *Ibidem*, pag. 53.

119) *N. Iorga, Lucruri nouă despre Vlad Ţepeş, Conv. Literare* XXXV 1901 p. 149 şi urm. Naraţiunile contimporane la *Bogdan* şi *Conduratu*, op. cit

www.dacoromanica.ro

atacul lui Vlad — cel puțin Geréb așà vorbește, că s'a ho tărât împreună cu Mihai Szilagyi [120]). Geréb, după cum vom vedeà, își făceà destul de corect socotelile. Vlad va năvăli în Ardeal și adică în Țara Făgărașului, de unde pare să fi avut ajutor Dan pretendentul, când a pornit în Țara Românească. La 4 Iunie Vlad scrià din cetatea Dâmboviții Brașovenilor în privința unor pribegi și adversari, le cereà să-i predeà sau să-i alunge [121]).

In Iulie începuse Vlad lupta contra boerilor necredincioși din Făgăraș. La 26 ale lunei el scrià Brașovenilor să nu se sperie, căci el are a face numai cu Făgărășenii. In același timp însă îi face atenți să nu îndrăsnească a da ajutoare acestora, nici să-i adăpostească. Ba ce e mai mult, trupele lui Vlad par a fi trecut pe la Brașov spre Făgăraș [122]). O scrisoare din 10 August ne arată de asemenea, că Vlad n'a întreprins de astă dată nimic contra Brașovenilor. In scrisoare adică se vorbește de timpul turburărilor, ce au fost cu Țara Românească [123]). La această dată Vlad erà în cetatea Dâmboviții. Analele murale din Brașov ne spun însă, că la 24 August Vlad a prădat și pustiit Amlașul [124]). Aceasta însemnà, că în același timp, pe când trupele lui Vlad erau îndreptate spre Făgăraș, ca să pedepsească pe cei ce luptaseră contra lui, trupe muntene au plecat și în contra Amlașului, de unde Dan pretendentul își va fi luat de asemenea ajutoarele sale. Răzbunarea fu strajnică. Ținuturi întregi au fost pustiite, precum în Făgăraș, Șercaia și Satu nou între altele, [125]) și multă populațiune a fost trecută cu sila în Țara Românească [126]).

Dan pretendentul acuză în scrisorile sale pe Vlad Țepeș, că s'a închinat Turcilor și a părăsit credința față de regele Ungariei, deși aceasta erà o acuzare falșe. La 1461 Vlad nu plătise tributul pe 3 ani și e întrebare, de l-a plătit mai înnainte. Se vede, că-l promisese și de acì a ajuns în unele cronici contimporane știrea, că Vlad a plătit tribut Turcilor. Cum s'ar fi putut, ca Vlad Țepeș să fie prieten al Turcilor,

120) *Hurmuzaki-Iorga, Documente* XV$_1$, pag. 54.
121) *Ibidem*, pag. 56.
122) *Ibidem* pag. 56.
123) *Ibidem*, pag. 57.
124) *Quellen zur Geschichte etc.*, IV, 4. — cf. și *Chronicon Fuchs etc.*
125) *Hurmuzaki-Iorga, Documente* XV$_1$, pag. 58.
126) v. narațiunile germane, *loc. cit.*

www.dacoromanica.ro

când el intervine în Moldova contra lui Petru Aron, primul tributar moldovean al Turcilor? E lucru adică în deobște cu noscut, că Ștefan cel Mare a ajuns Domn cu ajutorul lui Vlad Țepeș. O cronică venețiană vorbește chiar de o ciocnire la Dunăre între Țepeș și Turci inserând-o între evenimentele anului 1458 [127]).

Nu s'ar puteà deci afirmà, că Vlad Țepeș în primii ani ai domniei sale reprezintă politica turcofilă și că abia în 1461 rupe cu acest trecut și se apropie de Ungaria. Căci vom vedeà, că nici în 1460, nici în 1461 nu este nici un eveniment la nord sau la sud, care să fi silit pe Vlad la schimbarea politicei sale de până acum. Din contră el puteà să știe, că regele Mateiaș nu este pregătit pentru lupta contra Turcilor nici chiar în momentul, când în Țara Românească se puteà aștepta în fiecare oră răzbunarea sultanului.

Conflictele cu Sașii din Ardeal nu isvorăsc din turcofronia lui Vlad Țepeș, ci sunt în legătură, precum am văzut, pe de o parte cu răzvrătirile interne din Ungaria, la rezolvirea cărora Domnul român aveà să-și spună cuvântul în favorul familiei Huniadeștilor, pe de altă parte este lupta pentru posesiunea Amlașului și Făgărașului, pe care nu înțelegeà să le piarză nici în favorul Sașilor, nici în favorul unui pretendent, precum erà Dan, fiul lui Dan.

VII.

Ocupând militărește Amlașul la sfârșitul anului 1457 Vlad nu l-a stăpânit mult timp. La 3 Martie următor regele Mateiaș scria Sibienilor, că de au făcut vre-o nedreptate sau pagubă supușilor Domnului român să caute a-i despăgubi și împăca, căci el, regele, nu-i va apăra în contra lui Vlad. In acelaș sens le scrie și Mihai Szilágyi [128]). Nu trebue oare să înțelegem pe Amlășeni, când cetim de supuși munteni nedreptățiți și păgubiți de Sibieni?

Dar în primăvara anului 1460 prințul Dan și-a putut recruta trupe în Amlaș și a luat contingente chiar și dintre Făgărășeni. Căci pentru ce alte motive i-ar fi pedepsit Vlad și pe unii și pe alții în dricul verii din 1460? Aceste fapte ale lui Vlad, jignitoare și umilitoare pentru Sași, nu puteau tăia însă speranța unei reconcilieri depline cu regele Ungariei,

127) *N. Iorga, Acte și fragmente*, III, 12—15
128) *Hurmuzaki-Iorga, Documente XV* 1 pag. 48.

www.dacoromanica.ro

mai cu seamă, că cel din urmă în vederea luptelor cu Turcii avea absolută nevoie de concursul Țării-Românești. Regele împăcat cu unchiul său Mihai Szilágyi trebuia să se împace și cu Vlad. E întrebarea însă: recunoscut-a regele la această împăcare pretențiunile lui Vlad asupra posesiunilor transcarpatine?

Situațiunea politică la cursul de jos al Dunării se agravează.

La 14 Ianuarie 1460 s'a închis congresul dela Mantua, unde se hotărâse lupta generală în contra Turcilor. Am văzut însă, că acest congres n'a avut urmările așteptate și vom vedea mai departe, că fără Domnul român, Vlad Țepeș, expediționea proectată contra Turcilor s'ar fi amânat încă. Regele Mateiaș avea destule belele în interiorul țării sale, erà în situațiune destul de încurcată față de vecinii săi dela apus și dela nord, pentruca dela sine să se gândească în 1460 sau următor la lupte decizive în contra Turcilor. Deși atacurile turcești la fruntariile sudice ale Ungariei nu-l puteau lăsa atât de indiferent față de primejdia turcească chiar în timpul, când își regula nevoile interne ale țării sale și căuta să smulgă recunoașterea oficială a vecinilor săi. Preparativele pentru o ligă contra Turcilor încep în toamna anului 1460. Ambasadorul venețian dela Buda anunța la 27 Noemvre și 15 Decemvre Signoria, că se plănuește o expediție generală contra Turcilor, la care să ia parte Veneția, papa și alți principi creștini. Expediționea avea să înceapă în anul 1462.[129]) Atitudinea lui Vlad Țepeș și a celorlalți domnitori creștini învecinați Ungariei în acest conflict nu putea rămâne indiferentă regelui Mateiaș. Deși acesta trimisese mai înainte pe Dan pretendentul contra lui Vlad Țepeș, poate mai mult la inzistența Sașilor, cărora Domnul român le insuflase atâta groază, el căutase să restabilească totuși în curând raporturi bune cu Țara Românească. Dorința regelui se întâlnea în această privință cu tendințele lui Vlad, care nici până la 1460 nu răspunsese Turcilor tributul promis și care în Moldova intervenise împotriva domnitorului tributar Turcilor. Pentru Vlad erà fapt cunoscut de mai înainte, că Mahomed II îl va constrânge să se pronunțe într'un chip, care să înlăture orice bănuială.

Știrile, care ne-au rămas, spun că regele Mateiaș, pentru a-și alătura mai strâns pe Vlad, i-a dat acestuia în căsătorie pe

---

129) *Monum. Hung. hist.* IV. *Acta extera* 1 pag. 106 și urm.

www.dacoromanica.ro

o rudă a sa. [130]). Sultanul auzind de acest proect de căsătorie prin solie solemnă i-a cerut lui Vlad să refuze celebrarea căsătoriei şi să rupă pacea cu Ungaria. Scrisoarea din 11 Februarie 1462, când Vlad scria regelui Mateiaş mersul ostilităţilor începute cu Turcii, ne destăinueşte adevăratul motiv al soliei sultanului în Ţara-Românească: Sultanul pretindea, ca Vlad să colaboreze la lupta Turcilor în contra Ungariei cu prilejul expediţiunei, ce va urma. Cum îşi va fi aranjat Vlad trebile cu Turcii în toamna anului 1456, când i s'a cerut ceva identic, nu ştim în tote amănuntele. Din faptul însă, că atacurile turceşti în contra Ungariei se fac până la 1462 prin şi peste teritoriu sârbesc presupunem că Vlad a refuzat atunci colaborarea propusă. Refuzul lui Vlad făcut, cum îi scria regelui „nu pentru noi, ci pentru onoarea Majestăţei voastre şi a sacrei sale coroane", repetându-se acum eră începutul ostilităţilor cu Turcii.

Cronicele ne-au păstrat multe detalii asupra acestor ostilităţi. Ştirile nici uneia însă nu pot fi primite fără control. Cronicarul turc, Seadeddin, scrie cu mult mai târziu, prin anii 1566—74 şi chiar dacă a avut izvoare mai vechi — cum se constată — ştirile lui sunt totdeauna exagerate şi conţin multă parte anecdotică, ca toate cronicele turceşti începând cu Anonimul din 1486. Chalkondyles scrie din auzite şi-i plac juxtapunerile. Dukas e prea concis şi lapidar referitor la Români: pe expunerea lui se bazează în parte, cunoscuta a *doua capitulaţiune a Ţării Româneşti* în 1460. Povestirea ienicerului sârb ne arată, ce se vorbea şi ştia în tabăra turcească. Dar de unde să ştie un soldat de rând adevărul indiscutabil al evenimentelor? Acelaş defect îl are şi povestirea lui Beheim. Vom cercetă deci, ce anume au comun aceste izvoare.

Solia turcească venită la Vlad cu pretenţiuni exagerate — după Dukas — cereà, ca Vlad să plătească tributul anual de 10.000 ducaţi, apoi 500 copii pentru trupele ieniceresti şi 50 cai, de asemenea regularea raielei dela Dunăre în favorul Turcilor. Lui Vlad i se mai cereà să se prezinte personal sultanului, ca să i se închine. Aceasta din urmă o afirmă

130) *Columna lui Traian*, 1883, pag. 34. v. şi scrisoarea lui Vlad din 11 Februarie 1462, ap. *Bogdan, Vlad Ţepeş*, pag. 78 şi urm. — cf. şi naraţiunea rusească, *ibidem*, unde se susţine, că căsătoria între Vlad şi ruda regelui Mateiaş s'a făcut abiă după ce Vlad a fost liberat din temniţă. Această naraţiune adaogă, că Vlad a trecut cu acest prilej şi la catolicism. Referitor la apos asia lui Vlad vezi naraţiunile germane apud. *Bogdan, op. cit.* şi *Conduratu op. cit. Anexe.*

www.dacoromanica.ro

toate izvoarele. Vlad a spus, că bani are, dar copii nu poate dà, de asemenea nu poate merge să se închine personal. Sultanul trimise atunci pe secretarul său Catabolinos, ca să aducă banii, iar paşei din Vidin, Hamza, îi dădù poruncă să năvălească în Ţară şi să prindă pe Vlad. Domnul român simulă, că vreà să însoţească solia turcească până la Dunăre, dar îndărătul său veneà un puternic detaşament de trupe. Hamza dimpreună cu trupele sale fu bătut şi prins. Vlad putù să aibă plăcerea de a trage în ţapă pe toţi aceşti Turci, formând spre bucuria sa o pădure de ţepi. Secretarul fù ciuntit şi trimis înapoi la sultan[131]).

In felul acesta se inaugurà prologul expediţiei creştine în contra Turcilor, relatat aproape identic în izvoare. Un raport veneţian din 26 Februarie 1462 adaogă, că Vlad a făcut toate acestea cu ştiinţa regelui Ungariei, care-i promisese ajutor armat. Se pare, că Mateiaş vroià să reguleze acum definitiv chestiunea orientală. La rezolvirea acesteia însă reapar vechile contraste dintre Ungaria şi Polonia. Pe când Mateiaş urneşte pe Vlad în contra Turcilor, tot el primeşte pe pământul ţărei sale pe Petru Aron alungat din Polonia în urma tratatului dela Overchelăuţi (4 Aprilie 1459). Prin acest tratat Ştefan cel Mare reluà faţă de Polonia vechea atitudine a Domnilor moldoveni şi desfiinţà convenţia tatălui său Bogdan încheiată cu Iancu de Inidoara la 5 Iulie în anul asasinării sale. Bogdan dimpreună cu fiul său se obligase prin acea convenţie să rămâe totdeauna prieten al Huniadeştilor sau mai bine zis al Ungariei şi renunţà de a cuceri vreodată Chilia ajunsă castel unguresc la Dunăre[132]). In modul acesta în 1460, când sultanul trimiteà solia sa amenințătoare la Vlad Ţepeş, după ce auzise despre tendinţele de răzvrătire ale Domnului român, puterile interesate la stăpânirea Dunărei de jos erau împărţite în două tabere: de o parte regele Mateiaş şi aliaţii săi Vlad Ţepeş şi Ştefan, regele bosniac, de altă parte Turcii susţinuţi in-

131) *Dukas, op. cit.*, ed. Bonn pag. 343—5.— *Chalkondyles, De rebus Turcicis* IX. Povestirea Ienicerului sârb în *Archiva Istorică* I, 2 pag. 8 şi urm. — *Kritobulos, op. cit.* cartea IV 57 şi urm. Cronicarii turci ap. *Thúry Iózsef, Török történetirók* I, pag. 67 şi urm., 146, şi urm. *Makuscev, Monumenta Slavorum meridionalium vicinorumque populorum*, II în *Glasnik Belgrad*, seria II, vol. XV. 1883, pag. 157: Raport veneţian din 26 Februarie 1462.

132) *I. Bogdan, Cinci documente slavo-române* (*Analele academiei române* XII, pag. 52-5). cf. şi *V. Pârvan, Relaţiile lui Ştefan cel Mare cu Ungaria*, Bucureşti, 1905, pag. 17—18.

www.dacoromanica.ro

direct de Ştefan cel Mare, îndărătul căruia se zăreau bine duşmăniile polone contra regelui Ungariei [133]).

Inceputul ofensivei lui Vlad era totdeodată începutul ostilităţilor între cele două tabere. Polonii nu vor luà parte la luptă decât indirect îmbărbătând pe Ştefan cel Mare a se aruncà asupra Chiliei, fortăreaţa ungurească dela Dunăre.

Scopul imediat al lui Vlad urmăreà dărâmarea puterei turceşti de pe cele două maluri ale Dunării. Begii dunăreni n'au putut să opună rezistenţă mai îndelungată trupelor muntene, când în iarna anului 1461—2 în fruntea cetelor sale Vlad trecù Dunărea îngheţată şi pedepsì cu sabie şi foc întreg ţinutul, care se întindeà dela gurile Dunării până la Zimnicea. Cartalul, Rasova, Turtucaia, Nicopole, Şiştovul, Samovitul, Ghighiul văzură cu groază cetele prădalnice ale lui Vlad. Pe malul stâng al Dunării trupele lui Vlad avuseseră şi mai puţin de lucru. Rahova fù cucerită şi Vlad aşeză acì pe căpitanul său Neagoe. Trupele aveau ordin să omoare orice fiinţă omenească vor întâlnì, aşà că groaza ajunse în grabă până la Constantinopol cu cetele de refugiaţi. 23783, scrià la 11 Februarie 1462 Vlad din Giurgiu, au fost omorîţi, după cum dovedesc catastivele purtate de funcţionari anume însărcinaţi cu socoteala celor omorîţi. Cu sălbatică mândrie adăogà Vlad în aceeaş scrisoare către regele Mateiaş, că afară de aceea mulţi au fost arşi în casele lor, iar capetele altora din alte motive n'au putut fi înfăţişate funcţionarilor, care făceau socoteala cerută de Domn [134]). Toată stăpânirea turcească de pe malul drept al Dunării până la Vidin a fost prefăcută în pustie presărată foarte des cu bălţi de sânge îngheţat. In aceeaş scrisoare Vlad scrià regelui prieten şi pentru ajutor grabnic, care să-i vie de 12 Martie ,căci erà evident, că Sultanul cât de curând va răsbunà aceste atacuri printr'o expediţie personală. Regele arătase la 4 Martie ambasadorului veneţian această scrisoare a Domnului român [135]). La aceeaş dată regele luase măsuri, ca în Transilvania să se adune armată, iar în Mai şi

133) Vezi însă interpretarea lui A. D. Xenopol *Lupta între Drăculeşti şi Dăneşti, Buc.* 1907. pag. 17 şi urm., unde se dă prea multă importanţă lui Chalkondyles.

134) *Bogdan, Vlad Ţepeş*, pag. 78 şi urm. *Makuscev, Monumenta* etc. II, pag. 157. — *N. Iorga. Acte şi fragmente* III, 12, 15.

135) *I. Bianu, Câteva documente din Archivul de Stat dela Milan*, în *Columna lui Traian*, 1883, fac. 1—2, pag. 34—5.

www.dacoromanica.ro

Iunie cereà papei ajutor în bani pentru expediția în contra Turcilor, prezentându-i totdeodată scrisoarea lui Vlad [136]).

Intr'un timp, când toată lumea creștină mai mult sau mai puțin interesată față de Turci, trăgănea chestiunea ofensivei, Vlad a avut curajul și meritul să provoace conflictul. Erà evident, că lăsat singur nu va puteà ține piept puternicei armate, pe care Sultanul o va pornì în contra Țării Românești. Domnitorul român și-a făcut datoria, a dat semnalul luptei. Reușita acesteia însă nu atârnà numai de el, ci de toți aceia, cari de când cu congresul dela Regensburg s'au tot sfătuit, cum s'ar puteà stăvilì întinderea turcească în Europa. Responsabilitatea nereușitei va fi în cea mai mare parte a regelui Mateiaș, a împăratului Frederic III, a papei, a republicilor italiene, cari aveau de apărat debușee vechi și înfloritoare din Marea Egee și Marea Neagră, a Polonilor, cari urmăreau în toate afacerile profitul personal imediat.

După atacul din iarnă nu mai erà pentru Vlad reîntoarcere, deși în scurt timp trebuì să se convingă, că lumea creștină ofereà slab ajutor. Insuflețirea și îmbărbătările de mai înainte făcură loc unei groaze și frici nebune față de înaintarea turcească. La 26 Martie se discută în Veneția cu groază eventualitatea, când Turcii ar trece spre Durazzo, de unde să atace Roma [137]). In acelaș oraș al lagunelor la 2 Iulie 1462, când oastea sultanului erà în retragere din Țara Românească, se știà, că Ungurii sunt foarte speriați, temându-se, ca nu cumva sultanul să treacă și în Ungaria [138]). Frica Ungurilor a fost și mai mare la început, când nu se știà cu siguranță, în ce parte se îndreaptă armata sultanului. Știrea, că flota turcească înaintase pe Dunăre și pe Morava până la Vidin (8 Mai) enervase toate spiritele din Ungaria, căci se așteptà un atac asupra Belgradului [139]). In Mai și Iunie, când se discutau aceste eventualități, când castelanul dela Severin știà, că Turcii vor trece în Țara Românească, nu găsim, că s'ar fi făcut nici chiar în Ungaria apropiată preparative, ori că s'ar fi trimis trupe de ajutor lui Vlad, deși la 9 Iunie 1462 erà cunoscut în Veneția, că domnitorul

136) *Acta extera*, I, 142—5.
137) *Makuscev, Monumenta* etc. II, pag. 25.
138) *Ibidem*, 25—6.
139) *Acta extera* I, pag. 140—2; *Makuscev, Monumenta etc.* II, pag. 25—6.

www.dacoromanica.ro

român va rezistà Turcilor cu ajutorul regelui Ungariei şi regelui Bosniei [140]). Lumea credea lăudăroşia lui Mateiaş.

Firesc ar fi fost, ca Vlad să fi primit ajutoarele ungureşti înainte de a intrà sultanul în ţară. N'avem nici o dovadă, că trupele ungureşti ar fi alergat în ajutorul lui Vlad, cât timp sultanul a fost pe pământul Ţării Româneşti şi nici după aceea. Din contră Vlad a trebuit să trimită oaste de ajutor şi pentru apărarea Chiliei.

Vlad ceruse ajutor şi dela guvernul din Caffa crimeică. Un sol muntean e pomenit în socotelile acestui oraş la 17 şi 20 Mai [141]). Ajutorul acestei colonii genoveze ar fi putut folosì lui Vlad, care aflase, că o puternică flotă turcească s'a îndreptat spre gurile Dunării [142]). Interesantă este scrisoarea, pe care guvernul din Caffa a trimis-o regelui polon la 2 Aprilie 1462. In această scrisoare se arată regelui polon situaţia rea a coloniilor genoveze de pe malul Mării Negre, din care de mai înainte, încă din timpul lui Petru Aron, sultanul intenţionase să facă un lac turcesc. Pentru sultan stăpânirea litoralului Mării Negre, aveà o importanţă egală cu stăpânirea celor două maluri ale Dunării de jos. Numai chestiunile mai urgente amintite, cari înlăturaseră până la 1462 o expediţie a Sultanului în contra Ţării Româneşti, mai dăduseră oarecare răgaz existenţii coloniilor genoveze. Pe acest timp ajunsese la cunoştinţa tuturor, că sultanul ar fi zis următoarele cuvinte: „Până când Românii stăpânesc Chilia şi Cetatea Albă, iar Ungur i Belgradul sârbesc, până atunci nu vom puteà biruì pe creştini [143])". Guvernul din Caffa erà în astfel de împrejurări sau ar fi trebuit să fie aliatul natural al lui Vlad Ţepeş în lupta cu Turcii.

Scrisoarea amintită arată în mod evident, că existenţa coloniilor genoveze pe litoralul Mărei Negre erà în strânsă legătură cu reuşita rezistenţii lui Vlad Ţepeş. Căci între altele se scrià regelui polon, că dacă Vlad voevod n'ar fi început războì cu sultanul, acesta aveà de gând să pornească cu o flotă foarte mare, ca să distrugă coloniile genoveze. Declaraţia de războì însă a lui Vlad a stricat planurile sultanului. Din aceeaş scrisoare reiese, că Ştefan cel Mare la

140) *Makuscev, loc. cit.* pag. 157.
141) *N. Iorga, Acte şi fragmente*, III, 39.
142) *Idem, Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe*, Bucureşti, 1900, pag. 124.
143) Povestirea Ienicerului sârb. *loc. cit.*

www.dacoromanica.ro

2 Aprilie 1462 începuse ostilităţile în contra lui Vlad. Vlad a fost silit să trimită un corp de trupe, ca să împiedece năvălirea în ţară a lui Ştefan. Acesta însă se coborî spre Chilia voind să înlăture fortăreaţa ungurească dela hotarele Moldovei. In această privinţă expunerea lui Chalkondyles e de acord cu povestirea lui Seadeddin.

Guvernul din Caffa aminteà regelui, ce nenorocit este acest războiu fratricid, căci prin el se deschide Turcului drumul în ambele ţări româneşti, Genovezii aveau toată speranţa, că regele polon va intervenì să se facă pace între Vlad, care poartă războiu fericit cu Turcii şi între vasalul regal, Ştefan[144]). Nu ştim, ca Genovezii să fi dat ajutor lui Vlad. Dar n'ar fi putut-o face, chiar dacă ar fi vroit. Căci pe mare erau reţinuţi de flota turcească trimisă la gurile Dunării, iar prin Moldova duşmană nu se puteà trece.

Cronicarul bizantin Chalkondyles [145]) spune, că Ştefan cel Mare a îndemnat printr'o solie a sa pe sultan, ca să atace pe Vlad promiţându-i concurs armat. Sultanul a dat ordin flotei să atace Chilia împreună cu Ştefan, dar garnizoana din cetate a respins toate atacurile. Acelaş cronicar pretinde a şti, că după ce sultanul a început retragerea, Vlad a plecat cu trupe cam în număr de 6000 de oameni în contra lui Ştefan cel Mare, fiindcă acesta atacase Chilia. Ştirea prezintată în această formă nu poate corespunde adevărului.

Nu putem primì în această formă colaborarea turco-moldoveană la Chilia. Singur Chalkondyles o aminteşte în goana sa de a dà în continuu explicaţii şi a legà evenimentele. Flota turcă aveà problema să treacă din mare pe Dunăre şi să asigure trecerea armatei sultanului, de oare-ce Vlad distrusese toate vadurile şi el însuşi grăbise cu armată să împedice trupele turceşti de a trece Dunărea. Cronica moldovenească e desmințirea cea mai categorică a lui Chalkondyles, şi a raportului, pe care după expediţiune îl face la 28 Iulie bailul veneţian din Constantinopol. Chalkondyles are ca şi raportul bailului veneţian aceeaş bază: o versiune a opiniei publice constantinopolitane despre decursul expediţiei. In faptul simultaneităţii atacului lui Ştefan asupra Chiliei şi expediţiunii sultanului opiniunea publică din Constantinopol

144) *Leopold Hubert, Documente istorice, I,* Varşovia 1861, pag. 5—13, ap. *N. Iorga, Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţei albe,* pag. 125—6

145) *Lib. IX.*

www.dacoromanica.ro

trebuia să vadă o colaborare, iar cronicarul bizantin explică şi caută legătura faptelor prezentate lui de acea opinie publică. Căci dacă am primi în forma sa brută ştirea colaborării Moldovenilor şi Turcilor înaintea Chiliei, se impune imperios întrebarea: pentru cine era să fie cucerită Chilia? Vorbele atribuite de către *ienicerul sârb* lui Mohamed II ne arată, că sultanul n'ar fi văzut bucuros pe Moldoveni în Chilia. Iar Ştefan cel Mare în 1465 cu armele în mâni a înlăturat vecinătatea stăpânirii turceşti în Chilia.

Nu putem apoi admite, ca Vlad să fi căutat răzbunarea, cât timp trupele sultanului erau pe pământul Ţării Româneşti, pe tronul căreia fusese instalat Radu cel Frumos. E mai probabil, că Vlad şi-a trimis trupele sale în contra lui Ştefan atunci, când a auzit de preparativele cu intenţii duşmănoase ale acestuia, căutând să împiedice intrarea armatei lui Ştefan în Ţara Românească. Despre intenţiile duşmănoase ale Domnului moldovean Vlad a putut fi înştiinţat din vreme. N'a putut rămâne fapt necunoscut în Ţara Românească, că Ştefan cu boerii săi au reînoit jurământul faţă de regele polon [146]). Vlad puteà crede foarte bine, că Ştefan vreà să intre în ţară. Domnul moldovean încă la 15 Mai erà la Bacău, ceeace arătà, că drumul trupelor sale e spre hotarele Ţării-Româneşti sau spre Chilia. [147]) Prin aceasta Ştefan continuà de fapt atitudinea sa duşmănoasă faţă de Ungaria, căci în vara anului 1461 pustiise în ţara Săcuilor [148]). Vlad nu puteà să se gândească acum a merge în persoană în ajutorul garnizoanei din Chilia, ci se va fi mulţumit a întări graniţa trimiţând aci o parte din trupe. Ştirile venite dela Turci îl grăbeau spre vadurile Dunării. La 8 Mai de pe Morava flota turcească intrase pe Dunăre îndreptându-se spre Vidin. Flota din Marea Neagră luase drumul Dunării, grăbind să asigure trecerea trupelor turceşti peste fluviu. In acest drum marina turcească arde şi pustieşte Brăila. [149]) Vlad înainte de a-şi porni trupele spre Dunăre ordonă ca bătrânii, femeile şi copii să se retragă în munţi, iar el cu 22.000 oameni căută să împiedice trecerea Turcilor peste râu. La 27 Mai se ştià în Ungaria, că Turcii au intrat în Ţara

146) *Hurmuzaki, Documente*, II, 2 pag. 694—5, 696—7, 698—9.
147) *Uricariul*, X, pag. 146—7.
148) *V. Pârvan, Relaţiile lui Ştefan cel mare cu Ungaria*, Bucureşti, 1905, pag. 17—18.
149) Povestirea Ienicerului sârb, *loc. cit.*

www.dacoromanica.ro

Românească [150]). Turcii au trecut prin două locuri : pe la Vidin a intrat vizirul cu 60000 soldaţi aleşi, între cari 25.000 ieniceri ; restul armatei a încercat să treacă pe la Nicopole [151]). Acì erà însuşi sultanul, despre care se spuneà, că are 250.000 soldaţi, între cari 20.000 ieniceri. [152]) Pe când vizirul trecuse în ţară pe la Vidin, sultanul erà cu armata sa lângă Teleormanul suddunărean dela Nicopole. Trupele turceşti au fost silite să deà la trecerea Dunării o oarecare luptă, în care 300 Turci furà omoriţi şi sultanul de pe celălalt mal priveà trist la lupta, în care ai săi erau doboriţi. Vlad văzù, că faţă de imensa putere turcească devine inutilă orice rezistenţă făţişe, mai cu seamă, că nu aveà — pare-se — artilerie. De aceea preferă să se retragă arzând şi pustiind totul în calea sa, aşà că armata turcească pretutindeni erà întâmpinată de pustiul desăvârşit şi tovarăşa acestuia, foametea. Nu lipseà nici frica de trupele îndrăsneţe ale lui Vlad. Orice detaşament mai mic s'ar fi desfăcut de grosul armatei, erà sigur, că va căderà în mâinile oamenilor lui Vlad, cari îi pândeau din ascunzişurile pădurilor şi locurile întărite ale munţilor. Se spune, că însuşi Vlad însoţit de câţiva viteji îndrăsneţi spionà în continuu tabăra turcească şi într'o noapte o atăcă fără veste, omorînd pe toţi cari le eşiau în cale. Cu făclii în mâni căutau voinicii lui Vlad cortul sultanului, nu l-au putut însă găsì. Numai revărsatul zorilor puse capăt groazei, care cuprinsese întreg lagărul turcesc, căci odată cu întunerecul nopţii dispărură şi umbrele răzbunătoare ale Românilor. Dimineaţa sultanul ordonă urmărirea trupelor româneşti, fără însă ca acestea să fie găsite. La 28 Iulie se ştià în Constantinopol şi despre o altă luptă între trupele lui Vlad şi un detaşament turcesc. Ali beg se întorceà dintr'o expediţie de pradă cu 80.000 oameni, având şi 1500 Români fugiţi dela Vlad. Intr'un loc strâmt

150) *Acta extera* I, pag. 145—6, 147.

151) *Ibidem* şi *Columna lui Traian*, 1883 pag. 36 şi urm.

152) *Acta extera*, I, pag. 140. *Tursun-bey*, în *Istoria Sultanului Mahamed cuceritorul* socoteşte armata sultanului la 300,000 oameni (*Thúry, loc. cit.* pag. 85. şi urm). — *Dukas* aminteşte 90,0000 turci. — *Chalkondyles* vorbeşte despre 250.000 Turci, 25 galere şi 150 alte corăbii. Rapoartele ambasadorului veneţian din Buda vorbesc despre 200.000 Turci. Vezi şi expunerea lui Seadeddin la *I. Ursu, Ştefan cel Mare şi Turcii*, Buc. 1914 pag. 191—195 şi 21—28. Interesantă ca discuţiune e expunerea lui *A. D. Xenopol, Lupta între Drăculeşti şi Dăneşti*, Buc. 1907. l. c. (An. Acad. Rom. Seria II. tom. XXX) şi Vlad Ţepeş de *G. Ghibănescu* în *Arhiva* din Iaşi VIII (1897) pag. 373 şi urm., 497 şi urm.

www.dacoromanica.ro

s'a întâlnit cu trupele muntene, cari primiră lupta : au perit 5000 Români şi 15.000 Turci.

Cu astfel de pierderi ajunse Mohamed până la Târgovişte, unde instală pe Radu, căruia se supuseră şi o parte dintre boeri. Sultanul ar fi vroit să înainteze şi mai departe. Drumul duceà de astă dată prin pădurea de ţepe ridicată de Vlad întru pomenirea oştenilor lui Hamza-paşa. Foametea secerà tot mai mult trupele turceşti şi animalele lor de transport. Căldura erà nesuferită la sfârşitul lui Iunie, căci pe întreg cuprinsul ţării băteà numai vântul ciumei. Intre astfel de împrejurări sultanul ordonă retragerea. La 11 Iulie cu trupele decimate şi demoralizate erà în Adrianopol. O parte din ele a trebuit să fie transportate pe corăbii, atât de mare erà lipsa de animale de transport. Care ar fi fost soarta acestei armate obosite, dacă regele Mateiaş ar fi trimis la timp ajutorul făgăduit de atâtea ori Domnitorului muntean? La 2 Iulie regele Ungariei nu se mişcase din Buda. Abia către sfârşitul anului oastea ungurească înaintà spre Braşov. La 3 Noemvre regele Mateiaş erà în acest oraş săsesc [153]).

Ce să facă acum însă regele Mateiaş? Să pornească în contra lui Ştefan cel Mare, care 8 zile de-a rândul a bătut fără rezultat zidurile Chiliei, până ce la 22 Iunie rănit fiind a încetat asediul? [154]) Să pornească în contra Ţării Româneşti, în care acum stăpâneà Radu cel Frumos? Vlad Ţepeş refugiat în tabăra regală va fi încercat să înduplece în acest sens pe rege. Altcevà însă aşteptà pe Vlad în Ardeal şi nu ajutorul, cu care să-şi reià domnia. Incă la 15 August se scrià Braşovenilor din partea comitelui Săcuilor, că le dă voie să observe pacea încheiată cu noul Domn muntean, Radu, până la termenul amintit. Acelaş lucru îl scrisese şi castelanilor din cetatea Branului [155]). Ce însemnà însă, ca Braşovenii să fie în pace cu Radu cel Frumos până la termenul, a cărui dată nu ni s'a păstrat? Se ştià aşadar la 15 August, că regele şi nobilii ungari au preocupări mai

153) *Dukas*, ed. Bonn., pag. 343—5, — *Kritobulos* cartea IV, 57 şi urm.; Povestirea Ienicerului sârb *loc. cit.* — *Chalkondyles*, IX.; Cronicarii turci *ap. Thúry* I, pag. 27, 67, 85 şi urm. *Acta extera* I, 142, 143, 145, 146, 156, 167—8; *Columna lui Traian*, 1883, loc. cit.; *Makuscev, Monumenta* II, pag. 25—6, 158, 206, 222, 224. cf. şi *Leunclavius*, ed. cit. pag. 584.

154) *Acta extera* I, pag. 167—8.— *I. Bogdan, Vechile cronice moldoveneşti până la Ureche*, pag. 22, 24, 51, 194, cf. şi *Cronica lui Ureche.— Chalkondyles loc. cit.*

155 *Hurmuzaki—Iorga. Documente* XV$_1$. pag. 58.

www.dacoromanica.ro

însemnate și mai urgente, decât reașezarea lui Vlad Țepeș pe tronul muntean. Cronicarul atunci oficial al curții din Buda a însemnat, că Mateiaș a prins pe Vlad Țepeș în Transilvania „nu știu din ce cauză" (nescio qua causa, quando id nemini satis compertum est) și a aprobat domnia lui Radu cel Frumos contrar așteptării tuturora [155]). La începutul lui Noemvre ambasadorul venețian înștiințase Signoria, că Mateiaș a aruncat în închisoare pe Vlad. La 15 Ianuarie următor senatul venețian notifică regelui ungar, că a primit scrisoarea, în care i se comunică „cazul dușmănos al fostului voevod muntenesc, care a încercat să săvârșească o crimă atât de mare față de majestatea și țara voastră" [156]). O cronică contimporană rimată pretinde a ști, că Vlad a trădat pe Mateiaș printr'o scrisoare trimisă sultanului [157]). Regele Mateiaș s'a îngrijit să trimită această scrisoare compromițătoare tuturor acelora, față de cari aveà interes să-și justifice purtarea sa brutală contra fostului Domn român, după ce acesta se opusese cu atâta bărbăție Turcilor. La 8 Noemvre 1462 din Rothel (?) Vlad ar fi scris sultanului să-l ierte pentru faptele sale, comunicându-i, că se căiește amar pentru ce a făcut, dar în viitor își va îndreptà greșala, va fi totdeauna supus credincios al sultanului. El cunoaște foarte bine Transilvania și întreaga Ungarie și e gata să-și răscumpere greșala cucerind pentru sultan întreaga Transilvanie și Ungarie [158]). Regele Ungariei ajuns în posesiunea acestei scrisori a ordonat lui Giskra să-l prindă pe Vlad, care erà la o depărtare cam de 6 mile de Brașov.

Oare n'au fost puse toate aceste vești în circulațiune de regele Ungariei? De ce nu știe nimic despre această scrisoare și despre trădarea lui Vlad cronicarul amintit, care și-a luat informațiile la curtea din Buda într'un timp, când Mateiaș nu mai aveà interes, să ascundă adevărul? Cronica rimată a lui Beheim, care amintește scrisoarea trădătoare și adaogă, că Giskra a fost însărcinat să prindă pe Vlad, ceeace s'a întâmplat după o luptă dată lângă Piatra Craiului „ pe teritor românesc" (?), reoglindește probabil părerea acredi-

155) *Bonfini*, ed. cit. pag. 385. — cf. *Chalkondyles* lib. X.
156) *Acta extera* I, pag. 171.
157) *Beheim* ap. *Conduratu*, op. cit.
158) *Pii II, Commentarii rerum memorabilium quae temporibus suis contigerunt*, Frankfurt, II, 1614, pag. 297. Cf. *G. Ghibănescu, Archiva* l. c. și *N. Iorga, Studii și Documente* III p. XXXI.

www.dacoromanica.ro

tată la curtea lui Frideric III. Regele Mateiaş nu puteà găsì o scuză mai potrivită, pentru care să nu facă expediţia contra Turcilor. Sultanul la 6 Noemvre erà departe, retras de mult din Ţara Românească, iar cea mai mare parte dintre boerii munteni părăsiseră pe Vlad şi primiseră domnia lui Radu cel Frumos. Cum să fi putut crede Vlad Ţepeş, că printr'o astfel de scrisoare poate câştigà favoarea sultanului? Puteà Vlad sperà, că sultanul îşi va abandonà protejatul şi îl va sprijinì pe el, cel hăinit? Am văzut din scrisoarea dela 15 August, că în cercurile oficiale ungureşti, erà fapt cunoscut, că regele nu se gândeşte deocamdată a alungà pe Radu cel Frumos. Două lucruri sunt probabile: ori Radu cel Frumos a trimis această scrisoare regelui Mateiaş, dar scrisoarea erà apocrifă şi intenţia celui ce o trimiteà erà de a discreditâ definitiv pe Vlad înaintea regelui Ungariei, ori Mateiaş însuşi inventează această scrisoare, ca să justifice neîmplinirea datoriei ce şi-o luase faţă de întreaga creştinătate de a continuà lupta contra Turcilor.

Anale le murale săseşti arată prinderea şi închisoarea lui Vlad ca o pedepsă, că acesta pustiise Amlaşul. Vlad căderà deci jertfă intrigilor săseşti — acesta este adevărul.

Vlad Ţepeş făcuse prea multe mizerii Ardelenilor şi în special Saşilor, cari erau foarte bucuroşi, că scapă de un vecin atât de energic. Aceloraşi Saşi li se deschideà apoi perspectiva de a pune mâna pe posesiunile nordcarpatine ale Ţării Româneşti, pe care le stăpânise Vlad. La 2 Decemvre regele dăruieşte unui cetăţean din Braşov moşiile Şercaia şi Noul românesc din districtul Făgăraşului, cari posesiuni „au fost distruse de devastarea voevodului Vlad" [159]). Nu explică oare această donaţiune mai bine decât orice motivul, pentru care Vlad a fost părăsit şi aruncat în închisoare?

Căderea lui Vlad Ţepeş e în legătură cu pierderea definitivă a Amlaşului şi Făgăraşului. Va trebuì să treacă multă vreme, pentru ca Domn muntean să stăpânească iarăşi aceste posesiuni ardelene. Radu cel Frumos ca pribeag, poate după înfrângerea dela Soci, fugit dinaintea oştilor lui Ştefan cel Mare, a primit dela regele Mateiaş numai satele făgărăşene Şercaia şi Noul românesc, iar la 1474 erà provocat să le restitue Braşovenilor [160]). Intr'aceea Făgăraşul

159) *Hurmuzaki-Iorga*, XV$_1$, pag. 58. *Cf. A. Bunea, Stăpânii Ţării Oltului. Acad. Rom. Discursuri de recepţiune* XXXIV, Bucureşti, 1910 pag. 33.

160) *Ibidem*, pag. 82.

www.dacoromanica.ro

şi Amlaşul împărtăşiră soartea celorlalte posesiuni regale: au fost împărţite favoriţilor regelui [161]). Abia în 1467 îşi aduceà regele aminte, că această posesiune regală fusese în stăpânirea Ţării Româneşti şi proclamà principiul, ca să nu mai fie dată particularilor, ci totdeauna să rămână a regelui, ca acesta să poată recompensa cu ea pe voevozii munteni credincioşi.

La 19 Iunie 1478 Basarab cel Tânăr scrià Braşovenilor să se întrepuie la regele Mateiaş să i se redeà Făgăraşul şi Amlaşul [162]). Mai înainte cu cevà primise tânărul Domn scrisoare dela trimişii săi, că s'a tocmit cu regele „bine şi pace, cum n'a avut nici un Domn din Ţara Românească, afară de Radul voevod" [163]). Da, dar Radu voevod abzisese fără leac de protestare de posesiunile transcarpatine ale ţării. Pe lângă alte motive poate şi faptul, că în această privinţă a fost refuzat, l-a dus pe Basarab-Ţepeluş cu tabăra turcească să încerce înfrângerea pe Câmpul Pânii (13 Oct. 1479) [164]). Căci în acest timp pretendenţi şi pribegi berechet mişunà şi se adăpostesc în Amlaş şi Făgăraş, cum erà între alţii acel Udrişte, care stăpânise districtul Făgăraşului dat de rege, până când Mateiaş în 16 Noemvre 1483 reîntroduce pe Saşi ca stăpânitori. Udrişte, care la data de mai sus era mort, fusese sprijinitor al lui Laiot şi Vlad Călugărul.

Mai târziu întocmai ca şi Amlaşul, ţara Făgăraşului a fost dăruită comunităţii săseşti din cele 7 scaune, apoi altora, până ce ajunse apanagiul principilor independenţi ai Transilvaniei [165]). Totdeauna însă s'a păstrat fizionomia românească în aceste două ţărişoare. Boerii români au rămas stăpâni peste moşiile lor, iar titlul nobilitar pentru cei din ţara Făgăraşului aveà numele special *boeronatus* (s. boyaronatus). Moşiile făgărăşene erau „hereditates boeronales" [166]). Mai târziu, înainte de 1542 Nicolae Olahul scrià despre fostul

161) *Hurmuzaki, Documente* II_2, pag. 155. Cf. *D. Onciul, Titlul lui Mircea* etc.; *A. Lăpedatu, Radu cel frumos* (Transilvania, 1902. XXXIII. pag. 12—39).

162) *Hurmuzaki-Iorga, Documente* XV_1, pag. 99.

163) *I. Bogdan, Documente privitoare* etc. pag. 269—70.

164) *I. Ursu, Bătălia de pe Câmpul Pânii*, Bucureşti, 1913.

165) *Hurmuzaki, Doc.* II_3 pag. 179, 190,192, 189, 201, 222, 224; *A. Bunea, Stăpânii Ţării Oltului* etc.

166) *N. Densuşianu, Monumente pentru istoria Ţării Făgăraşului*, Bucureşti, 1885. pag. 8 şi urm.

www.dacoromanica.ro

domeniu muntean din Ardeal următoarele: „Făgăraşul este o cetate foarte întărită, zidită la poalele munţilor, ce despart Ardealul de Muntenia. Ţinutul ei este străbătut de pârae, care se rostogolesc din munţi şi au păstrăvi şi alţi peşti buni. Intr'însul sunt şi alte lucruri plăcute. Cetatea este un fel de ducat, căci Făgărăşenii sunt supuşi boerilor români, cari ascultă de domnul cetăţii ca de un principe". Mai târziu, deşi Ţara Făgăraşului de mult era înstrăinată dela Ţara Românească, totuşi găsim obiceiuri juridice române muntene. Treburile *districtului* nou se aranjau *iuxta ritum et veterem huius terrae Fogarasiensis consuetudinem* [167]).

Ţara Făgăraşului a rămas plină de reminiscenţe, care o legau de trecutul Ţării Româneşti, diferenţiind-o de celelalte părţi ale Ardealului. E firesc prin urmare să ne întâlnim cu năzuinţe ale Domnilor Ţării Româneşti, ca să-şi reia posesiunile nordcarpatine. Astfel în 1503 Radu cel Mare spera să redobândească Făgăraşul cu ajutorul regelui polon [168]). Sub Mihnea cel rău, după cum ne spun două documente, boerii făgărăşeni au încercat să treacă de partea Domnului român, căruia să-i dea întreagă Ţara Făgăraşului împreună cu cetate cu tot. Planul n'a isbutit şi cele două documente sunt mărturie despre confiscarea moşiilor acestor boeri „necredincioşi". Grozav din Arpaşul de sus, Dinu din Cârţişoara, Bârsan din Ucea, Văduva Ana Dinu din aceeaş Ucea au scăpat de urmărirea autorităţilor ungureşti numai fugind în Ţara Românească Intre refugiaţi găsim şi pe Stan şi Aldea Solomon şi Solomon al Vancei din Şinca [169]).

Cu toate opintirile puterii oficiale ungureşti de a asimila pe noii supuşi, năzuinţele de acest fel au rămas totdeauna zadarnice. Interesant pentru cunoaşterea procedeelor din Ungaria este faptul, că intronarea stăpânirii ungureşti s'a început prin vânarea şi conruperea conştiinţelor. In 1466 în Galaţii făgărăşeni găsim episcop ortodox unit patronat de guvernul din Buda şi deci şi de către papa dela Roma. In 1469, Sept. 10 vedem pe acest Macarie aşezat episcop conform unirii bisericilor, ce s'a săvârşit la Florenţa, dar nu s'a putut realiza, obţinând sprijinul autorităţilor ardelene să-şi

167 *Ciparíu, Archivu* etc. pag. 732—3 şi *I. Puşcariu, Munţii Tămaş şi Tămăşel* Bucureşti 1911 (An. Acad. Rom. Seria I. Tom. XXXIII).

168) *Hurmuzaki, Documente* II 2 pag. 509—10.

169) *I. Puşcariu, Două documente* etc. 65—66.

www.dacoromanica.ro

adune taxele dela preoţii din părţile Sibiului, poate din Amlaş. [170]).

Când s'a întemeiat principatul independent al Ardealului, ţara Făgăraşului a ajuns apanagiul familiei princiare. In această nouă fază o are Mihai Viteazul după 28 Octomvre 1599. La 7 Decemvre al aceluiaş an Badea Grădişteanul stolnic şi comisul Ene Coşescul sunt pârcălabii fortăreţei Făgăraşului [171]). Mihai Viteazul Domn al Ţării româneşti şi Ardealului dădu Făgăraşul soţiei sale Stanca. In zadar cerea mai târziu împăratul Rudolf restituirea Făgăraşului, căci Domnul român îi putea răspunde, că această ţară a fost mai înainte a Domnilor Ţării Româneşti, cărora se cade şi acum să rămână. [172]). Marşul triumfal al lui Mihai spre Moldova în Aprilie 1600 începu din Ţara Făgăraşului. Aci a stat familia aceluia, care într'un timp de cea mai mare glorie a neamului acestuia s'a putut numi : Domn al Ardealului, Ţării-Româneşti şi ţării Moldovei. In Făgăraş aşteptau ai săi cu nerăbdare rezultatul luptei de la Mirăslău. După înfrângere tot în vechiul domeniu muntenesc caută Mihai Viteazul să-şi găsească prima consolare. Făgărăşenii au rămas totdeauna credincioşi Domnului lor Mihai. Inainte de înfrângerea dela Mirăslău, statele ardelene scriau la 10 Septemvre către Săcui : Am auzit, că ţăranii din ţara Făgăraşului se mişcă ; le-am dat însă de ştire să se întoarcă la noi, căci altfel îi tăiem pe toţi.

După ce Mihai Vitezul repară la Goroslău (3 August 1601) greşeala din 18 Septemvre 1600, oprindu-se în tabăra de lângă Turda, tocmai se gândea să grăbească spre Făgăraş, când unealta habsburgică, care erà George Basta, îl răpuse în mod mişelesc.

Prin evenimentele din urmă Făgăraşul ajungea numai o parte a idealului, spre care a îndreptat sufletele româneşti eroul dela Călugăreni şi Şelimberg. Ce e drept, legăturile Ţării-Româneşti şi pretenţiunile acesteia stau în raport imediat în desfăşurarea mai departe a evenimentelor numai

170) Astfel trebue înţeles episcopul Macarie. E curios însă, că a fost instalat în posesiunile carpatine ale Ţării-Româneşti. De aci ar urmă, că pentru ceilalţi Români din Ardeal şi Ungaria erau alţi episcopi în aceeaş calitate poate oficială. Chestiunea nu e lămurită. Despre Macarie vezi *A. Bunea, Vechile episcopii româneşti* etc. Blaş 1902 şi *Idem, Ierarchia* etc. pag. 113 şi urm., 117, 301—3. Părerea consacrată de d. prof. N. Iorga ap. *Hurmuzaki-Iorga, Documente* XV, 1 pag. 71 şi nota 2.

171) *Hurmuzaki-Iorga, Documente* XII pag. 534—5.

172) *Ibidem*, pag. 561.

www.dacoromanica.ro

cu posesiunea Făgăraşului. Făgăraşul rămânea un popas spre apus al domnitorilor alungaţi. Astfel Constantin Basarab Cârnul, când luă drumul pribegiei, dădu spre păstrare, armele ce-i mai rămăseseră, lui Ştefan Boer de Berivoii Mari, judele Făgăraşului (1658, Aprilie 19) [173]). Constantin Basarab Brâncoveanu a primit mai târziu dela Mihail Apafi I la 23 Iunie 1678 posesiunea Sâmbăta de sus în ţara Făgăraşului. Acest conte al sfântului imperiu roman făcuse servicii principelui transilvan [174]). La 21 Iunie 1723 Stancu logofătul, administratorul moşiei Sâmbăta de sus, ia parte la hotărnicirea acestei moşii faţă de moşia Drăguşenilor şi locuitorilor din Viştea de jos [175]). Inainte de aceasta, la 1673, Grigore Ghica amintise lui Mihail Apafi, că Ţara Făgăraşului aparţinuse Ţării Româneşti şi prin urmare ar trebui să i-o restitue [176]). Astfel în ajunul lichidării principatului ardelean un domnitor muntean cerea pentru ultima oară Ţara-Făgăraşului.

In secolul al 17-lea mai mulţi Domni reînviază vechiul titlu, în care se spunea, că de Ţara-Românească ţin Amlaşul şi Făgăraşul. După cariera strălucită de soldat a lui Mihai Viteazul vraja Ardealului atrage cu putere irezistibilă pe Domnii ţării. Radu Şerban, Matei Basarab, Mihai Radu, zis şi Mihnea vodă Radu folosesc vechiul titlu complet, după care Amlaşul şi Făgăraşul sunt stăpâniri româneşti. Domnii şi ţara erau sub influenţa binefăcătoarei tradiţii. In vremea când cu tipăriturile lui Coresi în Ardeal se reîntemeiază unitatea culturală a Românilor carpatini, începe să se lămurească tradiţia descălecării, care în jumătatea primă a secolului XVII-lea, ia forma definitivă, cum ni s'a păstrat în cronică. [177]). Radu Mihnea în titlul său arăta însă, că după Mihai Viteazul trebue reclamat nu numai Amlaşul şi Făgăraşul, ci Ardealul întreg.

* * *

In legătură cu posesiunea Amlaşului şi Făgăraşului se pune întrebarea: era Amlaşul şi Făgăraşul o donaţiune a regelui

173) *Hadtörténelmi Közlemények*, XIII, 1912, pag. 137.
174) *Densuşianu, Monumente* etc. pag. 40 şi urm.
175) *Ibidem* pag. 59. şi urm.
176) *Török magyarkori emlékek, Diplomataria* VII pag. 158.
177) Pentru tradiţia descălecării vezi *D. Onciul, Originele principatelor române*, Buc., 1899 pag. 7 şi urm.; *N. Iorga, Câteva note despre cronicele şi tradiţia noastră istorică*, Buc. 1910 (An. Acad. Rom. S. II. Tom. XXXIII) *Idem, Steagul lui Mihnea Vodă Radul, Ibidem*, Buc. 1914. Tom. XXXVI.

www.dacoromanica.ro

unguresc făcută unui domnitor muntean *ad personam* sau se considera ca parte integrantă din moştenirea fiecărui domnitor al Ţării-Româneşti? In 1366 era Amlaşul şi Făgăraşul reincorporat Ţării Româneşti sau reprezinta o donaţiune făcută lui Vladislav I de către regele dela Buda? D. Onciul a dovedit în mod incontestabil că Ţara Făgăraşului a fost parte integrantă din pandominiul românesc al primilor Basarabi, că a stăpânit-o inaintaşul lui Basarab I.

Domnitorul român îşi zice *herţeg* de Amlaş şi Făgăraş. Trebuie oare considerat acest *herţeg* în senzul feudal al evului mediu? Atunci Amlaşul şi Făgăraşul e un *feud* şi din posesiunea lui ar rezulta raporturi de vasalitate faţă de Ungaria. Orice Domn prin urmare, care poseda Amlaşul şi Făgăraşul, ar fi recunoscut ca suzeran pe regele Ungariei. In felul acesta posesiunea feudului transcarpatin ar fi angajat politica generală a ţării: însemna suzeranitatea regelui. Domnul Ţării Româneşti ar fi recunoscut aşa dar suzeranitatea regelui Ungariei pentru posesiunile transcarpatine. Situaţiunea de drept a Amlaşului şi Făgăraşului ar fi cam ca a ducatului de Prusia după 1525.

Uneori şi unii Domni munteni în documentele, cari ne explică relaţiunile lor cu Ungaria, ar da de bănuit aşa ceva. Vladislav I la 20 Ianuarie, 1368 îşi zice, „Dei et regie Maiestatis gracia wayvoda Transalpinus et Banus de Zevrinio" [178]). Regele Ludovic e numit „naturalis dominus noster generosus". Dan II în 1423, Noemvre 10, numeşte pe Sigismund „dominus meus naturalis et graciosissimus" [179]). Şi Vladislav I şi Dan II stăpâneau Amlaşul şi Făgăraşul. In acelaş timp şi mai tărziu regele Ungariei vorbea în documentele sale de „partes Transalpinae" sau chiar „partes nostrae Transalpinae" [180]). Mircea cel Bătrân a avut însă posesiunile transcarpatine şi în vremea relaţiunilor încordate cu Ungaria din anii 1387-92, iar în tratatul său din 7 Martie 1395 încheiat la Braşov vorbeşte şi se învoeşte cu regele Sigismund dela egal la egal [181]). El acordă privilegii Braşovenilor „în ţara noastră a Valahiei". Chiar dacă deci regele a considerat mai înainte posesiunile transcarpatine ale Ţării-Româneşti ca ducat, calitatea de ducat în sens feudal se desfiinţează prin faptul, că Dan I şi Mircea

178) *Hurmuzaki-Iorga, Documente* XV$_1$ pag. 1—2.
179) *Ibidem.* pag. 12—13.
180) *Ibidem* pag. 4—5.
181) *Ibidem.* pag. 6, 8 şi urm., 11, 15, 34, 37, 41, 45, 48—9, 84—5, 134 etc.,

www.dacoromanica.ro

le-a avut și'n timp de dușmănie cu Ungaria. Regele Sigismund recunoștea prin forma tratatului din 1395 situațiunea, care suferise schimbări și nu admite o altă interpretare, decât că Amlașul și Făgărașul sunt parte integrantă din Țara-Românească.

Sfera și conținutul unei expresii îl dau totdeauna împrejurările. Ungaria și Țara-Românească aveau foarte multe interese comune provocate și întreținute de ofensiva turcească. Dacă prin urmare în documente, ce ating aceste interese, Domnii români numesc pe rege *dominus naturalis* sau înșiși își zic ca Vlad Călugărul sau Basarab cel Tânăr etc. „voevod al părților transalpine", iar regele Ungariei amintește „părțile noastre transalpine", aceasta însemna *numai* alianță și prietenie cu Ungaria, iar nu raport de vasalitate, însemna, că regele Ungariei e un susținător al Domnului român, nu însă suzeran. Până la 1526 se spera cu ajutorul Ungariei menținerea integrității Țării-Românești. Și-apoi să nu se uite, că Ardealul și Ungaria erà cea mai nesecată pepinieră de *pretendenți domnești*. Numai așa ne putem închipui, că Domni ca Basarab Laiotă și Radu cel Mare uneori se numeau voevod „parcium regni Transalpinarum"[182]. Aceasta însemna, că Domnul avea sprijinul Ungariei pentru a se menține pe tron, căci alți Domni, când nu mai așteptau nici un ajutor dela Ungaria ea însăși neajutorată, își ziceau simplu „Dei gracia wayvoda Transalpinus", ca Mihnea și mai înainte Vlad Călugărul, iar mai apoi Radu dela Afumați etc[183]. Prin nimic nu se poate dovedi deci o suzeranitate în senzul frânc a Ungariei în Țara-Românească; alianțe între cele două state însă au fost. In documentele interne Domnul țării e *mare voevod și Domn al Ungrovlahiei*, indiferent de are, ori de n'are Amlașul și Făgărașul, dovedind prin aceasta că nimeni din afară n'are amestec în trebile interne ale țării.

Chestiunea de drept a Amlașului și Făgărașului merită deci să fie studiată. Este fapt incontestabil, că stăpânirea neturburată peste Amlaș și Făgăraș implica bune relațiuni cu Ungaria. De aceea atunci, când am tratat împrejurările, în cari Amlașul și Făgărașul s'au pierdut, am fost siliți să discutăm pe larg legăturile politice ale Țării-Românești cu

182) *Ibidem* pag. 87, 88, 91—2, 97, 100, 164—5, 177—8.
183) *Ibidem* pag. 134, 183—4, 264, 283, 292, etc.

www.dacoromanica.ro

Țara-Ungurească. Iar fiind că era vorba de o perdere, pentru care se protestează, în mod firesc am atins și situațiunea politică generală a Țării, pentru ca să înțelegem, de ce protestul a fost zadarnic a doua oară, pe când cel dintâi a avut rezultat.

Nu ne-a rămas documentul de donațiune, ca să vedem, cum califica regele unguresc acest ducat al Țării-Românești, dacă e vorba să-l considerăm ca donațiune. Avem însă o scrisoare domnească, care ne arată, cum considera posesiunea Amlașului și Făgărașului Țara-Românească. Scriind Brașovenilor Vladislav II li se plângea, că Iancu de Inidoara „trimite să-mi răpească dreapta mea ocină (moștenire) și țărișoara mea, Făgărașul și Amlașul" [184]). Drept aceea acest Domn considera Făgărașul și Amlașul sieși ocină, așișderea Țării-Românești. Iată deci punctul de vedere românesc în judecarea situațiunei de drept a posesiunii Amlașului și Făgărașului. Țărișoara transcarpatină era privită prin urmare ca parte integrantă din moștenirea fie-cărui Domn muntean. Feudul— dacă e așa să-l privim — aparținuse țării, nu Domnului personal.

Este mare deosebire deci între posesiunile ardelene ale Domnilor munteni următori și posesiunea Amlașului și Făgărașului. Afară de posesiunile lui Constantin Brâncoveanu și înainte de acesta ale lui Radu cel Frumos amintite mai sus și alți Domni au avut moșii, — căci așa trebuesc considerate— în Ardeal. Radu III cel Mare în loc să capete Făgărașul, pe care-l reclama, primește în 1508 Stremțul drept recompensă, că cu fata sa Anca și fratele său Vlad a trecut de partea regelui. La Florii Radul a fost pus în posesiunea acestei moșii. Ludovic II dăruește la 9 Iunie 1517 aceeaș moșie lui Neagoe Basarab și fiului lui, Teodosie, pentru servicii făcute. Punerea în posesiune s'a făcut la 23 Februarie 1518, când li s-au dat și mai multe sate dimprejur. După moartea acestora moșia devine din nou posesiune regală. In 1523 regele o dăruește boerilor pribegi: Hărvat logofătul, Pârvu Banul și Vancea vistierul. Un document din 1525 ne spune, că în posesiunea acestei moșii, pe baza unui ordin al voevodului ardelean Zapolya, sunt introduși: Zoia, văduva logofătului Hărvat și paharnicul Ciura. Altă poruncă a aceluiași voevod având aceeaș dată ne arată, că Alexandru, fiul lui Hărvat logofă-

184) I. Bogdan, Documente, etc., 86-7.

www.dacoromanica.ro

tul, e introdus în partea de moşie din Stremţ a lui Vancea vistierul, care murise, devenind necredincios regelui, căci se alăturase pe lângă voevodul Radul. Incepând din 3 Martie 1526 Banul Pârvul şi Neagoe vistierul au aceeaş moşie ca donaţiune nouă[185]). Vurpărul şi Vinţul au fost de asemenea în sec. XVI posesiuni ale unor Domni munteni.[186]) Aceste posesiuni domneşti în Ardeal sunt aşa dar moşii domneşti, căci tocmai aşa şi cu acelaş drept puteau să fie, cum au şi ajuns, moşii boereşti : ceva dăruit personal Domnului şi din punct de vedere al dreptului internaţional nu pot fi puse alături cu Amlaşul şi Făgăraşul, care au fost considerate ca parte integrantă a Ţării.

Făgăraşul şi Amlaşul n'a fost considerat în Ţara-Românească ca o recompensă regală din partea Ungariei pentru Domnul din Târgovişte, ci ca reîntregirea hotarului strămoşesc al ţării lui Basarab I şi înaintaşilor imediaţi ai acestuia, întocmai cum s'a considerat şi Severinul. Dacă mai târziu se pierd cetăţile dela Dunăre, luându-le Turcii, Domnii Ţării au rămas cu speranţa, că ele trebuesc recâştigate, tot astfel şi pierderea Amlaşului şi Făgăraşului s'a considerat ca o pierdere ce trebueşte revendicată, pentru ca Ţara să nu fie ciuntită. Privită din acest punct de vedere domnia lui Vlad II Ţepeş este tipică. Dar luptele dintre Drăculeşti şi Dăneşti, ba chiar dintre membrii aceleeaş familii, cum a fost Vlad Ţepeş şi Radu cel Frumos, într'atâta au înveninat spiritele, încât interesul de pretendent la domnie devenia superior interesului general al ţării, iar streinii dela nord şi dela sud oblojau speranţele ori-cător pretendenţi, astfel că protestul din 1456 precum şi ori cât s'ar fi sbătut Vlad Ţepeş, era zadarnic : Amlaşul şi Făgăraşul deocamdată erau pierdute.

Ideea de a le recâştiga însă nu s'a pierdut nici-odată, nu s'a abandonat nici în vremea, când Ardealul forma un principat independent. Indată-ce Ţara-Românească ajunge într'o situaţiune mai bună, Domni ca Matei Basarab şi Radu Mihnea îşi complectează titlul în sensul vechilor stăpânitori din Târgovişte. Aceasta este faza a II-a a legăturilor Ţării-Româneşti cu puterile creştine. In desvoltarea acestor legături putem deosebi adică trei faze. Prima este epoca până

185) Csánki Dezsö, Magyarország földrajza etc. V, 55.

186) Cf. *A. Lăpedatu* în Buletinul Comisiunei monumentelor istorice pe 1913.

www.dacoromanica.ro

la 1462, când Ţara Românească, oricare ar fi Domn aci, nu se împacă cu gândul de a ajunge provincia puterii creştine dela nord. Tendinţa generală este lupta în contra Turcilor alături de puterile creştine. Domnii, cari nu voiesc să ajungă sub Turci, dar nici sub creştini, luptă pentru o ţară independentă. Insă faţă de violenta ofensivă turcească şi nefiind ajutaţi în deajuns nici de Ungaria ea însăşi în descompunere se pregăteşte epoca de resemnare sub dominaţiun ea turcească, ceea ce este sec. XVI pânăla Mihai Viteazul.

Dacă desvoltarea istoriei vre-unui popor arată rolul indiscutabil al eroilor, evoluţiunile energiei româneşti din principate încă-l dovedesc până la evidenţă. Din abisul decăderii Mihai-Viteazul ridică puterea românească la înălţimi nevisate arătând, că pentru stabilirea unui echilibru în acest sud-est european singura cale este unirea întregului element românesc într'un stat unitar. Habsburgii însă, moştenind Ungaria Iagellonilor, reluară vechile tendinţe de expansiune ale regilor din Buda şi crezură că ei vor îndeplini ceea ce acelora nu le-a fost dat să ajungă. Mihai-Viteazul cade jertfă acestui Drang nach Osten al Habsburgilor. Iar după Mihai principi ardeleni ca Bethleneştii şi Rakoczeştii încearcă să realizeze, ceea ce schiţase Mihai cu mâna-i norocoasă de comandant genial. S'au dovedit însă incapabili, pentru a realiza o operă trainică şi mulţumitoare. In acest timp de cotropire generală a elementului românesc, neamul produce bărbaţi, faţă de cari tendinţele ungureşti din Ardeal se frâng obosindu-se în zadar ca şi talazurile mării de stâncile îndărătnice dela ţărm. Principatul ardelenesc-unguresc dispare şi Ungaria reîntregită a lui Leopold I. se găseşte iarăşi în faţa Domnilor români din Principate.

Este faza a II-a. Domnii încep tratative cu imperiul creştin, care pătrunsese până în Carpaţi. Ori-cât ar fi ei însă de slabi, nu admit nici acum să fie înghiţiţi în imperiul habsburgic. Tratativele lui Şerban Cantacuzino şi Dimitrie Cantemir cu Leopold I urmăresc legături federale cu imperiul hasburgic, fără să se ştirbească însă caracterul naţional românesc al celor două ţări. Nu Habsburgii erau însă chemaţi să dea acestui neam liniştea dorită. Interesant este, că în acelaş timp de sfârşit al sec. XVII se face ultima reclamaţiune pentru a reîntregi Ţara-Românească cu Făgăraşul.

Urmează epoca întunecimii conştiinţei româneşti: Ţările române sunt date în arendă familiilor greceşti din Fanarul

www.dacoromanica.ro

constantinopolitan. Să nu aşteptăm dela aceşti funcţionari, mai mult sau mai puţin credincioşi Turcilor, că vor să întregească hotarul vechiu al Ţării. Ofensiva creştină în contra Turcilor începuse alături de Habsburgi şi din partea Ruşilor. Şi unii şi alţii şi-ar fi întins bucuros stăpânirea până la Dunăre, ori chiar mai departe. Şi în acest sens pe toate căile prepară ei spiritele din principatele române. Schimbare se produsese în spirite. In cursul tratativelor păcii dela Kainardji—azi românesc—se vede până unde decăzuse conştiinţa naţională sub Domnii streini: Boerii ar fi buni bucuroşi să fie încorporaţi într'un imperiu creştin, în special la Rusia. Aceasta e faza III-a, cea mai tristă în evoluţia istoriei româneşti. Duhul vremii alungă însă în sec. XIX stafia din suflete, prepară rezistenţa şi ridică din nou conştiinţa până la ideea unirei principatelor. Cine mai şovăeşte a zori lupta, ca să se restabilească acum vechile hotare?

Imprejurările politice dau măsura vorbelor şi a faptelor în istorie. In documentul, prin care regele Mateiaş confisca Amlaşul şi Făgăraşul, adăoga, că îl ţine pentru Domnii munteni credincioşi. Luptele interne din Muntenia, precum şi marea primejdie turcească înlesneau această faptă a regelui, pentru care vorbele erau o formulă adoptată adhoc. Numai astfel putem înţelege, cum considera el Amlaşul şi Făgăraşul drept feude şi că se pot retrage. Mai 'nainte n'a putut face acest lucru regele Sigismund. Cu greu s'a hotărît s'o facă Iancu de Inidoara, iar Domnii munteni următori n'au admis niciodată pierderea Amlaşului şi Făgăraşului.*)

*) Schimbându-se tipografia, în care se tipărea revista, materialul din primele două numere s'a cules din nou. Profitând de aceasta am făcut mici adaosuri, cari însă nu schimbă înţelesul şi interpretările apărute în revistă.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro